

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII AL
REPUBLICII MOLDOVA**

INSTITUTUL DE CERCETARI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

Cu titlu de manuscris:
CZU: 342.8(043.3)

GRÂU-PANȚUREAC MARIA

**RĂSPUNDEREA PENTRU ÎNCĂLCAREA NORMELOR DE
DREPT ELECTORAL**

SPECIALITATEA: 552.01 – DREPT CONSTITUȚIONAL

TEZĂ DE DOCTOR ÎN DREPT

Conducător științific:

SMOCHINĂ ANDREI,

dr. hab., prof. univ.

Autor:

GRÂU-PANȚUREAC MARIA

CHIȘINĂU, 2019

©GRÂU-PANȚUREAC Maria, 2019

CUPRINS

ADNOTARE (în limbile română, rusă, engleză).....	5
LISTA ABREVIERILOR	8
INTRODUCERE	9
1. DIMENSIUNEA DOCTRINAR-NORMATIVĂ A PROBLEMATICII RĂSPUNDERII PENTRU ÎNCĂLCAREA NORMELOR DE DREPT ELECTORAL	19
1.1. Analiza concepțiilor doctrinare privind răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral.....	19
1.2. Repertoriul normativ privind consfințirea problematicii răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral.....	25
1.3. Evoluția istorică a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral.....	33
1.4. Concluzii la capitolul 1.....	37
2. PARTICULARITĂȚILE RĂSPUNDERII PENTRU ÎNCĂLCAREA NORMELOR DE DREPT ELECTORAL	40
2.1. Temeiurile, condițiile și subiecții răspunderii pentru încălcarea legislației electorale.....	40
2.2. Organele abilitate cu soluționarea litigiilor electorale. Contenciosul electoral.....	54
2.3. Concluzii la capitolul 2	65
3. FORMELE RĂSPUNDERII PENTRU ÎNCĂLCAREA NORMELOR DE DREPT ELECTORAL	67
3.1. Răspunderea constituțională pentru normelor de drept electoral.....	69
3.2. Răspunderea penală pentru încălcarea normelor de drept electoral.....	76
3.3. Răspunderea contravențională pentru încălcarea normelor de drept electoral.....	81
3.4. Concluzii la capitolul 3.....	86
4. RĂSPUNDEREA PENTRU ÎNCĂLCAREA NORMELOR DE DREPT ELECTORAL - ASPECTE PRACTICE ȘI DE DREPT COMPARAT	88
4.1. Aspecte practice privind răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral în Republica Moldova.....	88
4.2. Răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral - aspecte comparative.....	100
4.3. Practica Curții Europene a Drepturilor Omului în soluționarea litigiilor electorale.....	108
4.4. Concluzii la capitolul 4.....	114

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	116
BIBLIOGRAFIA.....	121
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	136
CV – UL AUTORULUI.....	137

ADNOTARE

Grău-Panțureac Maria. „Răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral”. Teză pentru obținerea titlului științific de doctor în drept. Specialitatea: 552.01 – Drept constituțional, 2019.

Structura tezei. Teza este compusă din: introducere, patru capitole principale, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 191 surse. Lucrarea conține 120 pagini de text de bază, iar rezultatele obținute sunt publicate în 13 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: Responsabilitate, răspundere juridică, răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral, litigiu electoral, conflict electoral, fraudă electorală, contencios electoral.

Domeniul de studiu. Drept constituțional.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul prezentei investigații constă în realizarea unei cercetări multiaspectuale a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, prin prisma elucidării temeiurilor, subiecților și condițiilor ce-i sunt aferente, precum și a formelor acesteia, în vederea elaborării unor măsuri eficiente pentru perfecționarea cadrului legal și practic în domeniul temei de cercetare.

Atingerea scopului propus implică realizarea următoarelor **obiective:** analiza instituției răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral prin prisma art.2 și art.38 din Constituția Republicii Moldova, în concordanță cu art. 71-75 ale Codului Electoral al Republicii Moldova; enunțarea celor mai importante momente ale evoluției istorice a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral în Republica Moldova; prezentarea analitică a caracteristicilor răspunderii în domeniul electoral, inclusiv definirea noțiunilor de fraudă, conflict și litigiu electoral; identificarea organelor abilitate cu soluționarea litigiilor electorale; dezvăluirea specificului contenciosului electoral în Republica Moldova; determinarea particularităților formelor răspunderii pentru încălcarea legislației electorale; analiza indicilor statistici cu privire la răspunderea în domeniul electoral, în contextul alegerilor care au avut loc în Republica Moldova, în perioada 2014-2019; analiza comparativă a instituției răspunderii în domeniul electoral, cu state ca România, Ucraina, Federația Rusă, tangențial cu Germania și Franța, pentru evidențierea punctelor slabe și forte ale mecanismului de tragere la răspundere pentru încălcarea legislației electorale; studierea jurisprudenței CtEDO în ceea ce privește răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral; formularea concluziilor și elaborarea recomandărilor pentru perfecționarea cadrului legal și practic în domeniul aplicării răspunderii juridice în domeniul electoral.

Noutatea și originalitatea științifică. Noutatea și originalitatea științifică a tezei, precum și a rezultatelor obținute constau în abordarea fenomenului răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral din dubla perspectivă a cercetării teoretice dar și practice a tuturor factorilor și circumstanțelor relevante pentru tema de cercetare. Elementele inovaționale sunt determinate de recomandările formulate pentru înlăturarea lacunelor existente în cadrul normativ național ce țin de această instituție, fiind oferite îmbunătățiri și propuneri de *lege ferenda* în acest sens.

Elementele de noutate se manifestă prin următoarele teze fundamentale: formularea noțiunii de răspundere pentru încălcarea normelor de drept electoral în următoarea accepțiune: *răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral* reprezintă aplicarea de către organul ierarhic superior sau de către instanța de judecată față de subiecții electorali a sancțiunilor prevăzute de legislația electorală în vederea apărării și restabilirii drepturilor electorale încălcate; elucidarea noțiunilor de fraudă, conflict și litigiu electoral în următoarea formulă: *frauda electorală* este acea încălcare a normelor de drept electoral săvârșită cu intenție și rea-credință pentru obținerea unor beneficii nemeritate în procesul electoral; *conflictele electorale* sunt neînțelegerile și disensiunile care apar în procesul aplicării prevederilor legislației electorale, și anume în etapele de organizare și desfășurare propriu-zisă a alegerilor, de colectare și numărare a voturilor; *litigiile electorale* reprezintă ilegalitățile sau divergențele care apar în procesul de organizare și desfășurare a alegerilor și urmează a fi soluționate de către organele electorale sau instanțele judecătorești; analiza răspunderii constituționale pentru încălcarea normelor de drept electoral ca formă distinctă a răspunderii juridice în domeniul electoral.

Problema științifică importantă soluționată. Problema științifică importantă soluționată rezidă în conceptualizarea răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, prin nuanțarea importanței instituției răspunderii în protecția și restabilirea drepturilor electorale încălcate, elucidarea particularităților și a formelor acesteia, precum și formularea recomandărilor și propunerilor de *lege ferenda* îndreptate spre îmbunătățirea domeniului de reglementare a drepturilor electorale și valorificarea eficientă a acestora în contextul desfășurării unor alegeri libere și corecte.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Tezele, concluziile și recomandările privind conceptul, formele, specificul răspunderii în domeniul electoral completează baza teoretică a acestei instituții. În Republica Moldova sunt un număr mic de lucrări științifice, ce ar avea în vizor exclusiv răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral, cu excepția unui număr modest de articole științifice sau anumite paragrafe expuse în manuale și cursuri universitare. Ideile științifice și concluziile conținute în cuprinsul tezei pot fi utilizate de asemenea: în plan doctrinar-teoretic, ca material inițial pentru o abordare ulterioară mai aprofundată a problemei răspunderii în dreptul electoral, în procesul didactic universitar la tematica dreptului electoral, și anume la *răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral*.

Implementarea rezultatelor științifice: concluziile teoretice ale lucrării, elementele de noutate și recomandările formulate sunt utilizate în procesul de studii la predarea cursului *Drept constituțional*.

АННОТАЦИЯ

Грыу-Паниурак Мария. *«Ответственность за нарушение норм избирательного права». Диссертация на соискание ученой степени доктора права. Специальность: 552.01 – Конституционное право, 2019.*

Структура диссертации. Диссертация состоит из: введения, четырех основных глав, общих выводов и рекомендаций, списка литературы из 191 источника. Работа содержит 120 основные текстовые страницы и результаты опубликованы в 13 научных работах.

Ключевые слова: ответственность, ответственность за нарушение норм избирательного права, избирательный процесс, избирательный конфликт, фальсификация выборов.

Область исследования: Конституционное право.

Цель и задачи диссертации. Целью данного исследования является проведение многопланового анализа ответственности за нарушение норм избирательного права путем выяснения причин и условий, связанных с ним, а также его форм, с целью разработки эффективных мер по предотвращению и наказанию этого явления. Для достижения цели сформулировали следующие задачи: анализ ответственности за нарушение норм избирательного права с учетом статей 2 и 38 Конституции Республики Молдова в соответствии со ст. 71-75 Избирательного кодекса Республики Молдова; выделение наиболее важных моментов исторического развития института ответственности за нарушение избирательного законодательства в Республике Молдова; аналитическое представление характеристик ответственности на выборах, включая определение понятий мошенничества, конфликтов и судебных процессов на выборах; раскрытие конкретных избирательных споров в Республике Молдова; выявление особенностей форм ответственности за нарушение норм избирательного права; анализ статистических показателей ответственности за нарушение норм избирательного права в контексте выборов, проведенных в Республике Молдова в 2014–2019 годах; сравнительный анализ института ответственности в электоральной сфере с такими государствами как Румыния, Украина, Российская Федерация, Германия и Франция, по существу, с указанием слабых и сильных сторон механизма применения ответственности за нарушение избирательного законодательства

Новизна и научная оригинальность. Научная новизна и оригинальность диссертации, а также полученные результаты заключаются в подходе феномена ответственности за нарушение норм избирательного права с двойной точки зрения теоретического и практического исследования всех факторов и обстоятельств, имеющих отношение к теме исследования.

Инновационные элементы определяются рекомендациями, сформулированными для устранения существующих пробелов в национальной нормативной базе, имеющих отношение к теме исследования.

Элементы новизны проявляются в следующих фундаментальных положениях: формулировка понятия ответственности за нарушение норм избирательного права в следующем смысле: ответственность за нарушение избирательных норм подразумевает применение вышестоящим органом или судом к субъектам санкций, предусмотренных избирательным законодательством в защиту и восстановление нарушенных избирательных прав; разъяснение понятий мошенничества, конфликтов и судебных разбирательств на выборах в следующей формуле: *мошенничество на выборах* - это нарушение норм избирательного права, совершенное умышленно и недобросовестно в получении неправомерных преимуществ в избирательном процессе; *избирательные конфликты* - это недоразумения и разногласия, возникающие в процессе применения положений избирательного законодательства, а именно на этапах правильной организации и проведения выборов, сбора и подсчета голосов; *избирательные споры* - это конфликты, возникающие в процессе организации и проведения выборов и решаемые избирательными органами или судами; конституционная ответственность за нарушение избирательного законодательства как особой формы юридической ответственности в избирательной сфере.

Решенная важная научная проблема заключается в концептуализации ответственности за нарушение избирательного законодательства путем определения важности института ответственности в защите и восстановлении нарушенных избирательных прав, выяснения его особенностей и форм, а также формулирование рекомендаций и предложений направленных на улучшение сферы регулирования избирательных прав и их эффективное использование в контексте проведения свободных и справедливых выборов.

Теоретическая значимость и прикладная ценность работы. Тезисы, выводы и рекомендации относительно концепции, форм и специфики ответственности в избирательной сфере дополняют теоретическую основу этого института. Кроме того, в научной литературе Республики Молдова имеется небольшое количество статей про ответственность за нарушение избирательного законодательства, за исключением небольшого количества научных статей или выставленных в учебниках и университетских курсах. Научные идеи и выводы, содержащиеся в диссертации, также могут быть использованы: в теоретической доктринальной плоскости, в качестве исходного материала для более глубокого подхода к вопросу об ответственности в избирательном праве, в учебно-дидактическом процессе на предмет избирательного права, а именно ответственности за нарушение избирательных норм.

Внедрение научных результатов: теоретические выводы диссертации, элементы новизны и сформулированные рекомендации используются в процессе обучения курса Конституционное право.

ANNOTATION

Grău-Panțureac Maria. *"Liability for Violation of Election Law Rules". Thesis for obtaining a scientific doctorate in law. Specialty: 552.01 - Constitutional Law, 2019.*

Structure of the thesis. The PhD thesis consists of: introduction, four main chapters, general conclusions and recommendations, followed by bibliography of 191 sources. The paper course contains 120 basic text pages and the results are published in 13 scientific papers.

Keywords: responsibility, legal liability, liability for violation of electoral law, electoral litigation, electoral conflict, electoral fraud, contentious litigation.

Field of study. Constitutional law.

Purpose and objectives of the thesis. The purpose of this research is to carry out a multi-perspective analysis of the responsibility for violation of electoral law, through the elucidation of the grounds, subjects and conditions attached to it, as well as its forms, in order to develop effective measures to prevent and sanction this phenomenon.

In order to achieve the proposed goal we have formulated the following *objectives*: to analyze the responsibility for violation of the electoral norms through the prism of art. 2 and 38 of the Constitution of the Republic of Moldova, in accordance with art. 71-75 of the Electoral Code of the Republic of Moldova; to highlight the most important moments of the historical evolution of the responsibility for violation of the electoral law in the Republic of Moldova; to make an analytical presentation of the electoral accountability features, including defining the notions of fraud, conflict and electoral litigation; to reveal the specifics of the electoral contentious in the Republic of Moldova; to identify the particularities of the forms of liability for violation of electoral legislation; to analyze the statistical indicators regarding the involvement of the electoral party in the context of the elections held in Moldova during 2014-2019; to make the comparative analysis of the institution of accountability in the electoral field, with states such as Romania, Ukraine, the Russian Federation, tangentially Germany and France, highlighted the weaknesses and strengths of the mechanism for applying the responsibility for violation of electoral legislation

Novelty and scientific originality. The scientific novelty and originality of the PhD thesis as well as the obtained results consist in the approach of the phenomenon of the responsibility for violation of the electoral law rules from the double perspective of the theoretical and practical research of all the factors and circumstances relevant for the research theme. The innovative elements are determined by the recommendations formulated in order to remove the existing gaps in the normative framework.

The novelty elements are manifested through the following fundamental theories: the formulation of the notion of responsibility for the violation of electoral norms, in the following sense: responsibility for violation of electoral norms presupposes the application by the hierarchically superior body or by the court against the electoral subjects of the sanctions provided by the electoral legislation in order to defend and restore the violated electoral rights; the elucidation of the notions of fraud, conflict and electoral litigation, in the following formula: electoral fraud is the violation of the electoral norms committed intentionally and bad faith in obtaining undue benefits in the electoral process; electoral conflicts are the misunderstandings and disagreements that arise in the process of applying the provisions of the electoral legislation, namely in the stages of the proper organization and conduct of the elections, of the collection and counting of the votes; electoral disputes are the conflicts that arise in the process of organizing and conducting the elections and which are solved by the electoral bodies or the courts; constitutional accountability for violation of electoral law as a distinct form of legal liability in the electoral field.

Important solved scientific problem. The important solved scientific problem lies in conceptualizing the responsibility for violation of the electoral law, by defining the importance of the institution of responsibility in the protection and restoration of the violated electoral rights, the elucidation of its particularities and its forms, as well as the formulation of the recommendations and proposals of the law on the window aimed at improving the scope of electoral rights regulation and their efficient use in the context of holding free and fair elections.

Theoretical importance and applicative value of the work. The theses, conclusions and recommendations on the concept, forms, and the specific nature of the accountability in the electoral field complement the theoretical basis of this institution. Moreover, there is a small number of papers in the scientific literature of the Republic of Moldova, which would have exclusively the responsibility for the violation of electoral law, with the exception of a modest number of scientific articles or exhibited in textbooks and university courses. The scientific ideas and conclusions contained in the thesis can also be used: in the theoretical doctrinal plane, as the initial material for a more in-depth approach to the issue of liability in electoral law, in the didactic process on the subject of electoral law, namely the responsibility for violation of norms of electoral law.

Implementation of the scientific results: the theoretical conclusions of the paper, the novelty elements and the recommendations formulated are used in the study process of the "Constitutional Law".

LISTA ABREVIERILOR

BESV - Birourile Electorale ale Secțiilor de Votare

CA - Codul Administrativ

CE - Codul Electoral

CC - Codul Civil

CEDO - Convenția Europeană a Drepturilor Omului

CtEDO - Curtea Europeană a Drepturilor Omului

CP - Codul Penal

CPC - Cod Procedura Civilă

CSJ - Curtea Supremă de Justiție

FR - Federația Rusă

ICCPR - International Covenant on Civil and Political Rights

MAEIE - Ministerul Afacerilor Externe și al Integrării Europene

MO - Monitorul Oficial

OSCE - Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa

PIDCP - Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice

PNAA - Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica

Moldova - Uniunea Europeană

PP - Partid politic

RM - Republica Moldova

SIAS - Sistemul Informațional Automatizat de Stat

UE - Uniunea Europeană

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. Alegerile sunt modalitatea prin care cetățenii își exprimă opțiunea sa electorală pentru susținerea unuia dintre candidații care concurează în vederea obținerii unei funcții publice. Votul este exprimarea preferinței cetățeanului pentru o persoană sau un partid pentru ocuparea unei funcții în organele de stat. Exprimarea acestui vot trebuie să fie făcută liber și corect, înafara oricăror presiuni sau influențe din exterior.

Experiența electorală a Republicii Moldova poate fi considerată deja drept una suficient de bogată și diversă, deoarece pe parcursul celor 28 ani de independență, în Republica Moldova s-au desfășurat mai multe scrutine electorale la care s-a pus accent pe respectarea valorilor democratice, totodată fiind înregistrate abateri electorale care s-au soldat cu antrenarea răspunderii juridice.

În contextul evoluției relațiilor sociale ale numeroaselor scrutine electorale, în care persistă mereu careva tensiuni determinate de comiterea încălcărilor electorale, se impune necesitatea studierii mai aprofundate a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral.

Corectitudinea reglementării răspunderii pornește de la formularea corectă a unor norme concrete cu un conținut clar. În acest sens, răspunderea juridică, ca instituție a dreptului, își dovedește importanța și necesitatea supunerii unei analize profunde.

Răspunderea juridică în general și răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral în special reprezintă instituții esențiale în garantarea desfășurării unor alegeri libere care ar asigura respectarea drepturilor omului supuse unei evoluții continue, impunându-se astfel necesitatea adaptării răspunderii juridice, deci, și a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, noile exigențe decurgând din evoluția societății.

Răspunderea pentru încălcarea legislației electorale este un instrument de drept public ce asigură interesul poporului în calitatea acestuia de deținător exclusiv al suveranității naționale în procesul de realizare de către cetățeni a drepturilor electorale [77, p.197].

Răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral este un subiect pe cât de sensibil, pe atât de controversat. Încălcarea normelor electorale în timpul campaniilor electorale și în timpul desfășurării alegerilor propriu-zise trezesc nemulțumiri în rândul cetățenilor, care doresc ca voința lor să fie auzită și respectată. Astfel, examinarea și soluționarea litigiilor electorale reprezintă unul din mijloacele principale de protecție a drepturilor exclusiv politice ale cetățeanului Republicii Moldova.

Teza de doctorat constituie un studiu complex al răspunderii în domeniul electoral, prin prisma exigențelor Dreptului Constituțional destinat analizei lucrărilor doctrinarilor contemporani, a cadrului normativ, de identificare a cazurilor concrete în care au fost încălcate

normele dreptului electoral, în contextul alegerilor care au avut loc în ultimii ani pe teritoriul Republicii Moldova. O atenție sporită a fost mobilizată spre identificarea modalităților de realizare și răspunderii pentru încălcarea legislației electorale, în vederea clarificării pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului a specificului diferitor forme de răspundere și a cazurilor concrete când acestea pot fi antrenate.

Tematica răspunderii juridice pentru încălcarea normelor de drept electoral este de o importanță incontestabilă, deoarece prin intermediul acestei instituții este asigurată restabilirea drepturilor electorale încălcate și, totodată este modalitatea de asigurare a unor alegeri libere și corecte.

La etapa actuală, în Republica Moldova sunt elaborate puține studii la acest capitol, și sperăm că prezenta teză va fi o lucrare complexă în ceea ce privește caracterizarea teoretico-practică a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral.

Nu putem nega faptul că instituția răspunderii juridice este în vizorul cercetătorilor, există publicații valoroase din care ne vom inspira în vederea dezvoltării esenței răspunderii în domeniul electoral. Sunt lucrări în care a fost abordat studiul mai multor aspecte privitoare la răspunderea juridică, mai puțin însă este abordată răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul prezentei investigații constă în realizarea unei cercetări multiaspectuale a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral prin prisma elucidării temeiurilor, subiecților și condițiilor ce-i sunt aferente, precum și a formelor acestora, în vederea elaborării unor măsuri eficiente pentru perfecționarea cadrului legal și practic în domeniul temei de cercetare.

Atingerea scopului propus implică realizarea următoarelor *obiective*:

- analiza instituției răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral prin prisma art.2 și 38 din Constituția Republicii Moldova, în concordanță cu art. 71-75 ale Codului Electoral al Republicii Moldova;
- enunțarea celor mai importante momente ale evoluției istorice a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral în Republica Moldova;
- prezentarea analitică a caracteristicilor răspunderii în domeniul electoral, inclusiv definirea noțiunilor de fraudă, conflict și litigiu electoral;
- identificarea organelor abilitate cu soluționarea litigiilor electorale;
- dezvoltarea specificului contenciosului electoral în Republica Moldova;
- determinarea particularităților formelor răspunderii pentru încălcarea legislației electorale;

- analiza indicilor statistici cu privire la răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral în contextul alegerilor care au avut loc în Republica Moldova, în perioada 2014-2019;
- analiza comparativă a instituției răspunderii în domeniul electoral cu state ca România, Ucraina, Federația Rusă, tangențial Germania și Franța, pentru evidențierea punctelor slabe și forte ale mecanismului de aplicarea răspunderii pentru încălcarea legislației electorale;
- studierea jurisprudenței CtEDO în ceea ce privește răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral;
- formularea concluziilor și elaborarea recomandărilor pentru perfecționarea cadrului legal și practic în domeniul aplicării răspunderii juridice în domeniul electoral.

Ipoteza de cercetare constă în formularea noțiunii de răspundere pentru încălcarea normelor de drept electoral, evidențiind particularitățile și formele acestuia, din dubla perspectivă a analizei teroretico-practice al subiectului supus cercetării.

Prin înaintarea ipotezei de cercetare ne-am propus constatarea situației actuale în ceea ce privește tragerea la răspundere pentru încălcarea normelor de drept electoral, acest lucru fiind posibil prin studierea cazurilor concrete care au avut loc în perioada desfășurării campaniilor electorale și a alegerilor propriu-zise, pentru ca într-un final să fie formulate recomandări și propuneri de *lege ferenda* pentru îmbunătățirea situației în domeniul temei de cercetare.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. În vederea realizării unei cercetări multiaspectuale a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral au fost utilizate diferite metode de cercetare științifică:

- *metoda istorică*, care a fost utilizată pentru cercetarea evoluției răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral;
- *metoda logică*, fiind indispensabilă în studierea și analiza noțiunilor, formelor răspunderii în domeniul electoral, precum și a formulării de concluzii și recomandări;
- *metoda analizei sistemice*, cu ajutorul căreia au fost analizate structurat conceptele de bază relevante pentru domeniul de cercetare;
- *metoda examinării*, care ne-a permis studierea practicii judiciare în ceea ce privește tragerea la răspundere pentru încălcarea normelor de drept electoral;
- *metoda comparativă*, cu ajutorul căreia s-a făcut o analiză a cadrului legal național în raport cu reglementările din alte state ș.a

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. Noutatea și originalitatea științifică a tezei, precum și a rezultatelor obținute constau în abordarea instituției răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral din dubla perspectivă a cercetării teoretice și practice a tuturor factorilor și circumstanțelor relevante pentru tema de cercetare. De asemenea, elementele inovaționale sunt determinate de recomandările formulate pentru înlăturarea lacunelor existente

în cadrul normativ național ce țin de această instituție, fiind oferite îmbunătățiri și propuneri de *lege ferenda* în acest sens.

Elementele de noutate se manifestă prin următoarele teze fundamentale:

Formularea noțiunii de răspundere pentru încălcarea normelor de drept electoral în următoarea accepțiune: *răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral* reprezintă aplicarea de către organele electorale și instanțele judecătorești a sancțiunilor prevăzute de legislația electorală față de subiecții implicați în procesul electoral, în cazul încălcării de către aceștia a normelor dreptului electoral.

1. Elucidarea noțiunilor de fraudă, conflict și litigiu electoral în următoarea formulă: *frauda electorală* este acea încălcare a normelor de drept electoral, săvârșită cu intenție și rea-credință pentru obținerea unor beneficii nemeritate în procesul electoral; *conflictele electorale* sunt neînțelegerile și disensiunile care apar în procesul aplicării prevederilor legislației electorale, și anume în etapele de organizare și desfășurare propriu-zisă a alegerilor, de colectare și numărare a voturilor; *litigiile electorale* reprezintă ilegalitățile sau divergențele care apar în procesul de organizare și desfășurare a alegerilor și urmează a fi soluționate de către organele electorale sau instanțele judecătorești.

2. Analiza răspunderii constituționale pentru încălcarea normelor de drept electoral, ca formă distinctă a răspunderii juridice în domeniul electoral.

Problema științifică importantă soluționată. Problema științifică importantă soluționată rezidă în conceptualizarea răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, prin nuanțarea importanței instituției răspunderii în protecția și restabilirea drepturilor electorale încălcate, elucidarea particularităților și a formelor acesteia, precum și la formularea recomandărilor și propunerilor de *lege ferenda* îndreptate spre îmbunătățirea domeniului de reglementare a drepturilor electorale și valorificarea eficientă a acestora în contextul desfășurării unor alegeri libere și corecte.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Tezele, concluziile și recomandările privind conceptul, formele, specificul răspunderii în domeniul electoral completează baza teoretică a acestei instituții. În plus, în literatura științifică din Republica Moldova sunt puține lucrări ce ar avea în vizor exclusiv răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral, cu excepția unui număr modest de articole științifice sau expuse în relatări și paragrafe în manuale și cursuri universitare.

Ideile științifice și concluziile conținute în cuprinsul tezei pot fi utilizate: în plan doctrinar-teoretic, ca material inițial pentru o abordare ulterioară mai aprofundată a problemei răspunderii în dreptul electoral, în procesul didactic universitar la tematica dreptului electoral, și anume la *răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral*.

Aprobarea rezultatelor. Rezultatele cercetării au fost examinate în ședințele Centrului Cercetări Juridice și ale Seminarului Științific de profil din cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. Rezultatele științifice ale lucrării, reflectate în comunicările științifice, au fost prezentate în cadrul unor manifestări științifice naționale și internaționale, precum:

1. Răspunderea pentru încălcarea legislației electorale. Conferința științifică internațională *Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii*. Chișinău ASEM, 28-29 septembrie 2012;
2. Aspecte comparative ale răspunderii electorale în diferite state ale lumii. European economic integration. Chișinău USEM, 25-26 march 2016;
3. Responsabilitatea juridică - fundamentul răspunderii electorale. European economic integration. Chișinău USEM, 25-26 march 2016;
4. Importanța răspunderii electorale ca pârghie în restabilirea drepturilor electorale încălcate. Conferința științifică internațională 25 de ani de reformă economică în Republica Moldova: prin inovare și competitivitate spre progres economic. Chișinău ASEM, 2016;
5. Electoral Corruption - the Premise of Electoral Responsibility. Simpozionul științific al tinerilor cercetători Scientific Symposium Of Young Researchears. Ediția a 15-a. Chișinău ASEM, 28-29 aprilie, 2017;
6. Aspecte practice privind răspunderea în dreptul electoral din Republica Moldova. Conferința Științifică Internațională Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii. Chișinău, ASEM, 23-24 septembrie 2018;
7. Мошенничество, конфликт, споры о выборах. Поколение будущего: Взгляд молодых ученых - 2017 Международная молодежная научная конференция (09-10 ноября 2017 года), Курск;
8. Contraventional and criminal liability in electoral rights. Conferința internațională științifico-practică Jurisprudența – componenta fundamentală a proceselor integraționale și a comportamentului legal contemporan. Chișinău, 3-4 noiembrie 2017;
9. Conditions and subjects of electoral liability. 2 - я Международная научная конференция перспективных разработок молодых ученых «Наука молодых, будущее России» Сборник научных статей. Курск, 13-14 декабря 2017 года;
10. The importance of the European Convention on Human Right and the European Court of Human Right in solution of election litigation. Scientific Symposium Of Young Researchears. Ediția a XVI-a. Chișinău, 27-28 aprilie 2018.

Sumarul compartimentelor tezei. Cercetarea debutează cu o introducere în studiul privind răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral. Teza este structurată în patru capitole,

divizate în subcapitole, urmate de concluzii generale și recomandări. De asemenea, teza de doctorat, cuprinde lista bibliografiei utilizate, adnotarea în limbile română, rusă și engleză, cuvintele cheie ale lucrării și lista abrevierilor.

Partea introductivă constituie argumentarea științifică a temei propuse pentru cercetare. Introducerea cuprinde următoarele compartimente: actualitatea și importanța problemei abordate, scopul și obiectivele tezei, ipoteza de cercetare, sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese, noutatea științifică a rezultatelor obținute, problema științifică de cercetare, importanța teoretică, valoarea aplicativă a lucrării și aprobarea rezultatelor.

Capitolul 1 - Dimensiunea doctrinar-normativă a problematicii răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral - conține analiza teoriilor doctrinarilor, a actelor normative, precum și a aspectelor istorice cu privire la instituția răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral.

Subcapitolul 1.1. - Analiza concepțiilor doctrinare privind răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral este dedicat analizei opiniilor doctrinarilor din țară și din străinătate privind conceptul și caracterul teoretic al răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral. Cercetarea teoretică a instituției răspunderii juridice a avut ca premisă totalitatea definițiilor specialiștilor în domeniu, opiniile și teoriile diferite sau similare ale unor cercetători, dar și modul interdisciplinar sau singular de abordare a răspunderii juridice pentru încălcarea normelor de drept electoral. Totodată, acest subcapitol cuprinde aspecte care tratează tendințele actuale în abordarea teoretico-științifică răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, în cercetările doctrinarilor contemporani și nivelul de reglementare juridică a diverselor aspecte ale acesteia. Utilizarea unei game variate de surse bibliografice în teză ne-au permis identificarea acelor studii direcționate spre evidențierea răspunderii în domeniul electoral, cu specificul său, totodată, evidențiindu-se fovele răspunderii pentru încălcarea legislației electorale.

În calitate de suport teoretico-științific a prezentei cercetări au servit lucrările doctrinarilor din Republica Moldova, România și Federația Rusă. Ținem să menționăm câțiva autori ale căror opinii au fost luate în considerație la elaborarea tezei: I. Guceac, Gh. Costachi, D. Baltag, V. Popa, Gh. Avornic, A. Arseni, B. Negru, V. Guțuleac, S. Goriuc, C. Gurin, I. Creangă, A. Guștiuc, V. Juc, S. Novac, A. Pasat, A. Parscari, P. Railean, S. Sprincean, V. Stati, Șt. Urîtu, V. Andrievschi, B. Țîrdea, M. Cernencu, O. Serebrean, (Republica Moldova); M. Costin, L. Barac, M. Djuvara, D. Mazilu, S. Popescu, C. Voicu, Gh. Mihai, Radu I. Motica, C. Stătescu, I. Craiovan, T. Csava Kovaks, Șt. Deaconu, A. Gheorgiu, P. Martin (România); A.C. Калинин, Д. Б. Катков, Е. В. Корчиго, Е. Черных, Д.В. Орлов, В. И. Игнатенко, Н.С. Сопельцев (Federația Rusă).

*Subcapitolul 1.2. - Repertoriul normativ privind consfințirea problematicii răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral - tratează necesitatea abordării unei multitudini de aspecte în cadrul procedurilor electorale care a determinat apariția mai multor convenții, tratate, declarații, protocoale și recomandări. Pe plan internațional, promovarea drepturilor electorale au fost înglobate în numeroase documente foarte valoroase, precum: *Codul bunelor practici în materie electorală al Comisiei de la Veneția (2002), II 3.c, Recomandarea 4 (2003) a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru statele membre cu privire la regulile generale contra corupției în finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale, Raportul cu privire la anularea rezultatelor alegerilor, adoptat de către Consiliul pentru alegeri democratice și Comisa de la Veneția, adoptat în 2009, Reglementări și standarde ale OSCE. Ghidul pentru soluționarea litigiilor electorale.**

Totodată, este important de a evidenția importanța Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană în perioada 2017-2019, care conține planul legislativ al Parlamentului Republicii Moldova, planul de armonizare legislativă a Ministerului Justiției și Agenda de Asociere.

Printre actele normative de o importanță incontestabilă pentru domeniul temei de cercetare, adoptate în Republica Moldova, menționăm: *Constituția Republicii Moldova (art. 2 și 38), Codul Electoral al Republicii Moldova (art. 75-77), Codul Contravențional al Republicii Moldova (art. 47-53), Codul Penal al Republicii Moldova (art. 181-182) etc.*

În conținutul subcapitolului 1.3. - *Evoluția istorică a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral* - au fost analizate cele mai importante aspecte ale evoluției istorice a subiectului supus cercetării. Analizând particularitățile ce țin de evoluția istorică a instituției răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, putem afirma că acestea evoluează de la un deceniu la altul, de la o perioadă de dezvoltare istorică la alta, astfel încât conținutul, natura și specificul legilor, organelor electorale, sunt supuse unui proces continuu de transformare, pentru a fi în conformitate cu standardele interenaționale.

Evoluția societății și reformele care sunt implementate în domeniul electoral, pentru a fi depășită situația comiterii încălcărilor electorale, determină un caracter actual răspunderii juridice.

Capitolul 2 - Particularitățile răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral - debutează cu analiza aspectelor cu caracter general-teoretic al instituției răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral în vederea identificării temeiurilor, condițiilor, și subiecților răspunderii în domeniul electoral. De asemenea, capitolul doi înglobează în conținutul său compartimente care vizează organele abilitate cu soluționarea litigiilor electorale și specificul contenciosului electoral.

Subcapitolul 2.1. - Temeiurile, condițiile și subiecții răspunderii pentru încălcarea legislației electorale - este destinat identificării caracteristicilor fundamentale ale răspunderii în domeniul electoral, raportate la esența și conținutul acesteia. În acest sens, au fost determinate temeiurile răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral și anume: *temeiul juridic*, care este materializat prin intermediul reglementărilor în vigoare vizavi de aplicarea măsurilor de constrângere ale statului, raportate la situația și individul concret și *temeiul de facto*, care reprezintă încălcarea normelor de drept electoral. În ceea ce privește încălcarea normelor de drept electoral, săvârșirea abaterilor, apariția neînțelegerilor între candidați sau chiar între candidați și alegători, determină comiterea fraudelor, conflictelor și litigiilor electorale care au fost definite și analizate în contextul capitolului 2. În conținutul acestui subcapitol am identificat condițiile răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, printr-un studiu amplu al doctrinei juridice și al cadrului normativ, și anume: fapta ilicită, prejudiciul, legătura de cauzalitate dintre fapta ilicită și prejudiciu și vinovăția. Pentru fiecare condiție a răspunderii juridice a fost determinat specificul în contextul răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral. Totodată, a fost determinat cercul subiecților care se referă nemijlocit la instituția răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral. Specificul subiecților răspunderii pentru încălcarea normelor electorale se accentuează prin diversitatea acestora. Subiecții răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral sunt persoane fizice și juridice care, luând parte la relațiile electorale dobândesc drepturi subiective electorale și obligații electorale.

La *subcapitolul 2.2.- Organele abilitate cu soluționarea litigiilor electorale. Contenciosul electoral* - au fost cercetate cele mai importante aspecte de organizare și funcționare a organelor abilitate cu soluționarea litigiilor electorale, precum și a contenciosului electoral. Legalitatea procesului electoral presupune constituționalitatea legislației electorale, asigurată de unica jurisdicție constituțională în stat - Curtea Constituțională, precum și legalitatea procesului de aplicare a legislației electorale în cadrul scrutinului electoral - asigurată atât de către Curtea Constituțională, instanțele judecătorești, organele electorale, cât și de alte autorități. În ceea ce privește contenciosul electoral, care este cercetat în contextul capitolului 2, constatăm că acesta reprezintă o categorie a contenciosului administrativ, prin intermediul căreia are loc sancționarea faptelor ilicite ale organelor electorale a concurenților electorali și a altor subiecți electorali. Mai mulți practicieni privesc contenciosul electoral ca pe o garanție în vederea realizării drepturilor electorale, ce include în sine și operațiuni electorale.

La finalul acestui compartiment concluzionăm că în cazul în care unul dintre participanții la procesul electoral se consideră vătămat într-un drept al său, recunoscut de lege, de către un alt participant la procesul electoral, în vederea curmării acțiunilor/inacțiunilor ilicite și recunoașterii

dreptului pretins încălcat, acesta se poate adresa atât pe cale extrajudiciară, cât și pe cale judiciară.

Capitolul 3 - Formele răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral - debutează cu cercetarea aspectelor cu caracter general - teoretic și normativ al diferitor forme ale răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral. Răspunderea juridică se exteriorizează printr-o diversitate de feluri, care pot fi privite, în viziunea noastră, ca forme, ale răspunderii juridice pentru încălcarea normelor de drept electoral. În dependență de apartenența ramurală a normelor juridice încălcate diferențiem câteva forme de răspundere relevante temei noastre de cercetare și anume: răspunderea constituțională; răspunderea penală; răspunderea contravențională și răspunderea civilă. Fiecare dintre aceste forme de răspundere pentru încălcarea normelor de drept electoral se deosebesc după condițiile de tragere la răspundere, subiecții răspunderii, sancțiunile aplicate și procedura de aplicare, care au și fost analizate în conținutul capitolului 3 al tezei.

Cercetarea formelor pentru încălcarea normelor de drept electoral în diferite domenii de reglementare juridică, a făcut posibilă identificarea subtilităților acestora, din punct de vedere legislativ, doctrinar și jurisprudențial.

În *subcapitolul 3.1. - Răspunderea constituțională pentru normelor de drept electoral* - am cercetat conceptul răspunderii constituționale în domeniul electoral, determinând rolul și importanța acestei instituții în sistemul răspunderii juridice, prin intermediul analizei diverselor modalități de interpretare a noțiunii de „răspundere constituțională pentru încălcarea normelor de drept electoral”, pentru a putea identifica acele abordări care corespund esenței acestuia și a formula într-un final propria definiție.

În conținutul *subcapitolului 3.2. - Răspunderea penală pentru încălcarea normelor de drept electoral* - sunt analizate anumite categorii de fapte prevăzute atât de legislația electorală, cât și de cea penală, care au un grad de pericol sporit și sunt categorisite ca fiind infracțiuni electorale. Spre deosebire de celelalte încălcări electorale, infracțiunile electorale penale sunt săvârșite nemijlocit în perioada organizării și desfășurării alegerilor. Art. 76 din Codul Electoral face referință la răspunderea penală, reglementată detaliat de prevederile art. 181 și art. 182 ale Codului Penal al Republicii Moldova, precizându-se totodată și sancțiunile pentru săvârșirea acestor fapte.

Subcapitolul 3.3. - Răspunderea contravențională pentru încălcarea normelor de drept electoral - conține abordări ce țin de actualitatea răspunderii contravenționale ca formă distinctă a răspunderii juridice, care se referă nemijlocit la încălcările legislației electorale, la care se face referință direct prin normele Codului Electoral al Republicii Moldova, fiind una dintre metodele de constrângere statală în materia combaterii ilicității. În conformitate cu prevederile art. 77 Cod

Electoral al Republicii Moldova există un șir de fraude care sunt supuse răspunderii contravenționale, fiind reglementate prin art. 47-53 ale Codului Contravențional.

De asemenea, în contextul altor forme ale răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, a fost rezumativ analizată *răspunderea civilă*. Această categorie de răspundere fiind aplicată pentru neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor civile, dar și pentru aducerea de prejudicii personale sau patrimoniale.

Capitolul 4 - Răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral - aspecte practice și de drept comparat - conține prevederi care se referă la cazuri concrete din practica Republicii Moldova de tragere la răspundere pentru încălcarea legislației electorale, reglementări normative din mai multe state europene relevante temei de cercetare, precum și analiza cazurile CtEDO în domeniul răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral.

Subcapitolul 4.1. - Aspecte practice privind răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral în Republica Moldova - este destinat analizei cazurilor concrete de încălcare a legislației electorale, comise în timpul campaniilor electorale și a alegerilor propriu-se, în contextul Alegerilor Parlamentare din 30 noiembrie 2014, Alegerilor Locale Generale din 14/28 iunie 2015, Alegerilor Prezidențiale din 30 octombrie 2016, Alegerilor Locale din 20 mai 2018, Alegerilor Parlamentare din 24 februarie 2019 și Alegerilor Locale din 20 octombrie/3 noiembrie 2019.

În contextul *subcapitolului 4.2. - Răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral - aspecte comparative* - a fost tratată analiza comparativă a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral cu state, precum: Ucraina, România, Federația Rusă și tangențial cu Franța, Germania și Polonia. Referindu-ne la unele aspecte ale legislației electorale naționale, am adus anumite exemple din legislația altor state, care ar putea fi luate în considerație pe viitor de către legiuitori

În conținutul *subcapitolului 4.3. - Practica Curții Europene a Drepturilor Omului în soluționarea litigiilor electorale* - analiza aspectelor evocate la acest compartiment ne-a permis determinarea importanței protecției drepturilor omului prin intermediul Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, ratificată de Republica Moldova, precum și a Curții Europene a Drepturilor Omului care are un rol semnificativ în restabilirea drepturilor electorale încălcate. Au fost analizate cazuri CtEDO relevante temei supuse cercetării.

Consemnăm, numai acolo unde alegerile permit realizarea drepturilor electorale subiective în toată plenitudinea lor, acestea conduc la formarea democratică a organelor puterii publice. Democratice nu numai de formă, ci și realmente. Or, unde aceasta nu are loc, puterea nu numai că este lipsită de legitimație, dar este greu să ne așteptăm și la o stabilitate oarecare.

1. DIMENSIUNEA DOCTRINAR - NORMATIVĂ A PROBLEMATICII RĂSPUNDERII PENTRU ÎNCĂLCAREA NORMELOR DE DREPT ELECTORAL

1.1. Analiza concepțiilor doctrinare privind problema răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral

Alegerile libere și periodice, în condițiile manifestării pluralismului politic și al competiției dintre partide și candidați, reprezintă elementul definitoriu al sistemului democratic modern [150, p. 131]. Problema desfășurării unor alegeri corecte este una din principalele probleme ale societății contemporane.

“Voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Statul garantează exprimarea voinței libere a cetățenilor prin apărarea principiilor democratice și a normelor dreptului electoral” [53].

Pentru a ne expune în privința situației existente în domeniul de cercetare vom analiza sursele relevante acesteia. Sursele bibliografice ce țin de instituția răspunderii juridice, la general, sunt numeroase, diverse și relevante, însă ceea ce ține de problema răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, spectrul lucrărilor în acest domeniu este mai puțin numeros.

Utilizarea unei game variate de surse bibliografice în teză, ne permit identificarea acelor studii direcționate spre evidențierea răspunderii în domeniul electoral, cu specificul său, totodată, evidențiindu-se fomele răspunderii pentru încălcarea legislației electorale.

În doctrina științifică din Republica Moldova, răspunderea juridică a fost studiată de autori precum: D. Baltag, Gh. Avornic, Gh. Costachi, B. Negru, V. Guțuleac, A. Arseni ș.a.

Printre cele mai semnificative din lucrările acestor doctrinari putem menționa: D. Baltag - *Teoria răspunderii și responsabilității juridice*; D. Baltag, Gh. Tragone - *Unele considerente referitoare la condițiile în care poate fi antrenată răspunderea juridică pentru fapta ilicită*; Gh. Costachi, A. Arseni - *Reflecții asupra instituției răspunderii în dreptul constituțional*; Gh. Costachi, A. Arseni - *Temeiurile răspunderii constituționale - particularități și semnificație*; V. Guțuleac, E. Comarnițaia - *Responsabilitatea juridică și răspunderea juridică în dreptul contravențional*.

În ceea ce privește răspunderea pentru încălcarea normelor electorale, precum și formele acesteia, în Republica Moldova acest subiect a fost tratat de către: I. Guceac, S. Goriuc, C. Gurin, I. Creangă, A. Guștiuc, V. Juc, S. Novac, A. Pasat, A. Parscari, P. Railean, S. Sprincean, V. Stati, Șt. Urîtu ș.a.

Așadar, vom evidenția cele mai importante publicații pentru tema de cercetare ale acestor autori: I. Guceac - *Drept electoral; Soluționarea litigiilor electorale - element de realizare a garanțiilor constituționale ale drepturilor electorale ale cetățenilor*; S. Goriuc - *Răspunderea contravențională în cazul încălcării legislației electorale*; C. Gurin, I. Creangă - *Contenciosul electoral: Standarde internaționale, Legislația Republicii Moldova și practica judiciară din alegerile locale generale 2007*; A. Guștiuc - *Rolul justiției Republicii Moldova în asigurarea drepturilor electorale ale cetățenilor pe dimensiunea financiară*; V. Juc - *Evoluția sistemului electoral din Republica Moldova: Alegeri parlamentare. Impactul sistemului electoral asupra capacității de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova*; S. Novac - *Examinarea litigiilor electorale de către instanțele judecătorești*; A. Pasat - *Elementele de diferențiere ale infracțiunilor electorale*; A. Pascari - *Rolul instanțelor judecătorești în procesul electoral din Republica Moldova*; P. Railean - *Rolul jurisprudenței în asigurarea legalității scrutinelor electorale*; S. Sprincean - *Aspecte etice în procesele electorale în perspectiva eficientizării instituțiilor puterii de stat*; Șt. Urîtu - *Locul și rolul concurențelor electorale, al organelor electorale și al instanțelor judecătorești în asigurarea alegerilor libere și corecte în Republica Moldova*.

În România, problema răspunderii juridice și implicit a formelor ei de manifestare a fost abordată de autori precum: M. Costin, L. Barac, M. Djuvara, D. Mazilu, S. Popescu, C. Voicu, Gh. Mihai, R. I. Motica, C. Stătescu, I. Craiovan, T. Csava Kovacs, Șt. Deaconu, A. Gheorgiu, P. Martin.

Menționăm lucrările autorilor: L. Barac - *Răspunderea și sancțiunea juridică*; M. Costin - *Răspunderea juridică în dreptul românesc*; S. Popescu - *Fundamentul răspunderii juridice* etc.

Totodată, ținem să menționăm și lucrările autorilor valoroase pentru tema noastră de cercetare, și anume: T. Csava Kovacs - *Sistemul electoral din România. Autoritatea Electorală Permanentă*; Șt. Deaconu - *Avantajele și dezavantajele diferitelor sisteme electorale*; A. Gheorghiu - *Infracțiuni contra drepturilor electorale*, P. Martin - *Sistemele electorale și modurile de scrutin*.

Doctrina din Federația Rusă este una bogată în ceea ce privește publicațiile relevante pentru studiul efectuat. Printre cele mai importante lucrări care au fost analizate în elaborarea tezei au fost: Н.В. Горьков - *Новое в конституционно-правовой ответственности кандидатов и избирательных объединений*; В.В. Игнатенко - *Ответственность за нарушение законодательства о выборах и референдумах: основания и санкции*; Е.П. Ищенко, А.Е. Ищенко - *Избирательные споры возникновение, разрешение, предупреждение*; А.С. Калинин - *Особенности конституционно-правовой ответственности в избирательном праве как вида юридической ответственности*; Д.Б. Катков Е.В. Корчиго - *Избирательное право*; Т.В. Левченко - *Конституционно-правовая*

ответственность в избирательном праве: сравнительно-правовой аспект (на примере России Великобритании и США); P.A. Охотников - *К вопросу о понятии избирательного спора. Актуальные проблемы государства и право.* Н.С. СОПЕЛЫЦЕВ - *Проблемы юридической ответственности в избирательном праве.*

Pentru început, vom analiza conceptul de răspundere juridică, această noțiune fiind introdusă și utilizată în teoria dreptului doar începând cu sec. XIX [114, p. 19].

Menționăm că efectuarea nemijlocită a unui studiu concret a instituției răspunderii juridice nu reprezintă un scop în sine ale lucrării date. Vom recurge doar la evidențierea unor aspecte și trăsături care sunt relevante atunci când ne referim la răspunderea pentru încălcarea legislației electorale.

V. Guțuleac, reprezentantul doctrinei autohtone, alături de definiția răspunderii juridice ca și constrângere statală (sanctiune, pedeapsă) mai evidențiază și obligația contravenientului de a suporta sancțiunea [83, p. 132]. Astfel, această definiție explică răspunderea ca fiind o sancțiune juridică.

Gh. Avornic menționează că răspunderea juridică este un raport juridic special, ce constă în obligația de a suporta sancțiunea prevăzută de lege ca urmare a unui fapt juridic imputabil. Această obligație însă se încadrează într-un conținut complex, completat de drepturile corespunzătoare, conexe și corelative ei [7, p. 488].

C. Stătescu și C. Bârsan consideră că răspunderea juridică are o caracteristică esențială prin posibilitatea aplicării, în caz de nevoie, a constrângerii de stat [148, p. 403].

I. Craiovan vine cu o altă explicație a noțiunii, invocând caracterul represiv și educațional al dreptului, evidențiind „capacitățile acestuia de a antrena o reacție colectivă constrângătoare față de cel ce violează norma de drept și a cărei anticipare este în măsură să inducă respect și conformare din partea membrilor societății care nu vor să atragă asupra lor sancțiuni juridice” [48, p. 193].

Așadar, răspunderea juridică își are temeiul în comiterea unei fapte ilicite, ea se exprimă prin aplicarea față de subiectul ilicității ale măsurilor de constrângere de stat, iar actul de aplicare a forței de constrângere conține condamnarea acțiunilor ilicite [114, p. 52].

Notăm, răspunderea juridică nu ar fi decât obligația subiectului de a îndeplini o îndatorire care înlocuiește o îndatorire anterioară neîndeplinită, de unde și accepțiunea că răspunderea juridică este un raport social.

„Pedeapsa, - susține E. V. Cernîh, reprezentantul doctrinei ruse - este un element esențial în structura mecanismului răspunderii juridice, dar nici pe departe nu este unicul” [182, p. 559].

Așadar, răspunderea juridică reprezintă mai mult decât un complex de drepturi și obligații corelative, iar raportul juridic de constrângere este de natură mai degrabă să înlesnească înțelegerea conținutului instituției, decât să-i definească esența [182, p. 175].

În afară de aceasta, a apărut și posibilitatea teoretică de a identifica și a analiza, în cadrul unei singure categorii, asemenea componente ale răspunderii pentru încălcarea legislației electorale cum ar fi sancțiunea, pedeapsa, constrângerea în vederea executării pedepsei, drepturile și obligațiile subiective, aplicarea jurisdicțională a dreptului și comportamentul real al subiecților raporturilor privind răspunderea juridică.

Așadar, conform opiniilor doctrinare expuse evidențiem o seamă de semnificații a noțiunii de răspundere juridică:

- răspunderea juridică este obligația de a suporta consecința juridică a faptei ilicite, contravenției, delictului civil sau abaterilor disciplinare (obligația de a suporta pedeapsa în cazul răspunderii penale, obligația de a repara prejudiciul în cazul răspunderii civile, obligația de a suporta o privațiune în dreptul administrativ), deci răspunderea juridică constă în obligația de a suporta, și nu în suportarea a însăși consecințelor care decurg din conținutul tragerii la răspundere;
- această obligație revine unui subiect de drept responsabil, care poate fi atât subiect individual, persoană fizică, cât și subiect colectiv (persoană juridică, ONG-uri, organe de stat, statul);
- subiectul de drept este responsabil, adică dispune de capacitatea de a răspunde, altfel spus de capacitatea de a acționa liber și conștient, de a evalua corect consecințele faptei sale și de a înțelege obligațiile ce îi revin, prin urmare, și suportarea sancțiunilor prevăzute de lege și aplicate de organele competente;
- în scopul asigurării garanțiilor depline împotriva arbitrariului, stabilirea concretă a răspunderii juridice presupune, pe lângă aprecierea socială (din partea unui colectiv, a opiniei publice), o constatare oficială, realizată de organele special abilitate ale statului;
- această obligație se naște ca urmare a constrângerii de stat prin aplicarea sancțiunilor juridice, o constrângere de stat prin care cel în cauză este obligat să execute exigențele dreptului [112, p.78].

În opinia noastră, constrângerea și sancționarea pentru un comportament abuziv și încălcarea normelor legale este o acțiune din partea statului pentru restabilirea drepturilor încălcate și prevenirea comiterii pe viitor a unor astfel de fapte.

Așadar, legea dispune pe seama celui care încalcă norma de drept să răspundă, să suporte consecințele pe care el însuși le-a prevăzut, iar aplicarea sancțiunilor realizează constrângerea din partea statului care are ca scop afirmarea ordinii de drept.

Prin repararea prejudiciului, autorul faptei ilicite își îndeplinește obligația de reparare față de cel pe care a prejudiciat, precum și obligația față de stat, care ocrotește ordinea de drept și veghează restabilirea ei în cazul încălcării. În doctrina autohtonă un studiu complex ce abordează instituția răspunderii juridice din perspectivă doctrinară, metodologică și practică aparține profesorului D. Baltag [12, p. 325].

În ceea ce ne privește, considerăm că *răspunderea juridică* este o instituție ce survine în urma încălcării normelor juridice și care se soldează într-un final cu aplicarea de către organele abilitate ale statului a sancțiunilor corespunzătoare normei juridice încălcate.

În ceea ce urmează, vom evidenția tratarea subiectului privind răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral la nivel doctrinar.

În opinia constituționalistului I. Guceac răspunderea pentru încălcarea legislației electorale este un instrument de drept public care asigură interesul poporului în calitatea acestuia de deținător exclusiv al suveranității naționale în procesul de realizare de către cetățeni a drepturilor electorale și a dreptului de participare la referendumuri [77, p. 197].

Răspunderea pentru încălcarea legislației electorale, în accepțiunea doctrinarilor din Federația Rusă, D. B. Katkov și E. V. Korcigo, este aplicarea în ordine procesuală determinată persoanei (cetățeanului, organului de stat, persoanei juridice) care a încălcat normele dreptului electoral, a măsurilor de constrângere ca și sancțiuni, cu caracter personal, organizatoric sau patrimonial [171, p. 180].

V. I. Ignatenco abordează răspunderea juridică în domeniul public ca aplicarea față de contravenient a sancțiunilor corespunzătoare, de către organele statului abilitate în acest sens, aceste sancțiuni fiind niște limitări de ordin personal sau patrimonial. Aceste măsuri de constrângere sunt sancțiuni reglementate prin lege, având caracter reparatoriu și educativ [168].

Mai mulți cercetători din Federația Rusă consideră că răspunderea în dreptul electoral trebuie înțeleasă ca fiind acea modalitate de constrângere a persoanelor care activează în organele electorale (pe cale administrativă sau judiciară), care se materializează prin aplicarea sancțiunilor de ordin personal sau patrimonial, în dependență de forma răspunderii juridice care survine [158, p. 517].

În literatura de specialitate întâlnim și sintagma de răspundere pentru încălcările electorale, care survine în urma comiterii unei încălcări prevăzută de normele dreptului electoral, atunci când un organ competent, o persoană cu funcție de răspundere, bazându-se pe lege și într-o formă specială, cere de la persoana contravenientului o dare de seamă în privința încălcării comise, i se aplică anumite limitări, iar cel din urmă suportă consecințele negative ale încălcării normei electorale [175, p. 157].

Ținând cont de faptul că înțelegerea esenței acestei forme de răspundere este imposibilă fără definirea ei, în cele ce urmează ne vom opri asupra acestui moment.

Astfel, cercetătorul N. S. Sopelițev tratează *răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral* ca aplicarea față de candidați, asociații electorale, blocuri electorale, comisii electorale și membrii acestora, față de alți subiecți care au admis încălcarea drepturilor electorale ale cetățenilor, fie pentru neîndeplinirea sau îndeplinirea neadecvată a obligațiilor lor juridice, a măsurilor de constrângere statală prevăzute de legislația cu privire la alegeri și referendumuri [179, p. 55].

La rândul său, T. G. Levenco definește *răspunderea în dreptul electoral* ca fiind o răspundere juridică negativă exprimată prin aplicarea de către subiecții speciali (comisii electorale și instanțe de judecată) a sancțiunilor prevăzute de dreptul electoral față de subiecții procesului electoral, în cazul încălcării de către aceștia a normelor legislației electorale [172, p. 8].

Cercetătorul N. V. Gorkov expune o definiție asemănătoare, susținând că răspunderea electorală presupune aplicarea de către comisia electorală sau instanța de judecată față de subiecții raporturilor juridice electorale ce au comis încălcări ale normelor dreptului electoral a măsurilor de constrângere statală (sancțiuni) prevăzute de normele dreptului electoral [162, p. 62].

În viziunea lui A. E. Kalinin, răspunderea electorală poate fi definită ca un raport juridic între stat, în persoana organelor sale competente, și subiectul ce dispune de un statut special în cadrul raporturilor juridice electorale, vinovat de comiterea unor delikte în sistemul electoral, în sarcina căruia este pusă obligația suportării anumitor consecințe nefavorabile pentru delictul comis și nerespectarea cerințelor prevăzute de norma dreptului [170, p. 38-39].

Din câte se poate observa, în literatura de specialitate instituția răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral este definită în mod diferit, fiecare autor propunând o abordare distinctă, accentuând momente pe care le consideră mai importante.

Din cele relatate, perceperea răspunderii juridice în domeniul electoral ca raport juridic a îmbogățit substanțial doctrina juridică despre rolul acesteia în sistemul reglementării juridice electorale [70, p. 186].

În urma analizei noțiunii de răspundere pentru încălcarea normelor de drept electoral, mai aproape este noțiunea propusă de către doctrinarul rus N. V. Gorkov și cea a academicianului I. Guceac, și putem defini *răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral* ca fiind aplicarea de către organele electorale și instanțele judecătorești a sancțiunilor prevăzute de legislația electorală față de subiecții implicați în procesul electoral, în cazul încălcării de către aceștia a normelor dreptului electoral

În urma celor expuse, reliefăm că răspunderea juridică în domeniul electoral este capabilă nu numai să protejeze, dar și să reglementeze relațiile sociale, drepturile și libertățile cetățeanului de a-și exercita în mod liber și democratic opțiunea sa în cadrul alegerilor.

Studiul științific consacrat răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, din perspectiva Dreptului Constituțional, este unul provocator și controversat. Această cercetare este bazată pe pluralitatea și diversitatea opiniilor doctrinare care își au drept sursă o multitudine de izvoare ce vizează acest fenomen juridic.

Pentru a expune situația existentă în domeniul lucrărilor dedicate acestui subiect am prezentat sursele bibliografice relevante din domeniul electoral. Alegerea surselor bibliografice destinate răspunderii juridice, în general, și răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, în special, a avut ca premisă necesitatea identificării acelor studii menite să determine legătura dintre răspunderea juridică și diferitele ei forme ramurale, în vederea caracterizării complexe a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral.

În viziunea noastră, analiza teoretico-științifică a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral ne ajută la elucidarea particularităților distinctive și a formelor de manifestare a acesteia. Acest studiu va servi ca și material teoretic necesar dezvoltării pe viitor a instituției răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral.

1.2. Repertoriul normativ privind consfințirea problematicii răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral

Alegerile reprezintă exercițiul democratic ce asigură bazele autorității și legitimității guvernării. Corectitudinea alegerilor este o condiție necesară pentru un stat de drept [123].

Alegerile, ca instrument al tranziției democratice sau al consolidării democrației prin modernizare, se află în raport de dependență directă de organizarea procesului electoral în baza unor norme și reguli care se regăsesc în legislația electorală națională. Alegerile sunt reglementate prin prevederile sistemului electoral, care determină principiile de organizare a lor în vederea desfășurării corecte și asigurării reprezentativității voinței poporului maximal posibil prin transformarea voturilor în mandate și, implicit, în funcții și demnități publice, care să fie viabile și eficiente [92, p. 7].

Credibilitatea alegerilor depinde de mai mulți factori, cum ar fi transparența în procesul decizional, imparțialitatea organelor electorale, exactitatea listelor electorale, prevenirea, suprimarea și sancționarea fraudelor electorale [123].

Corectitudinea în cadrul proceselor electorale este realizabilă pe de o parte, doar cu condiția respectării unor norme etice de către indivizii umani implicați în aceste procese. Pe de altă parte, corectitudinea alegerilor poate deveni și o condiție importantă pentru realizarea unor

drepturi fundamentale pentru sistemul democratic, căci are un rol cheie în asigurarea dreptului de vot al cetățenilor ca beneficiari și participanți în cadrul proceselor electivă [145, p. 122].

În majoritatea sistemelor de drept, aplicarea legislației electorale a evoluat în timp, aceasta reflectându-se în dependență de factorii sociali și politici ai fiecărei țări.

Cadrul instituțional, competențele și procedurile în cadrul sistemului electoral, precum și calitatea aplicării legislației electorale diferă de la o țară la alta.

Sistemele electorale democratice prezintă anumite caracteristici comune, precum: supravegherea procesului, depistarea și anchetarea abaterilor electorale, determinarea persoanelor vinovate și sancționarea acestora [131, p. 60-64].

Potrivit art. 2 alin. (1) din Constituție, suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție, iar potrivit art. 38 voința poporului constituie baza puterii de stat [40].

Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, secret și liber exprimat. Așadar, prevederile constituționale cu privire la asigurarea exprimării voinței poporului, a drepturilor și libertăților electorale ale cetățenilor garantează realizarea drepturilor constituționale ale cetățenilor Republicii Moldova de a alege și a fi ales, prin organizarea și desfășurarea unor alegeri periodice, libere și corecte. Astfel, alegerile trebuie să se desfășoare în condițiile stabilite de Constituție și legislația electorală și orice ilegalitate constituie o lezare a libertății de exprimare a voinței poporului, asupra drepturilor și libertăților electorale ale cetățenilor, aceasta fiind inacceptabil într-un stat de drept.

Constituția reglementează și dreptul de a aplica standardele și principiile democratice internaționale în domeniul electoral.

Articolul 4 din Constituția Republicii Moldova prevede: *Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile interne, prioritate au reglementările internaționale.*

Necesitatea abordării unei multitudini de aspecte în cadrul procedurilor electorale a determinat apariția mai multor convenții, tratate, declarații, protocoale și recomandări.

Pe plan internațional, promovarea drepturilor electorale au fost înglobate în numeroase documente foarte valoroase. Printre actele internaționale cu vocație generală de reglementare, care includ și reglementări relevante temei noastre de cercetare, putem menționa:

- *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată în anul 1948, recunoaște rolul unor alegeri deschise și transparente în asigurarea dreptului fundamental al omului de a participa la guvernare.

Astfel, art. 21 al acestei Declarații reglementează [53] că voința poporului trebuie să constituie baza puterii de stat, această voință trebuie să fie exprimată prin alegeri nefalsificate, care să aibă loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal și exprimat prin vot secret sau urmând o procedură echivalentă care să asigure libertatea votului.

- *Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* (CEDO) (1950) [43]. Articolul 6 al Convenției reglementează dreptul la un proces echitabil, iar la art. 13 este reglementat dreptul de a te adresa efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale.

- *Primul Protocol adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* (1952) [188]. Articolul 3 al acestui protocol reglementează că: „Înaltele părți contractante se angajează să organizeze, la intervale rezonabile, alegeri libere cu vot secret, în condițiile care asigură libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ”.

- *Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice din 1966 (PIDCP)* reglementează la art. 2 că „statele părți la prezentul Pact se angajează să garanteze că autoritățile competente vor da urmare oricărui recurs care a fost recunoscut ca justificat” [119].

- *Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței privind dimensiunea umană, OSCE* (1990) [56]. Punctul 5.1. prevede: „Alegeri libere care vor fi organizate la intervale rezonabile, prin vot secret sau urmând o procedură echivalentă, care asigură libertatea votului, în condițiile garantării efective a liberei expresii a voinței alegătorilor în alegerea reprezentanților lor”.

Punctul 7 reglementează că voința poporului trebuie să fie baza autorităților publice, iar pentru aceasta statul trebuie să asigure alegeri libere și corecte, organizate la intervale rezonabile de timp, va garanta un sufragiu universal și egal tuturor cetățenilor majori, va asigura secretul și libertatea votului, de asemenea dreptul cetățeanului de a alege și de a fi ales în funcții publice, rezultatele votării să fie corecte și să fie făcute publice, iar prezența observatorilor străini și naționali să asigure corectitudinea desfășurării alegerilor.

-*Carta de la Paris pentru o nouă Europă* (1990) [21] reglementează dreptul cetățeanului de a participa la alegeri libere și corecte, de asemenea dreptul de a fi judecat în mod echitabil și public dacă este acuzat de comiterea unui delict.

- *Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (sau Comisia de la Veneția, 1990)* a stabilit o serie de reglementări cu privire la drepturilor electorale: „În condițiile în care prevederile dreptului electoral trebuie să fie mai mult decât niște cuvinte scrise, nerespectarea dreptului electoral trebuie să poată fi contestat în fața unei instanțe de apel. Acest lucru este valabil în special pentru rezultatele alegerilor: cetățenii le pot contesta în baza neregularităților din procedura de votare. Acest lucru este valabil și pentru deciziile adoptate înainte de alegeri, în special cele privind dreptul de vot, registrele electorale și poziția alegerii, valabilitatea candidaturilor, conformarea la normele care reglementează campania electorală și accesul la mass-media sau la finanțarea partidelor”.

Printre actele internaționale care tratează în mod special subiectul nostru de cercetare menționăm:

- *Codul bunelor practici în materie electorală al Comisiei de la Veneția (2002), II 3.c* prevede următoarele: „Organul de recurs în orice materie electorală trebuie să fie comisia electorală sau instanța de judecată. Pentru alegerile parlamentare, recursul poate fi depus, în prima instanță, la Parlament. În orice caz, trebuie să fie posibil recursul final în fața instanței de judecată. Procedura trebuie să fie simplă, lipsită de formalism, în special în ceea ce privește admisibilitatea căilor de recurs” [28].

- *Recomandarea 4 (2003) a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru statele membre cu privire la regulile generale contra corupției în finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale* [192], reglementează că: „Statele vor cere ca orice încălcare a regulilor cu privire la finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale să fie sancționată în mod efectiv, proporțional și convingător”.

- *Raportul cu privire la anularea rezultatelor alegerilor, adoptat de către Consiliul pentru alegeri democratice și Comisa de la Veneția, adoptat în 2009*. Raportul cu privire la anularea rezultatelor alegerilor a inclus bunele practici și recomandări cu privire la temeiurile juridice și procedura de anulare a rezultatelor alegerilor. Concluziile raportului s-au referit la faptul că în majoritatea statelor europene există posibilitatea contestării deciziei de validare a alegerilor, însă diferă procedurile naționale, termenul de apel, există divergențe cu privire la temeiul juridic pentru anularea rezultatelor alegerilor, cu toate acestea, în majoritatea țărilor regula este că anularea poate fi invocată în cazul în care încălcările au afectat rezultatele generale.

- *Reglementări și standarde ale OSCE. Ghidul pentru soluționarea litigiilor electorale*. În conformitate cu prevederile acestui ghid, OSCE este organizația internațională specializată în probleme de securitate și cooperare, care monitorizează procedurile și procesele electorale. Un document de o importanță incontestabilă pentru tematica cercetării este *Ghidul de soluționare a litigiilor electorale*, care explică modalitatea și practica de soluționare a litigiilor electorale.

Printre principiile generale prevăzute în acest ghid putem menționa: orice individ sau partid politic are dreptul de a fi protejat de lege și de a cere despăgubire pentru încălcarea drepturilor sale electorale; orice persoană sau partid politic are dreptul de a se adresa în instanța de judecată competentă; că eficacitatea, imparțialitatea și independența judecății și a organelor electorale este o precondiție pentru rezolvarea litigiilor corect, în conformitate cu standardele europene; procedura de soluționare a litigiilor electorale trebuie să fie clară și previzibilă [80].

La soluționarea problemelor ce țin de aplicarea tratatelor internaționale, instanțele de judecată se vor conduce de prevederile *Legii privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova nr. 595-XIV din 24.09.1999* [96] și ale *Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23.05.1969*.

Totodată, este important de a evidenția importanța Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană în perioada 2017-2019 [87], care conține planul legislativ al Parlamentului Republicii Moldova, planul de armonizare legislativă a Ministerului Justiției și Agenda de Asociere. Așadar, PNNA, drept măsuri de implementare în domeniul electoral, determină efectuarea monitorizării campaniilor electorale de către radiodifuzori cu participarea experților străini și elaborarea concepției de reflectare a campaniei electorale cu participarea experților străini, precum și modificarea unui șir de acte legislative, inclusiv a Codului Contravențional al Republicii Moldova.

În această ordine de idei, menționăm că în a doua jumătate a anului 2018 relațiile politice dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană au intrat într-o fază tensionată după invalidarea alegerilor din iunie 2018 în municipiul Chișinău. Deputații Parlamentului European au adoptat la 5 iulie o Rezoluție care prevede suspendarea asistenței macrofinanciare pentru Republica Moldova din cauza nerespectării precondițiilor politice stipulate în Memorandumul de Înțelegere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova de la finele anului 2017. Șefa diplomației europene, Federica Mogherini, a declarat că suspendarea asistenței este legată de modul în care sistemul de justiție din Republica Moldova a încălcat voința populară exprimată prin vot, interpretând abuziv legea electorală, iar invalidarea alegerilor în municipiul Chișinău nefiind un semn bun pentru viitoare alegeri parlamentare [65, p. 54].

Pe lângă suspendarea asistenței macrofinanciare, Rezoluția prevede că orice decizie privind plățile viitoare ar trebui să aibă loc numai după alegerile parlamentare din februarie 2019, cu condiția că acestea vor fi efectuate în conformitate cu standardele democratice recunoscute la nivel internațional [149].

În urma celor expuse conchidem că actele internaționale universale cu privire la drepturile omului, precum și cele ale instituțiilor specializate în materie electorală califică drepturile electorale ca fiind din categoria drepturilor fundamentale, ceea ce impune necesitatea protejării și

asigurării realizării efective ale actelor atât prin intermediul organelor electorale, cât și prin intermediul căilor jurisdicționale [142].

În vederea asigurării unor alegeri libere și corecte, legislația Republicii Moldova reglementează mecanismul de control al procesului electoral și de apărare a drepturilor electorale ale alegătorilor și concurenților electorali.

În ceea ce privește legislația electorală a Republicii Moldova, aceasta este în continuă modificare, legislatorul adaptând-o la standardele europene, precum și la necesitățile impuse de schimbările care au avut loc de la obținerea independenței statului și până în prezent.

Reglementarea drepturilor electorale în Constituția Republicii Moldova este rezultatul existenței unui stat de drept și democratic, în care prerogativa de a participa la guvernarea statului o are poporul, prin intermediul reprezentanților aleși.

Astfel, art. 2 din Constituția Republicii Moldova reglementează că suveranitatea aparține poporului Republicii Moldova, care poate fi exercitată direct sau prin intermediul organelor reprezentative. Capitolul II din Constituție, intitulat „Drepturile și libertățile fundamentale”, reglementează la art. 38 drepturile electorale, și anume *dreptul de vot și dreptul de a fi ales*. Această reglementare este una fundamentală în materia drepturilor electorale, fiind completată printr-o serie de legi speciale ce fac trimitere la alte drepturi, pe care le putem considera a fi electorale, ca: dreptul de a contesta, de a verifica înscrierea în listele electorale etc. Astfel, în Constituție, cum este și firesc, sunt reglementate doar drepturile fundamentale ale cetățenilor, celelalte fiind incluse în alte legi.

Codul Electoral al Republicii Moldova [30], cât și documentele enumerate, reglementează organizarea, monitorizarea și petrecerea scrutinelor electorale în Republica Moldova, fiind inserate reglementări privind asigurarea și respectarea drepturilor electorale tuturor actorilor electorali și cetățenilor, precum și o administrare electorală reușită.

Revenind la subiectul temei de cercetare, răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral este reglementată de o serie de acte normative, în primul rând de Codul Electoral al Republicii Moldova, care la art. 75 alin. (1) prevede: *persoanele fizice și juridice care încalcă prevederile legislației electorale, împiedică exercitarea liberă a drepturilor electorale ale cetățenilor, împiedică activitatea organelor electorale, poartă răspundere în conformitate cu legislația în vigoare*. Iar în alin. (2) al aceluiași articol legiuitorul vine să completeze că: *pentru încălcarea legislației electorale, Comisia Electorală Centrală sau consiliul electoral de circumscripție poate aplica concurenților electorali sancțiuni sub formă de avertisment sau poate solicita aplicarea sancțiunii anulării înregistrării. Comisia Electorală Centrală are dreptul să aplice sancțiunea complementară privind lipsirea de alocații de la bugetul de stat*. Articolul 75 alin. (2) fiind modificat prin Legea nr. 36 din 09.04.15.

Așadar, drept sancțiuni pentru aceste încălcări Codul Electoral prevede avertismentul, anularea înregistrării candidatului sau lipsirea de alocații de la bugetul de stat pentru concurenții electorali [30].

Anularea înregistrării candidatului electoral este o prevedere nouă pentru legislația Republicii Moldova, anterior nefiind reglementată o asemenea sancțiune specifică răspunderii constituționale a candidaților electorali.

De asemenea, în art. 75 din Codul Electoral, la alin. (5) sunt enumerate temeiurile de invocare a răspunderii constituționale, sancționate cu anularea înregistrării candidatului electoral.

Membrul consiliului electoral sau al biroului electoral este revocat de organul (autoritatea) sau concurentul electoral care l-a desemnat, pentru încălcarea interdicțiilor stabilite la art.35 alin.(7), pentru lezarea drepturilor electorale ale alegătorilor, pentru absența consecutivă nemotivată la 2 ședințe ale organului electoral sau pentru refuzul de executare a deciziilor organului electoral din care face parte, constatate prin hotărâre a organului electoral din care acesta face parte. În cazul când hotărârea a fost contestată, revocarea se face după confirmare de către organul electoral ierarhic superior. Această prevedere de asemenea este un exemplu de răspundere electorală.

La art. 76 și art. 77, Codul Electoral face referință la Codul Penal și Codul Contravențional care reglementează răspunderea penală și contravențională pentru încălcarea legislației electorale.

În conformitate cu prevederile art.77 Cod Electoral [30] al Republicii Moldova, există un șir de fraude supuse răspunderii contravenționale, care sunt reglementate prin art. 47-53 [29] al Codului Contravențional al Republicii Moldova. Articolul 47 din Codul Contravențional reglementează împiedicarea exercitării dreptului electoral; art. 48 se referă la utilizarea fondurilor nedeclarate, neconforme sau venite din străinătate pentru finanțarea partidelor politice; art. 48¹ prevede încălcarea legislației de gestionare a mijloacelor financiare ale partidelor politice și ale fondurilor electorale; art. 48² cu privire la executarea somației Comisiei Electorale Centrale; art. 49 care reglementează împiedicarea activității organului electoral; art. 50 privind afișajul electoral neautorizat; art. 51 înscrierea în mai multe liste de candidați; art. 52 agitația electorală în ziua imediat anterioară zilei votării ori în ziua votării; art. 53 încălcarea legislației electorale de către membrii organului electoral.

În Capitolul V din Codul Penal al Republicii Moldova, sunt reglementate infracțiuni contra drepturilor politice, de muncă și altor drepturi constituționale ale cetățenilor, la art.181 și art.182 sunt stipulate infracțiunile din domeniul electoral. Astfel, la art. 181 este reglementată împiedicarea exercitării libere a dreptului electoral sau a activității organelor electorale la art. 181¹ - coruperea alegătorilor; la art. 181² - finanțarea ilegală a partidelor politice sau a

campaniilor electorale, încălcarea modului de gestionare a mijloacelor financiare a partidelor politice sau ale fondurilor electorale; la art. 182 falsificarea rezultatelor votării [32].

Legea cu privire la conflictul de interese reglementează incompatibilitățile și restricțiile impuse persoanelor care exercită funcții de demnitate publică, funcții publice sau alte funcții prevăzute în prezenta lege, soluționarea conflictelor de interese, precum și modul de prezentare a declarației cu privire la conflictul de interese [102].

Răspunderea juridică este o consecință a săvârșirii unei fapte ilicite și ea constă în aplicarea măsurilor de constrângere în cazurile și modul prevăzut de lege.

În urma modificărilor operate la Codul Electoral, precum și la legislația conexă, determinate inclusiv de angajamentul Republicii Moldova de ajustare a cadrului legal la standardele internaționale, precum și de necesitatea lichidării unor lacune și contradicții din reglementările existente, au fost adoptate noi acte normative și revizuite cele existente în vederea asigurării aplicării uniforme a legislației electorale, îndeosebi a celei privind finanțarea partidelor politice și a procedurilor electorale, în acest sens fiind create mai multe grupuri de lucru interinstituționale [123].

Drept exemplu, în acest sens, este Legea nr. 36 din 09.04.2015 pentru modificarea și completarea unor acte legislative prin care s-a realizat completarea unor aspecte foarte importante ce țin de răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral; de exemplu: art. 36 prevede interzicerea finanțării campaniilor electorale din străinătate, aceasta fiind sancționată prin anularea înregistrării candidatului electoral (art. 69, alin. (4), pct. b, al acestei legi).

În urma analizelor efectuate de către experții internaționali, la moment au fost depistate și unele carențe legislative, datorită cărora în timpul campaniilor electorale și ale alegerilor au loc diverse abateri de la normele și prevederile legale [135].

Numărul impunător de modificări, completări și contestări ale legilor în materie electorală este determinat nu doar de imperfecțiunea normelor juridice în materie, dar se explică și prin interesul politic sporit față de problemele în cauză.

Menționăm, sunt înregistrate unele progrese în domeniu, însă rămâne în continuare a fi o prerogativă supravegherea și respectarea prevederilor legale privind finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale, astfel încât toți actorii electorali să acționeze pe principii egale, iar alegătorii să aibă încredere în corectitudinea procesului electoral [142].

Ținem să remarcăm rolul și importanța puterii legislative și a celei executive, care sunt abilitate cu transpunerea standardelor internaționale în legislația națională. Este important să menționăm că legislația electorală trebuie să fie formulată într-un limbaj clar și univoc.

Un proces electoral democratic, specific unui stat de drept, presupune credibilitate față de alegeri, cât și față de organele electorale, iar pentru aceasta este necesară monitorizarea organelor electorale, prin evaluarea periodică a gradului de satisfacție a părților interesate, un cadru legal electoral adecvat care să asigure tuturor cetățenilor Republicii Moldova dreptul de a alege și de a fi aleși conform standardelor internaționale pentru alegeri democratice.

În acest sens, este necesar de a identifica deficiențele și lacunele existente în legislația electorală, de a efectua analiza cadrului normativ de reglementare a litigiilor electorale și de a formula propuneri de modificare a legislației electorale.

Analiza întregului cadru legislativ din Republica Moldova, precum și a actelor internaționale relevante temei de cercetare ne determină să afirmăm că instituția răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral este supus unei continue evoluții, sub imperiul transformărilor legislative din ultima perioadă. Studiarea legislației în vigoare, în materia răspunderii din domeniul electoral ne-a permis să elucidăm nivelul de reglementare juridică a caracteristicilor răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral și să conturăm noi direcții de studiu.

1.3. Evoluția istorică a răspunderii pentru încălcarea normelor dreptului electoral

Aspectele evoluției istorice ale răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral reprezintă un subiect care trezește interes în contextul noilor transformări legislative intervenite în Republica Moldova. Pentru a expune situația existentă în domeniul cercetărilor dedicate acestui subiect, precum și a actelor normative, am prezentat sursele bibliografice relevante din punct de vedere legislativ, dar și din domeniul de ramură, fără a face abstracție de unele surse de origine istorică.

Apariția și dezvoltarea instituției răspunderii juridice în dreptul electoral reprezintă rezultatul voinței statului și a cetățeanului, o reacție la nedreptate și încălări legislative, având drept scop o reglementare cât mai efectivă a relațiilor electorale, apărarea drepturilor cetățeanului și a statului [166, p. 36].

Ținem să menționăm, problema răspunderii pentru încălcarea drepturilor electorale este una foarte veche, încă din momentul apariției primelor state-republici din Antichitate. Însă, odată cu trecerea timpului avea loc o perfecționare a modalităților de apărare și de tragere la răspundere a celor ce încălcau drepturile alegătorilor [156, p. 97].

O problemă pe cât de veche, pe atât de actuală, este starea de insatisfacție față de modul cum este guvernată societatea și aspirațiile permanente către un guvernământ mai bun. Chiar și cele mai corecte guvernări nu au făcut față în întregime așteptărilor alegătorilor săi. Însă, tocmai această insatisfacție, cu toate tulburările sociale pe care le produce, a constituit, din toate

timpurile, un incontestabil factor de progres [116, p. 65]. Se consideră că numai o guvernare legitimată de popor, ar putea să-i satisfacă acestuia aspirațiile de bunăstare și progres [2].

Complexitatea mecanismelor guvernării, inaccesibile pentru o bună parte a populației, diversitatea opțiunilor și intereselor ce se manifestă la nivel social sunt doar o parte din cauzele pentru care este greu de depistat abaterile comise de către cei aflați la guvernare și cu atât mai mult tragerea la răspundere a acestora.

Opinia publică ar trebui să știe, că tot ceea ce s-a realizat în amplul proces de democratizare a statului și mai ales în afirmarea drepturilor și libertăților cetățenești, în recunoașterea acestora de către autoritatea publică, s-a făcut cu mari sacrificii. Ca regulă, cei aflați la putere n-au renunțat de bună voie la maniera abuzivă și discreționară de a guverna, la tot felul de privilegii și favoruri care-i fac captivi unor cercuri restrânse de interese. Multă vreme actul de guvernare nici n-a intrat în zona dreptului, respectiv să fie legiferat. Nefiind legiferat, puterea, în actele sale, n-avea practic nicio limită. Epoca modernă avea să aducă cu sine și legiferarea actului de guvernare, marcând astfel începuturile statului de drept. Totul s-a făcut sub presiunea poporului, atunci când acesta au atins un anumit nivel de maturitate politică și s-a putut organiza în confruntarea lor cu factorii de putere. Așa s-a ajuns și la constituționalizarea actului de guvernare și a raporturilor de putere. În același timp, trebuie să se înțeleagă că indiferent cât de sever ar fi acest cadru legislativ și cât de autoritară ar fi Constituția, în calitatea ei de garant al statului de drept, zona puterii continuă să fie vulnerabilă, generând noi pericole și riscuri asupra drepturilor și libertăților cetățenești [2].

Vom începe caracterizarea evoluției istorice a instituției răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral la noi în stat, în prim plan prin studierea apariției și evoluției organului electoral specializat în materie electorală, a Comisiei Electorale Centrale.

Comisia Electorală Centrală inițial era formată din 21 de membri, aleși pe un mandat de 5 ani, numiți la propunerea sovietelor raionale și orașenești de deputați ai poporului, precum și a organelor republicane ale organizațiilor obștești. Președintele acestei comisii a fost ales Vladimir Chictenco, care a activat în perioada 1989-1993 [35].

La 23 noiembrie 1989 a fost adoptată Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești cu privire la alegerile de deputați ai poporului ai RSS Moldovenești, act normativ care a contribuit substanțial la demontarea vechilor instituții ale regimului totalitar și la edificarea instituțiilor de factură nouă, ale regimului democratic prin formarea și activitatea forului legislativ suprem.

Legea cu privire la partidele politice și alte organizații social-politice din 17 septembrie 1991, fiind expresie a dreptului de asociere, definește locul și rolul partidelor politice în cadrul sistemului politic, contribuind la instituționalizarea lor [92, p. 10-11].

În anul 1993 a fost schimbat sistemul electoral majoritar prin sistemul proporțional limitat, odată cu adoptarea *Legii privind alegerea Parlamentului*. Până în 1997 cadrul legislativ pentru asigurarea dreptului cetățenilor la vot a mai cuprins *Legea cu privire la referendum*, adoptată în 1992, *Legea cu privire la alegerile locale*, adoptată în 1994, *Legea privind alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova*, adoptată în 1996 [3, p. 221].

Desfășurarea alegerilor democratice este fundamentată de Constituția Republicii Moldova (adoptată în 1994), Codul Electoral (1997), *Legea cu privire la partidele politice* (2007), Codul Administrativ (2018) etc.

La 21.11.1997 a fost adoptat Codul Electoral, scopul acestei legi fiind standardizarea tuturor procedurilor și codificarea lor, astfel încât să fie eliminate pe cât se poate problemele și inconsistențele menționate mai sus, precum și multe altele [30].

Trebuie de menționat că societatea civilă trebuie să fie implicată activ în promovarea reformelor electorale propuse. Însă, pentru atingerea scopurilor propuse, de ajustare a legislației naționale din domeniul electoral cu standardele internaționale, e posibil doar prin coordonarea eforturilor comune ale organelor competente ale statului și societatea civilă în urma monitorizării proceselor electorale.

Desfășurarea scrutinelor electorale necesită atât eforturile umane, cât și multe resurse financiare, suportate de către stat (adică de electorat prin plata impozitelor de către fiecare alegător), dar și de către fiecare candidat sau concurent în parte. Atât organele și autoritățile statului, cât și concurenții electorali depun multă silință și muncă, dar care, într-un final, au scopuri diferite. Statul are obligația de a asigura organizarea și desfășurarea alegerilor, în care sunt respectate drepturile și standardele electorale, iar concurenții electorali au scopul de a fi investiți în funcțiile dorite, prin utilizarea tuturor mijloacelor și metodelor admise de aceleași standarde și norme legale [51, p. 33-34].

În cadrul scrutinelor electorale organizate până la etapa actuală au fost înregistrate, în repetate rânduri, încălcări electorale, însă, deoarece neregulile sesizate nu au fost în măsură să influențeze rezultatele finale, observatorii naționali și internaționali au considerat că alegerile au avut loc cu respectarea principiilor, normelor și a standardelor internaționale. Pentru prevenirea repetării unor astfel de situații, actualmente societatea civilă din Republica Moldova depune imense eforturi, fiind constituite diverse organizații și coaliții care au drept scop prevenirea oricăror încălcări ale drepturilor electorale și asigurarea respectării principiilor ce țin de principiul organizării și desfășurării unor alegeri libere și corecte [134].

Analizând particularitățile ce țin de evoluția istorică a instituției răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, putem afirma că acestea evoluează de la un deceniu la altul, de la o perioadă de dezvoltare istorică la alta, astfel încât conținutul, natura și specificul

legilor, organelor electorale, sunt supuse unui proces continuu de transformare, pentru a fi în conformitate cu standardele internaționale.

În cele din urmă, putem afirma că **problema științifică importantă soluționată** rezidă în conceptualizarea răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, prin nuanțarea importanței instituției răspunderii în protecția și restabilirea drepturilor electorale încălcate, elucidarea particularităților și a formelor acesteia, precum și formularea recomandărilor și propunerilor de *lege ferenda* îndreptate spre îmbunătățirea domeniului de reglementare a drepturilor electorale și valorificarea eficientă a acestora, în contextul desfășurării unor alegeri libere și corecte.

Direcțiile de cercetare care ar permite soluționarea problemei științifice sunt direcționate spre argumentarea științifică a răspunderii în dreptul electoral sub aspect juridico-comparativ, fiind identificate conceptual esența și particularitățile acestei forme de răspundere juridică.

Actualitatea temei, problema supusă cercetării în cadrul prezentei teze de doctor poartă un caracter novator, dat fiind faptul că ține de anumite aspecte atât teoretice, cât și practice privind determinarea particularităților răspunderii pentru încălcarea legislației electorale în general și specificului răspunderii electorale, în special, care până în prezent nu și-au găsit o materializare complexă a acestui fenomen în literatura de specialitate, iar prin acest studiu am încercat să oferim unele soluții teoretice și practice care prin valoarea analitică a acestora ar putea să contribuie la dezvoltarea doctrinei naționale și la perfecționarea legislației.

Astfel, în vederea soluționării temei abordate spre cercetare ne propunem drept **scop** realizarea unei cercetări multiaspectuale a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, prin prisma elucidării temeiurilor, subiecților și condițiilor ce-i sunt aferente, precum și a formelor acesteia în vederea elaborării unor măsuri eficiente pentru perfecționarea cadrului legal și practic în domeniul temei de cercetare.

Atingerea scopului propus implică realizarea următoarelor **obiective**:

- analiza instituției răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral prin prisma art.2 și art. 38 din Constituția Republicii Moldova, în concordanță cu art. 71-75 ale Codului Electoral al Republicii Moldova;
- enunțarea celor mai importante momente ale evoluției istorice a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral în Republica Moldova;
- prezentarea analitică a caracteristicilor răspunderii în domeniul electoral, inclusiv definirea noțiunilor de fraudă, conflict și litigiu electoral;
- identificarea organelor abilitate cu soluționarea litigiilor electorale;
- dezvăluirea specificului contenciosului electoral în Republica Moldova;
- determinarea particularităților formelor răspunderii pentru încălcarea legislației electorale;

- analiza indicilor statistici cu privire la răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral, în contextul alegerilor care au avut loc în Republica Moldova, în perioada 2014-2019;
- analiza comparativă a instituției răspunderii în domeniul electoral cu state ca România, Ucraina, Federația Rusă, tangențial Germania și Franța, pentru a evidenția punctele slabe și forte ale mecanismului de tragere la răspundere pentru încălcarea legislației electorale.
- studierea jurisprudenței CtEDO în ceea ce privește răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral;
- formularea concluziilor și elaborarea recomandărilor pentru perfecționarea cadrului legal și practic în domeniul aplicării răspunderii juridice pentru încălcarea normelor de drept electoral.

Prin studiul inițiat, analizând atât surse doctrinare, cât și normative, vom răspunde la următoarele întrebări: care este specificul răspunderii în domeniul electoral; care este procedura tragerii la răspundere pentru încălcarea normelor de drept electoral; evidențierea aspectelor practice și comparative ale răspunderii în dreptul electoral.

Pentru a da răspuns la întrebările formulate mai sus, am argumentat, că instituția răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, prin prisma reglementărilor existente, poate fi privită ca un fenomen complex care necesită o abordare multiaspectuală.

1.4. Concluzii la capitolul 1

Analiza subiectului supus cercetării la nivel doctrinar, legislativ și sub aspectul evoluției istorice ne-au permis formularea următoarelor concluzii:

- Studiul științific consacrat răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, din perspectiva Dreptului Constituțional, este unul provocator și controversat. Această cercetare este bazată pe pluralitatea și diversitatea opiniilor doctrinare care își au drept sursă o multitudine de izvoare ce vizează acest fenomen juridic.

- Utilizarea unei game variate de surse bibliografice în teză, ne-au permis identificarea acelor studii valoroase direcționate spre evidențierea răspunderii în domeniul electoral, remarcând specificul și formele acesteia.

- Sursele bibliografice ce țin de instituția răspunderii juridice, la general, sunt numeroase, diverse și relevante, însă ceea ce ține de problema răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, spectru lucrărilor în acest domeniu este mai puțin numeros. În urma analizei efectuate remarcăm cei mai notorii doctrinari în domeniul temei de cercetare: I. Guceac, A. Arseni, Gh. Costachi, D. Baltag, V. Popa, Gh. Avornic, B. Negru, V. Guțuleac, S. Goriuc, A.

Guștiuc, C. Gurin, I. Creangă, I. Ciobanu, V. Juc, S. Sprincean, S. Novac, A. Pasat, A. Pascari, P. Railean, V. Stati, Șt. Urîtu (Republica Moldova), M. Costin, L. Barac, M. Djuvara, D. Mazilu. S. Popescu, C. Voicu, Gh. Mihai și Radu I. Motica, C. Stătescu, I. Craiovan, Șt. Deaconu, A. Gheorghiu, T. Csava Kovacs, P. Martin (România), A.C. Калинин, Д. Б. Катков, Е. В. Корчиго, Е. Черных, Д.В. Орлов, В. И. Игнатенко, Н.С. Сопельцев (Federația Rusă).

- Necesitatea abordării unei multitudini de aspecte în cadrul procedurilor electorale a determinat apariția mai multor convenții, tratate, declarații, protocoale și recomandări. Actele internaționale universale cu privire la drepturile omului, precum și cele ale instituțiilor specializate în materie electorală califică drepturile electorale ca fiind din categoria drepturilor fundamentale, ceea ce impune necesitatea de a proteja și asigura realizarea efectivă a acestora, atât prin intermediul organelor electorale, cât și prin intermediul căilor jurisdicționale. În urma analizei efectuate am ajuns la concluzia că cele mai importante acte internaționale în materie electorală sunt: *Codul bunelor practici în materie electorală al Comisiei de la Veneția (2002), II 3.c, Recomandarea 4 (2003) a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru statele membre cu privire la regulile generale contra corupției în finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale, Raportul cu privire la anularea rezultatelor alegerilor, adoptat de către Consiliul pentru alegeri democratice și Comisa de la Veneția, adoptat în 2009, Reglementări și standarde ale OSCE. Ghidul pentru soluționarea litigiilor electorale.*

- Ajustarea legislației naționale din domeniul electoral cu standardele internaționale, este posibilă doar prin coordonarea eforturilor comune ale organelor competente ale statului și societatea civilă în urma monitorizării proceselor electorale. În acest sens, este important de a evidenția importanța Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană în perioada 2017-2019, care conține planul legislativ al Parlamentului Republicii Moldova, planul de armonizare legislativă a Ministerului Justiției și Agenda de Asociere.

- În vederea asigurării unor alegeri libere și corecte, legislația Republicii Moldova reglementează mecanismul de control al procesului electoral și de apărare a drepturilor electorale ale alegătorilor și concurenților electorali. Așadar, cele mai importante acte normative care asigură realizarea instituției răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral în Republica Moldova sunt: *Constituția Republicii Moldova (art. 2 și 38), Codul Electoral al RM (art. 71-75), Codul Contravențional al RM (art. 47-53), Codul Penal al RM (art. 181-182).* Cercetarea izvoarelor care reglementează instituția răspunderii pentru încălcarea unor norme de drept electoral ne determină să conchidem că acestea sunt supuse evoluții continue, datorită reformelor legislative înregistrate în ultima perioadă.

- În urma modificărilor operate la Codul Electoral, precum și la legislația conexă, determinate inclusiv de angajamentul Republicii Moldova de ajustare a cadrului legal la standardele internaționale, precum și de necesitatea lichidării unor lacune și contradicții din reglementările existente, au fost adoptate noi acte normative și revizuite cele existente în vederea asigurării aplicării uniforme a legislației electorale, îndeosebi a celei privind finanțarea partidelor politice și a procedurilor electorale, în acest sens fiind create mai multe grupuri de lucru interinstituționale.

- Apariția și dezvoltarea instituției răspunderii juridice în dreptul electoral reprezintă rezultatul voinței statului și a cetățeanului, o reacție la nedreptate și încălările legislative, având drept scop o reglementare cât mai efectivă a relațiilor electorale, apărarea drepturilor cetățeanului și a statului.

- Un proces electoral democratic, specific unui stat de drept, presupune credibilitate față de alegeri, cât și față de organele electorale, iar pentru aceasta este necesară o abordare complexă a instituției răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral care este un mijloc de restabilirea a drepturilor electorale încălcate și de sancționare a persoanelor care se fac vinovate pentru aceasta în vederea prevenirii pe viitor unor asemenea precedente.

2. PARTICULARITĂȚILE RĂSPUNDERII PENTRU ÎNCĂLCAREA NORMELOR DE DREPT ELECTORAL

2.1. Temeiurile, condițiile și subiecții răspunderii pentru încălcarea legislației electorale

Prin Constituție, Republica Moldova a fost proclamată drept stat independent, suveran și democratic. Investirea reprezentanților poporului în funcții publice are loc în urma organizării alegerilor, care trebuie să se desfășoare în condiții democratice, și cu respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Toate aceste valori democratice sunt prevăzute în legislația națională a Republicii Moldova. Cerințele legislației electorale naționale sunt obligatorii pentru toți actorii electorali, cetățeni, societate civilă și autorități publice locale sau centrale.

„Tuturor oamenilor care dețin măcar o parte din putere, ar trebui să li se întipărească, cu tărie și strășnicie, în minte, ideea că acționează doar prin împuternicirea dată de altcineva și că pentru comportarea avută, în temeiul acelei împuterniciri, poartă răspundere singurului mare Stăpân, Autor și Întemeietor al Societății” [143].

Termenul alegeri include trei componente de bază: politic, juridic și tehnic. Din punct de vedere politic, alegerile sunt privite ca un sistem electoral concret, răspunzător de împărțirea mandatelor. În plan juridic, alegerile întruchiează fundamentul dreptului electoral - sistemul normelor electorale, care stabilește ordinea și care garantează corectitudinea alegerilor la nivel de proces electoral. În aspect tehnic, alegerile sunt un proces oficial, bine reglementat, pentru realizarea întocmai a normelor dreptului electoral. Toate aceste trei componente ale alegerilor denotă caracterul formal și normativ al procesului electoral [158, p. 6].

În orice scrutin electoral există o concurență între candidații care aspiră la anumite funcții de stat. Aceștia, de regulă, prin programele lor electorale, propun soluții diferite asupra principalelor probleme din societate și fiecare în parte dorește să obțină încrederea și voturile alegătorilor. În cadrul oricărei campanii electorale concurenții sunt tentați de a încălca legislația în vigoare pentru a se menține la putere sau pentru a ajunge la aceasta [164, p. 251].

Un aspect important în respectarea și realizarea corectă a drepturilor electorale ale cetățeanului o are instituția răspunderii și restabilirii drepturilor încălcate. În dreptul electoral sunt prevăzute o serie de norme care reglementează aplicarea diferitor sancțiuni pentru nerespectarea și încălcarea legislației electorale [163, p. 44].

Răspunderea juridică reprezintă o garanție în desfășurarea unor alegeri libere, corecte și democratice, care se bazează pe drepturi egale, vot direct și secret, aceasta asigurând legalitatea, ordinea publică, organizarea și disciplina într-un stat de drept. Nici o ramură a dreptului nu poate exista fără instituția răspunderii [175, p. 19].

Răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral reprezintă o modalitate de asigurare a respectării legii și a respectării drepturilor politice de a participa la alegeri corecte care denotă opțiunea adevărată a alegătorilor [168].

Orice persoană de drept public poate fi responsabilă penal, civil sau administrativ, pentru faptele sale, dar nu pentru toate acestea răspunde; spre exemplu, răspunderea juridică a funcționarului public poate fi înlăturată din lipsă de probe, sau îndeplinirea termenului de prescripție, de inacțiunea părții vătămate, ori de cazul fortuit etc. Responsabilitatea juridică are caracter general ipotetic, pe când de răspundere juridică putem vorbi numai în cazul concret după ce aceasta a fost stabilită de autoritatea competentă [15, p. 77].

Astfel, pentru a responsabiliza persoanele care ne reprezintă puterea în stat este necesară o reglementare prin acte normative a activității acestora, de asemenea și răspunderea pentru activitatea abuzivă a acestora.

Din păcate, în toate timpurile, valorile, ca democrația și omenia sunt subminate în nenumărate rânduri, prin încurajarea comportamentelor discreționare și abuzive din partea exponenților puterii. Responsabilizarea aleșilor față de cei care le-au încredințat puterea și tragerea la răspundere pentru abuzurile comise în exercitarea activității sale sunt niște indici obligatorii de a fi atins pentru a avea un stat de drept în care domină democrația, bunăstarea și omenia [68, p. 169].

Temeiul juridic al răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral este materializat prin intermediul reglementărilor în vigoare vizavi de aplicarea măsurilor de constrângere ale statului, raportate la situația și individul concret.

Temeiul de facto este reprezentat de componența faptei ilicite care comportă un anumit specific de la o ramură de drept la alta. Temeiul de facto pentru răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral îl reprezintă încălcarea normelor de drept electoral.

În perioada desfășurii campaniilor electorale, sunt de cele mai dese ori, săvârșite abateri și apar neînțelegeri, atât între candidații, precum și între candidați și alegători sau chiar și alegatori. Neînțelegerile pot genera conflicte electorale, pot fi comise fraude sau se pot isca litigii electorale. În cele ce urmează vom încerca să definim aceste noțiuni pentru o mai bună înțelegere ale acestora.

Substituirea, falsificarea prin orice mijloace a rezultatelor votării, deschiderea urnelor de vot înainte de termenul stabilit prin lege, atacarea localurilor secțiilor de votare, sustragerea urnelor de vot sau a documentelor electorale, nefurnizarea de către persoanele cu funcții de răspundere a datelor și materialelor solicitate de organele electorale, precum și neîndeplinirea hotărârilor acestora sunt doar câteva încălcări, sancțiunea pentru care este prevăzută de legislația

penală și contravențională. Astfel, sunt încălcate drepturile omului și compromise valorile democratice și ale statului de drept [164, p. 252-253].

În afară de aceasta, mai sunt și alte încălcări care nu se încadrează în limitele contravenției administrative și nu întrunesc elementele constitutive ale infracțiunii, care, de obicei, nu conduc la sancționarea autorilor lor. De regulă, acestea sunt numite „tehnologii murdare” și sunt considerate încălcări ce pot conduce la schimbarea opiniei electoratului și la influențarea rezultatelor alegerilor.

Spre exemplu, acordarea de compensații sau mici cadouri alegătorilor nu este sancționată de legislația penală sau contravențională, însă este considerată o fraudă. În așa mod, rolul instanțelor de judecată este foarte mare, deoarece anume ele, datorită puterii de decizie și de interpretare a legislației, vor stabili care anume acțiuni sunt considerate fraude, reieșind din prevederile legislației în vigoare.

Legiuitorul nu a prevăzut o listă exhaustivă a tuturor încălcărilor care sunt considerate a fi fraude electorale, însă toate aceste încălcări pot avea loc sub diferite aspecte și la diferite etape electorale. În cazul comiterii ilegalităților electorale, organele electorale sau instanțele de judecată sunt sesizate de către persoanele lezate în drepturile sale electorale.

Astfel, în cadrul scrutinelor electorale, atât candidații, cât și alte persoane care participă la scrutin recurg la diferite mijloace prin care tind să dezavantajeze oponenții săi, în așa fel fiind comise o mulțime de încălcări electorale. Este foarte regretabilă situația în care încălcările electorale pot fi tolerate de către persoanele responsabile din cadrul organelor electorale și mai ales când sunt ignorate prin decizii ale instanțelor judecătorești.

Cauzele ce provoacă comiterea fraudelor pot fi foarte diverse, printre acestea putem enumera: necunoașterea legislației, acționarea intenționată a făptașului, într-un fel sau altul are loc încălcarea legislației și respectiv a drepturilor altor persoane [164, p. 253].

Frauda electorală poate fi înțeleasă ca fiind acea faptă ilicită materializată prin acțiunile (inacțiunile) săvârșite cu intenție și rea-credință, care are drept scop obținerea în cadrul procesului electoral a unor rezultate false.

Prin Hotărârea nr. 30 din 2004 pronunțată cu ocazia alegerilor prezidențiale care au avut loc în 2004 în România, Curtea Constituțională a României a considerat că: „Prin *fraudă electorală* se înțelege orice acțiune ilegală care are loc înaintea, în timpul sau după încheierea votării ori în timpul numărării voturilor și încheierii proceselor-verbale și are ca rezultat denaturarea voinței alegătorilor și crearea de avantaje concretizate prin voturi și mandate în plus pentru un partid, alianță politică, alianță electorală sau un candidat independent” [64, p. 108].

Prin *fraudă electorală* se înțelege orice acțiune ilegală care are loc, în timpul sau după încheierea votării ori în timpul numărării voturilor și încheierii proceselor-verbale și care are ca

rezultat denaturarea voinței alegătorilor și crearea de avantaje concretizate prin voturi și mandate în plus pentru un partid, o alianță electorală sau un candidat independent [78, p. 44].

În urma celor expuse, putem conchide că *frauda electorală* este acea încălcare a normelor de drept electoral săvârșită cu intenție și rea-credință pentru obținerea unor beneficii nemeritate în procesul electoral. Frauda poate îmbrăca forma unei contravenții sau o infracțiune, în dependență de gradul de pericol al faptei săvârșite și al formei de vinovăție

În conformitate cu prevederile art. 77 Cod Electoral al Republicii Moldova [30], există un șir de încălcări supuse răspunderii contravenționale care sunt reglementate prin art. 47-53 ale Codului Contravențional al Republicii Moldova.

Din prevederile acestuia rezultă că se consideră contravenții și se pedepsesc conform prevederilor Codului Contravențional faptele care, potrivit aceluia Cod și ale legislației, nu sunt declarate infracțiuni [77, p. 202].

Astfel de fapte aduc prejudicii atât adversarilor electorali, cât și alegătorilor, fiind compromise valorile democratice, deoarece acestea încalcă drepturile electorale ale alegătorilor și ale concurenților electorali.

Totodată, în cursul oricărei campanii electorale sunt inevitabile anumite situații de conflict între participanții la relațiile de drept electoral. Raporturile juridice generate de conflictele electorale implică declanșarea unui mecanism legal de soluționare a acestora [118, p. 52], fiind reglementat de dispozițiile Constituției Republicii Moldova, Codului Electoral, Codul Administrativ și ale Codului de Procedură Civilă.

În linii generale, *conflictele electorale* pot fi considerate ca niște neînțelegeri sau contraziceri între participanții cursei electorale.

Într-un sens mai restrâns, aceste conflicte electorale sau contraziceri presupun neînțelegeri cu privire la aplicarea normelor electorale, ce apar odată cu numirea, pregătirea, desfășurarea și stabilirea rezultatelor alegerilor în instituțiile publice centrale și locale, de asemenea și în perioada dintre alegeri, fiind soluționate de către comisiile electorale de diferit nivel, sau în instanța de judecată [169, p. 76].

Am analizat pe parcurs noțiunea de conflict electoral sub aspectul cauzei apariției acestuia - aplicarea incorectă a normelor electorale, însă aceste precizări au și unele neclarități.

Cercetătorul rus P. E. Ohotnikov, menționează că conflictele electorale pot apărea și pot fi soluționate și în afara campaniilor electorale. Însă aceste conflicte, prin natura juridică, nu încetează a fi considerate electorale, ci a fi mai mult ca o excepție, deoarece, majoritatea conflictelor electorale apar la diferite etape ale desfășurării alegerilor [176, p. 56].

În opinia lui V. D. Mostovșikov, conflictele electorale pot să apară la etapa elaborării normelor electorale, în interiorul organului emitent al acestor norme, între puterile publice centrale și/sau locale [174, p. 159-160].

Conflictele electorale apar nu doar în legătură cu aplicarea legislației electorale, ci în timpul transpunerii în practică a normelor electorale, de către subiecții electorali.

În concluzie, conform celor expuse, *conflictele electorale* sunt neînțelegerile care apar în procesul aplicării prevederilor legislației electorale, și anume în etapele de organizare și desfășurare propriu-zisă a alegerilor, de colectare și numărare a voturilor.

Ad notanda, în cadrul procesului electoral apar o serie de situații de conflict. Fiecare dintre adversari tinde să demonstreze că anume partea adversă se face vinovată de încălcarea unor norme și de aceea apar litigiile electorale.

Drept premise ale unor conflicte electorale pot fi litigii electorale, care pot fi diverse, de exemplu, comiterea unor încălcări cu caracter electoral sau interpretarea neunivocă a legii electorale de către diferiți subiecți de drept etc. [118, p. 52-54].

Litigiile electorale reprezintă divergențele care iau naștere între subiecții procesului electoral în procesul de fixare, organizare, desfășurare și stabilire a rezultatelor alegerilor autorităților reprezentative centrale și locale și care sunt soluționate de organele electorale sau instanțele judecătorești [78, p. 45].

Litigiile electorale apar în urma comiterii în cadrul alegerilor a fraudelor și încălcărilor electorale. Orice persoană cu drept de vot este în drept să depună o contestație la organele electorale sau instanța de judecată atunci când consideră că au fost încălcate prevederile legislației electorale. [70, p. 188].

În sens larg, prin litigii electorale pot fi înțelese nu numai conflictele soluționarea cărora ține de competența instanțelor de judecată, ci orice ilegalitate care a apărut în cadrul organizării sau desfășurării alegerilor și care poate fi examinat respectiv de către organele electorale sau instanțele de judecată.

În constatarea Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, apariția litigiilor electorale este condiționată de „existența unei presupuse încălcări a legislației electorale care, în opinia persoanelor ce se consideră lezate în anumite drepturi sau libertăți, pot influența rezultatele alegerilor sau desfășurării alegerilor, referendumului și care poate fi examinat, în limitele competenței sale, și de organele electorale” [89].

Conflictele electorale și mai târziu litigiile electorale pot apărea atât din inițiativa unui concurent electoral, cât și din partea alegătorilor.

Litigiile în procesul electoral sunt lucruri des întâlnite, dat fiind faptul că în cursa electorală participă un număr mare de persoane, iar miza este destul de mare pentru cei care-și doresc să

ajungă la o funcție publică, iar pentru a ajunge la rezultatul mult dorit deseori se comit careva abateri sau încălcări de la prevederile legislative.

I. Guceac propune o clasificare a litigiilor electorale în dependență de natura legislației electorale, care reflectă tipurile litigiilor electorale și multitudinea raporturilor juridice care apar la diferite etape ale procesului electoral [78, p. 47-49]. În funcție de acest criteriu sunt identificate:

1. *Litigiile electorale care apar la etapa identificării participanților și organizatorilor alegerilor.* În această categorie se includ litigiile electorale legate de fixarea alegerilor, formarea circumscripțiilor electorale, înregistrarea și evidența alegătorilor, întocmirea listelor de alegători.
2. *Litigiile electorale privind modul de formare și competența organelor electorale, precum și atribuțiile membrilor organelor electorale.* Această categorie de litigii include cazurile care apar în procesul de formare a comisiilor electorale, contestarea statutul de membru al unui anumit organ electoral, drepturile și îndatoririle acestora, precum și în cazurile desființării unor organe electorale. Totodată, aceste categorii de litigii electorale pot fi generate de intervenția autorităților publice în realizarea de către partidele politice a dreptului de a decide referitor la candidaturile pe care urmează să le desemneze în componența organelor electorale.
3. *Litigiile electorale legate de propunerea și înregistrarea candidaților (listelor de candidați).* Litigiile de acest gen se referă la soluționarea disensiunilor care apar în procesul de propunere a candidaților, înregistrarea sau refuzul de înregistrare a acestora.
4. *Litigii electorale privind înregistrarea simbolurilor electorale.*
5. *Litigiile electorale ce decurg din raporturile juridice, care au loc în perioada campaniei electorale, și care includ o gamă largă de litigii electorale pe diferite probleme, care pot fi divizate în: litigii electorale ce țin de obținerea timpului de antenă gratuit și spațiului de difuzare a afișajului electoral, de dreptul de utilizare a imaginii unor persoane fizice în afișajul electoral, de distingerea între informația electorală și agitația electorală, de asemenea, legate de abuzul dreptului de a desfășura agitație electorală.*
6. *Litigiile electorale legate de finanțarea alegerilor.*
7. *Litigiile electorale apărute în procesul votării, de numărare a voturilor, stabilirea rezultatelor alegerilor și publicarea lor.*

Examinarea litigiilor electorale reprezintă o latură importantă a procesului electoral. În calitate de subiecți ai raporturilor juridice menționate pot fi: organele electorale, concurenții electorali și reprezentanții acestora, observatorii, mijloacele de informare în masă, autoritățile publice centrale și electorale, precum și cetățenii.

Prin admiterea unor încălcări sau fraude electorale care pot genera conflicte și litigii electorale are loc compromiterea valorilor democratice în societate și încălcarea drepturilor omului și deseori pot duce la obținerea unor rezultate eronate ale alegerilor.

În cele din urmă, putem concluziona că *litigiile electorale* reprezintă conflictele ce apar în procesul de organizare și desfășurare a alegerilor și care sunt soluționate de organele electorale sau instanțele judecătorești.

Toate aceste urmări negative ale încălcării legislației electorale necesită noi investiții financiare și o risipă de eforturi ale societății și autorităților publice, ce ar putea fi direcționate spre rezolvarea altor probleme importante existente ale comunității. Pentru toate abaterile de la prevederile normelor electorale și comiterea fraudelor și litigiilor electorale trebuie să fie trase la răspundere persoanele care se fac vinovate pentru comiterea acestora.

Răspunderea juridică este determinată de unele *condiții*, care de altfel se referă și la răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral.

În doctrină există mai multe opinii referitoare la condițiile angajării răspunderii.

S. Popescu este de părere că condițiile antrenării răspunderii juridice sunt: obiective și subiective. În categoria *condițiilor obiective* sunt incluse fapta ilicită și legătura cauzală dintre fapta ilicită și rezultatul ilicit produs, iar *condițiile subiective* sunt cele de natură psihologică și constau în atitudinea psihică a persoanei față de fapta ilicită și consecințele acesteia [128, p. 5-6].

În alte surse doctrinare autorii consideră că nu este necesară divizarea condițiilor în *obiective și subiective* [17, p. 166], limitându-se la enumerarea condițiilor răspunderii juridice, precum: conduita ilicită, rezultatul socialmente dăunător, legătura de cauzalitate dintre conduita ilicită și rezultatul socialmente dăunător, vinovăția autorului faptei ilicite și capacitatea juridică a autorului faptei ilicite [111, p. 225].

După părerea noastră, *condițiile răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral sunt*: fapta prin care se încalcă normele dreptului electoral, prejudiciul cauzat, legătura de cauzalitate între faptă și prejudiciu, precum și vinovăția autorului care a comis fapta ilicită.

Gh. Mihai consideră că o conduită ilicită este sursa materială a declanșării raportului de constrângere, constând în săvârșirea faptei ilicite și care contravin dispozițiilor normative [111, p. 226].

M. Costin arată că noțiunea de faptă ilicită poate fi explicată numai prin referire la doi factori, și anume: conduita desfășurată de un subiect de drept în planul relațiilor sociale și ordinea juridică lezată prin această conduită [47, p. 183].

A. V. Poleakov susține că fapta ilicită este orice acțiune care încalcă o interdicție legală ce prevede o reacție determinată din partea organelor de ocrotire a dreptului [177, p. 819].

Deci, o faptă pentru a avea caracter ilicit trebuie să constituie o încălcare a normelor de drept și să cuprindă un anumit grad de pericol social.

Dacă vorbim despre modalitățile conduitei ilicite, acestea sunt: *acțiunea* și *inacțiunea*.

Acțiunea este cea mai frecventă modalitate de realizare a conduitei ilicite, care se realizează prin acte materiale contrare normei juridice. Deci, acțiunea ilicită este un act conștient, prin care sunt lezate drepturile legal recunoscute ori sunt nesocotite obligațiile prevăzute de lege [13, p. 440].

Inacțiunea constă în abținerea de la o acțiune pe care persoana în cauză este obligată prin lege să o execute. Aceasta se manifestă printr-o atitudine de pasivitate a persoanei, care într-un final este tratată ca o încălcare a normei juridice. O asemenea omisiune are un caracter conștient și voluntar, aceasta fiind dirijată de atingerea unui scop propus, nefiind nimic altceva decât o conduită a persoanei prin care se ignoră o normă onerativă [13, p. 441].

Așadar, *fapta ilicită*, ca și condiție a răspunderii electorale, constă în acțiunea sau inacțiunea prin care se încalcă normele dreptului electoral.

Din reglementările Codului Electoral, la art. 75 alin. (1), rezultă că fapta ilicită se poate materializa prin una din următoarele modalități: încălcarea prevederilor legislației electorale, împiedicarea exercitării libere a drepturilor electorale ale cetățenilor, sau împiedicarea activității organelor electorale.

Fapta ilicită, ca și condiție a răspunderii electorale, poate îmbrăca forma *acțiunii*, ca de exemplu: depășirea cheltuielilor peste plafonul mijloacelor din fondul electoral (art. 75 alin. (5), pct.a, CE), utilizarea de către concurentul electoral a mijloacelor financiare din străinătate (art. 75 alin. (5) pct. b, CE) implicarea persoanelor care nu dețin cetățenia Republicii Moldova în acțiunile de agitație electorală (art. 52 alin. (3) CE).

Prin *inacțiune*, fapta ilicită electorală se poate manifesta ca de exemplu, prin: nedeclararea fondurilor financiare și a materialelor electorale de către concurentul electoral (art. 75 alin. (5), pct. a, CE), nesuspendarea din funcție de către candidatul care are această obligație (art. 75 alin. (5) pct. c, CE) etc.

Drept exemplu de sancționare pentru nedeclararea fondurilor financiare ne servește cazul Innei Popenco în calitate de candidat la funcția de Președinte al Republicii Moldova, desemnat de către Mișcarea social-politică „Ravnopravie”. În temeiul art. 75 alin. (5) a fost anulată înregistrarea concurentului din cursa electorală pe motivul încălcării de către acesta a prevederilor art. 38 alin. (3), (4) și (5) și ale art. 382 alin. (1) din Codul Electoral, fiind constatat că a folosit în campania electorală fonduri și mijloace financiare nedeclarate [136, p. 59].

O a doua condiție a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral este *prejudiciul* (rezultatul socialmente dăunător), care reprezintă consecința negativă de natură

patrimonială sau morală ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite. Prejudiciul, ca și condiție a răspunderii electorale, nu este nimic altceva decât rezultatul negativ prin care se vatămă ori se periclitează valorile sociale ocrotite prin normele dreptului electoral [74, p. 10].

Rezultatul socialmente dăunător se află într-o strânsă corelație cu săvârșirea faptei ilicite, cu care se află într-un raport de cauzalitate.

Prejudiciul determină obligația de reparațiune în anumite condiții prevăzute de lege:

- să fie lezat un drept sau un interes;
- acest interes să nu fi fost reparat.

Prin încălcarea normelor de drept electoral sunt lezate drepturile cetățenilor la desfășurarea unor alegeri libere și democratice, drepturile concurenților electorali la desfășurarea unei competiții corecte, precum și interesul general al statului în formarea organelor cu respectarea tuturor cerințelor legii.

Legătura de cauzalitate între fapta ilicită și rezultatul socialmente dăunător. Legătura de cauzalitate este o condiție inerentă survenirii răspunderii juridice. Așadar, lipsa legăturii de cauzalitate exclude antrenarea răspunderii juridice [11, p. 34].

Gh. Antoniu consideră că acest raport de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciul cauzat, se înfățișează ca un raport între acțiunea unui subiect de drept și rezultatul acestei acțiuni [4, p. 50].

Dacă vorbim despre diferite forme ale răspunderii juridice, legătura de cauzalitate, ca și condiție a răspunderii, nu este mai puțin importantă de la o ramură la alta a dreptului, deși specificul răspunderii este diferit. De exemplu, în dreptul civil se răspunde atât pentru fapta proprie, cât și pentru fapta altei persoane. Dacă răspunderea penală survine din oficiu, atunci pentru răspunderea civilă temei constituie cererea persoanei prejudiciate [11, p. 37].

În ceea ce privește răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral, se răspunde doar pentru fapta proprie, la cererea persoanei prejudiciate într-un drept al său, sau din oficiu, la sesizarea organului electoral care a luat cunoștință despre o încălcare comisă [74, p. 11].

Vinovăția ca și condiție a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral. Toate faptele ilicite, indiferent de natura și forma de răspundere pe care o generează, pot antrena răspunderea doar în măsura în care autorul lor are o anumită poziție față de consecințele negative produse de acestea [14, p. 22].

Majoritatea autorilor definesc vinovăția ca atitudine psihică subiectivă a persoanei care comite o faptă ilicită față de această faptă și consecințele ei [49, p. 317].

N. Popa caracterizează vinovăția ca atitudine psihică a celui ce comite o faptă ilicită față de fapta sa, precum și față de consecințele acestei fapte [126, p. 206].

În opinia cercetătorului Gh. Gladchi, vinovăția victimei reprezintă atitudinea negativă a victimei față de valorile sociale, care se exprimă prin comiterea de către victimă a acțiunilor ilicite sau imorale, ce pot duce la încălcarea funcționării normale a acestor valori, contribuind astfel la săvârșirea atentatului criminal asupra sferei de interese a victimei [63, p. 10].

Esența vinovăției exprimă raportul dintre conduita individului și relațiile sociale ocrotite de legea în vigoare și încălcate de acest subiect, poziția acestuia în raport cu exigențele specifice pe care le presupune traiul oamenilor în societate. Aceste relații sociale care sunt ocrotite de lege, reprezintă, de fapt, aspectul principal pe care autorul faptei ilicite, chiar înainte de a concepe și a „fabrica” fapta, trebuia să le cunoască ca cetățean, să ia o atitudine față de aceste relații, adică o anumită poziție psihică. Numai în cazul când autorul va cunoaște aceste relații sociale, el își va forma o anumită atitudine față de ele și va concepe fapta sub toate aspectele ei [153, p. 16].

Modalități de manifestare a vinovăției în sistemul de drept contemporan conține o analiză detaliată și complexă a instituției vinovăției în diverse ramuri de drept public și privat. Trăsătura caracteristică a răspunderii juridice în dreptul public este principiul răspunderii numai pentru faptele comise cu vinovăție. Ceea ce este caracteristic și dreptului electoral, fiind o ramură a sistemului de drept public [153, p. 18].

În doctrină, vinovăția mai este definită ca un *reproș* adresat autorului pentru comportamentul său antijuridic care denotă o lipsă sau o insuficientă motivare în sensul respectării normei [14, p. 22], căci, dacă autorul și-ar fi format ca motiv dominant pe acela de a respecta norma, atunci ar fi reușit să evite încălcarea ei [79, p. 13].

Această opinie este mai aproape de interpretarea noțiunii de vinovăție în ceea ce privește răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral, astfel încât, dacă subiecții dreptului electoral și-ar propune să respecte normele dreptului electoral, atunci s-ar reuși evitarea încălcării acestora.

Cercetătorul V. Lucin susține că în dreptul constituțional vinovăția nu poate fi redusă la accepțiunea tradițională de atitudine psihică a subiectului față de fapta sa și consecințele acesteia. Ea se asociază, în principal, cu posibilitatea subiectului de a-și îndeplini în modul corespunzător obligațiile constituționale și de a preveni sau a evita comiterea delictului constituțional [172, p. 292].

V. A. Vinogradov consideră că specificul vinovăției este determinat și de funcția de restabilire a ordinii constituționale. Astfel, pentru restabilirea ordinii constituționale, atitudinea subiectivă a subiectului ce a atentat asupra ei, de regulă, nu are semnificație esențială. Anume din acest punct de vedere în dreptul constituțional formele vinovăției, doar uneori, au însemnătate juridică, fiindcă pentru survenirea răspunderii, în majoritatea cazurilor, este suficientă prezența oricărei forme de vinovăție. Mai mult decât atât, în multe cazuri vinovăția nu

constituie un element necesar al răspunderii constituționale, care poate fi aplicată și în lipsa acesteia [159, p. 65]. Totodată, în dreptul constituțional forma vinovăției are importanță, în special, pentru subiecții individuali.

Vinovăția este evaluată în relație cu ceea ce doctrina germană numește *eficacitate motivatorie a normelor*, astfel încât stabilirea ei pretinde o prealabilă evaluare a conduitei persoanei în raport cu gradul de atașament al acesteia față de valorile protejate de norme [14, p. 22]. Astfel, o persoană care este în deplinătatea facultăților mintale este în măsură să conștientizeze și să aprecieze caracterul ilicit al faptei sale și urmările negative care le-ar produce aceasta.

Vinovăția, ca și condiție a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, implică libertatea subiectului dreptului electoral de a acționa în mod conștient, inclusiv caracterul deliberat al acțiunii sale, și asumarea riscului pentru fapta sa [74, p. 12].

Pentru ca persoana să devină subiect al răspunderii în domeniul electoral, este necesar ca aceasta să fi avut posibilitatea de a decide liber asupra săvârșirii faptelor sale, adică de a acționa cu discernământ și capacitatea necesară dirijării voinței sale în raport cu scopul urmărit în mod conștient [112, p. 239].

Subiecții răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral. Conform normelor dreptului electoral, calitatea de subiect al raporturilor juridice electorale o poate avea organele electorale, concurenții electorali și reprezentanții acestora, observatorii, mijloacele de informare în masă, autoritățile publice, partidele, alte organizații social-politice, grupurile de inițiativă, candidații desemnați, precum și cetățenii (alegătorii).

Acești subiecți de drept se bucură de un anumit volum de drepturi și obligații în perioada alegerilor sau referendumului și, respectiv, se pot adresa în instanțele judecătorești, pentru apărarea unui drept subiectiv, recunoscut de lege, pe care, în opinia lor, îl consideră lezat.

Noțiunea și clasificarea subiecților răspunderii în domeniul electoral este o problemă destul de controversată. După părerea noastră, este insuficient tratată însăși sintagma *subiectul răspunderii*, în cele mai multe lucrări există o simplă enumerare a diferitor persoane care sunt trase la răspundere.

În lucrarea autorilor N. A. Duhno și V. I. Ivakin problema noțiunii subiectul răspunderii este tratată în felul următor: subiecții răspunderii juridice sunt persoanele care încalcă legea. Astfel, persoana care se face vinovată de încălcarea normelor de drept, devine obligată să suporte consecințele negative ce parvin, ca urmare devenind subiectul răspunderii juridice [165, p. 6-7].

Așadar, putem concluziona că subiecții răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral sunt persoane fizice și juridice care, luând parte la relațiile electorale dobândesc

drepturi subiective electorale și obligații electorale. Specificul subiecților răspunderii pentru încălcarea normelor electorale se accentuează prin diversitatea acestora.

Întreaga societate, toate structurile de stat, precum și funcționarii acestora într-o măsură oarecare participă la alegeri.

Pentru o mai bună înțelegere a noțiunii de subiecți electorali este necesară o clasificare a acestora. Cea mai mare problemă în clasificarea subiecților electorali constă în multitudinea subiecților care sunt implicați în procesul electoral, din cauza acestei mari diversități de subiecți este greu de stabilit criteriile după care se va efectua clasificarea acestora.

În funcție de rolul pe care îl are fiecare în campania electorală A. E. Postnikov îi divizează în 2 categorii: cei ce aleg și cei ce sunt aleși.

În prima categorie sunt incluși alegătorii, în a doua categorie candidații, la care se adaugă persoanele implicate în promovarea acestora. Este una dintre cele mai simple clasificări, care nu include o serie de subiecți importanți, inclusiv comisiile electorale. Probabil, autorul și-a propus prin contrast să evidențieze interesele acestor doi mari subiecți: cei ce aleg și cei ce sunt aleși [178, p. 15].

I. A. Vedenev și S. D. Kneazev propun o clasificare a tuturor subiecților dreptului electoral în dependență de importanța acestora în procesul desfășurării alegerilor. Astfel, *subiecți principali* sunt considerați a fi alegătorii, candidații și comisiile electorale, subiecți fără de care alegerile sunt imposibile. La categoria *subiecților de o importanță majoră* se mai menționează organizațiile sociale, mass-media și instanțele judecătorești. De asemenea, ținem să precizăm că o serie de subiecți electorali nu sunt incluși în această clasificare, cum ar fi: observatorii. Această clasificare a inclus în aceeași grupă alegătorii și comisiile electorale, cu toate că statutul și interesele acestora nu sunt nici pe departe identice. Rolul unui alegător în desfășurarea alegerilor este nesemnificativă, dacă o tratăm în raport cu rolul unei comisii, al cărei loc nu poate fi luat în mod arbitrar de nici o altă structură [157, p. 71-72].

Din punctul nostru de vedere, se cere o clasificare a subiecților electorali care ar evidenția cele mai importante aspecte ale acestora în desfășurarea procesului electoral, reliefând scopul principal al fiecărui subiect la participarea acestuia la alegeri. Trebuie de menționat anume scopul juridic al fiecărui subiect și nu alte scopuri (economic, politic etc.), și anume scopul principal și nu accesoriu, precum ar fi publicitatea businessului său, popularizarea unei personalități etc.

Pornind de la această idee, vom preciza următoarele categorii de subiecți electorali:

- subiecți ai căror scop este organizarea și desfășurarea alegerilor în strictă conformitate cu legislația; din această categorie fac parte *organele electorale* de toate nivelele, precum și membrii acestora;

- subiecții care au ca scop alegerea sa într-o funcție eligibilă, sau alegerea candidatului pe care îl propune pentru alegeri; în această categorie se referă *candidații electorali*, persoanele care îi promovează, precum și persoanele lor de încredere;
- subiecții care au drept scop realizarea drepturilor sale electorale, participând la luarea deciziilor publice prin intermediul aleșilor săi; în această categorie fiind incluși toți *alegătorii*;
- subiecți ai căror scop este crearea tuturor condițiilor în vederea realizării drepturilor sale de către primele 3 categorii de subiecți; în această categorie sunt incluse - *sursele mass-media, persoanele cu funcție de răspundere ale autorităților publice* [157, p. 73-74].

Dacă ne referim la prima categorie, organele electorale și membrii acestora, în Republica Moldova, organele electorale se compun din: Comisia Electorală Centrală, Consiliile electorale de Circumscripție și Birourile electorale ale secțiilor de votare. Atribuțiile de bază ale acestora sunt descrise de prevederile Codului Electoral al Republicii Moldova.

În ceea ce privește răspunderea juridică a funcționarilor electorali, în cazul în care aceștia vor încălca prevederile Codului de Conduită a funcționarilor electorali [86], aceasta constituie temei de revocare a funcționarilor electorali din componența organelor electorale.

Funcționar electoral – persoană fizică care activează sau a activat în calitate de membru al consiliului sau biroului electoral sau funcționar din cadrul aparatului de lucru al organelor electorale respective, precum și persoană care a urmat cursuri de perfecționare în cadrul Centrului de Instruire Continuă în Domeniul Electoral de pe lângă CEC și deține certificat de calificare în calitate de membru al organului electoral [86].

Revocarea funcționarului electoral se va face de către organul (autoritatea) sau concurentul electoral care l-a desemnat sau în baza hotărârii organului electoral din care face parte, prin care se constată încălcarea prevederilor prezentului cod, printre care:

- nu aduce la cunoștința publică propunerile de desemnare a candidaților sau a problemelor supuse referendumului sau încalcă una din prevederi;
- alocă sau participă la colectarea de fonduri pentru activitatea partidelor și a altor organizații social-politice, precum și a concurenților electorali;
- utilizează resursele administrative pentru susținerea partidelor și a altor organizații social-politice, precum și a concurenților electorali;
- afișează, în incinta autorităților electorale, însemne sau obiecte inscripționate cu sigla sau denumirea partidelor politice ori a candidaților acestora;
- poartă însemne care se asociază cu o formațiune politică sau candidat independent;
- face agitație electorală în favoarea oricărui partid, altei organizații social-politice, bloc electoral sau candidat independent;

- desfășoară acțiuni care ar putea influența alegătorii sau i-ar determina să voteze pentru sau împotriva unui concurent electoral;
- părăsește nemotivat localul de votare înainte de începerea totalizării rezultatelor alegerilor sau rezultatelor referendumului și pînă la semnarea procesului-verbal;
- refuză înmânarea nejustificată a buletinului de vot persoanei înscrise în lista electorală;
- înmânează către un singur alegător mai multe buletine decât este prevăzut de lege, fapte pasibile de răspundere contravențională conform Codului Contravențional al Republicii Moldova.

Solicitarea sau acceptarea de cadouri, servicii, favoruri, invitații sau orice alt avantaj, destinate personal acestuia sau familiei sale, care îi pot influența corectitudinea în îndeplinirea atribuțiilor sau pot fi considerate drept recompensă în raport cu atribuțiile îndeplinite, precum și în cazurile de: amenințări, violențe, constrângeri sau intimidări ale alegătorilor, concurenților electorali sau altor subiecți implicați în procesul electoral; discriminării pe criterii de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială ale alegătorilor, concurenților electorali și altor subiecți implicați în procesul electoral; cauzarea de pagube oricăror încăperi destinate secțiilor de votare; împiedicarea cu rea-credință a exercitării drepturilor electorale de către alegători, se consideră infracțiuni pentru care se aplică pedeapsa penală potrivit Codului Penal al Republicii Moldova [32].

Președinții organelor electorale, alte persoane care dețin informații veridice despre comiterea contravențiilor sau infracțiunilor sunt obligate să informeze imediat organele de drept despre faptele care le-au devenit cunoscute și care, în opinia lor, conțin elemente constitutive ale contravențiilor sau infracțiunilor legate de efectuarea alegerilor.

Cetățenii pot să solicite apărarea drepturilor sale electorale, în cazul în care consideră că le este lezat acest drept (ex.: contestarea refuzului privind înregistrarea în calitate de concurent electoral, candidat în alegeri etc.). E de menționat că dispunerea cetățeanului de dreptul electoral activ este condiționată de rînd cu alte circumstanțe și de situația în care domiciliul cetățeanului trebuie să se afle în raza circumscripției electorale, deoarece schimbarea domiciliului sau a reședinței, fără respectarea condițiilor prevăzute de art. 39 alin. (7) și (8) din Codul Electoral, îl poate priva pe alegător de exercitarea dreptului de a alege [89].

În contextul identificării particularităților răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, am identificat, printr-un studiu detaliat a doctrinei juridice și a cadrului normativ următoarele: temeiurile (juridic și faptic), condițiile și subiecții răspunderii în domeniul electoral.

Așadar, în urma celor analizate putem afirma că prin abordarea teoretico-normativă a particularităților subiectului supus cercetării, reliefăm că răspunderea pentru încălcarea normelor

de drept electoral este capabilă nu numai să protejeze, dar și să asigure drepturile și libertățile cetățeanului de a-și exercita în mod liber și democratic opțiunea sa în cadrul alegerilor.

2.2. Organele abilitate cu soluționarea litigiilor electorale. Contenciosul electoral

Buna desfășurare a scrutinului electoral constituie o garanție fundamentală a exercitării în condițiile legii a suveranității poporului, a exprimării voinței acestuia pe marginea constituirii autorităților sale reprezentative, care urmează să-i realizeze interesele și aspirațiile [134].

Legalitatea procesului electoral presupune constituționalitatea legislației electorale, asigurată de unica jurisdicție constituțională în stat - Curtea Constituțională, precum și legalitatea procesului de aplicare a legislației electorale în cadrul scrutinului electoral – asigurată atât de către Curtea Constituțională, instanțele judecătorești, organele electorale, cât și de alte autorități.

Curtea Constituțională are atribuții în ceea ce privește asigurarea constituționalității legislației electorale, precum și este abilitată cu confirmarea constituționalității desfășurării scrutinului electoral [31].

Legislația Republicii Moldova în materie electorală este una complexă, din care cauză persoanelor care activează în domeniul electoral le revine un rol extrem de important în asigurarea și garantarea desfășurării scrutinelor electorale conform legislației naționale și a standardelor internaționale. Orice greșală, ezitare sau întârziere riscă a fi sancționată prin legiferarea de către instanțele judecătorești a abuzurilor sau fraudelor electorale sesizate.

Conform art. 14 din Codul Electoral, sistemul organelor electorale ale Republicii Moldova este format din Comisia Electorală Centrală, Consiliile Electorale de Circumscripție și Birourile Electorale ale secțiilor de votare.

Potrivit art. 16 din Codul Electoral, Comisia Electorală Centrală este persoană juridică, ale cărei atribuții sunt stabilite de art. 22, 26 din Codul Electoral.

Reieșind din prevederile art. 28, 29 din Codul Electoral, consiliile și birourile electorale sunt organe temporare, care se constituie înainte de scrutin și își încheie activitatea după confirmarea legalității alegerilor și publicarea rezultatelor finale. Acestea exercită atribuții prevăzute de art. 28, 30 din Codul Electoral.

Potrivit art. 53 alin. (1) din Constituție, persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei.

Așadar, după cum s-a menționat, litigiile electorale se examinează în ordinea stabilită de Codul Electoral, completându-se cu prevederile Codului de Procedură Civilă și al Codului Administrativ.

Prin urmare, autorităților statului le revine obligația de a examina sesizările și contestațiile depuse fiind obligate să întreprindă și să ia măsurile necesare întru stoparea fenomenului depistat. De asemenea, autorităților statului le revine și obligația supravegherii corectitudinii pregătirilor, organizării și desfășurării scrutinelor electorale.

Legislația în vigoare prevede garanții privind apărarea drepturilor electorale ale alegătorilor sau concurenților electorali prin crearea unui sistem de contestare a actelor emise de către organele electorale. Acest sistem poate fi realizat atât pe cale judiciară cât și administrativă, adică prin adresarea nemijlocită a persoanei cointeresate direct în instanțele de judecată și către organele electorale ierarhic superioare.

Procedura de examinare a conflictelor electorale este prevăzută de Capitolul 12, secțiunea 1, Cod Electoral al Republicii Moldova. Totodată, legiuitorul nu a repartizat secțiuni separate pentru procedurile extrajudiciare, adică contestarea acțiunilor organelor electorale în organele electorale ierarhic superioare și în instanțele de judecată.

Potrivit prevederilor art. 71 alin. (1) Cod Electoral, alegătorii și concurenții electorali pot contesta acțiunile/inacțiunile și hotărârile consiliilor și birourilor electorale în organele electorale ierarhic superioare și în instanțele de judecată.

În scopul asigurării alegerilor libere și corecte, legislația în vigoare, în special Codul Electoral, reglementează mecanismul de control al procesului electoral, de apărare a drepturilor electorale ale alegătorilor și ale concurenților electorali. Prin urmare, controlul legalității actelor electorale constituie o parte indispensabilă a procesului electoral [134].

Comisia Electorală Centrală și organele electorale ierarhic inferioare emit acte administrative, care pot fi supuse controlului legalității în ordinea contenciosului administrativ.

În lumina celor menționate se reține că litigiile cu caracter electoral urmează a fi examinate în ordinea contenciosului administrativ, deoarece cerințele înaintate în instanța de judecată pentru apărarea drepturilor electorale sunt cerințe care rezultă din raporturi administrative și, ținând cont de specificul lor, necesită a fi examinate și soluționate în termene foarte restrânse [89].

Menționăm, procedura care reprezintă un mecanism de asigurare a respectării drepturilor electorale ale cetățenilor, este numită *contencios electoral*. În cazul alegerilor, inițierii unui referendum, acțiunile/inacțiunile administrației publice locale, legate de întocmirea și autentificarea listelor de subscripție, la fel urmează a fi examinate și soluționate în procedura contenciosului administrativ cu caracter electoral.

Cerințele privind apărarea onoarei și demnității concurenților electorali nu constituie obiect de examinare în contenciosul electoral, acestea urmând a fi examinate și soluționate conform

prevederilor Legii cu privire la libertatea de exprimare nr. 64 din 23.04.2010, intrată în vigoare la 09.10.2010 [105].

Legalitatea actelor administrative electorale emise de către organele electorale este verificată atât de autoritățile publice, cât și de către autoritatea judecătorească în vederea asigurării respectării drepturilor constituționale ale cetățenilor la alegeri libere și corecte. Așadar, instanțele de judecată reprezintă un mecanism legal de supraveghere a procesului electoral, fiind un garant al asigurării alegerilor libere, democratice, echitabile și transparente. Competența instanțelor judecătorești cu privire la asigurarea legalității scrutinului electoral se rezumă la: examinarea materialelor privind confirmarea legalității alegerilor; validarea mandatelor candidaților; examinarea litigiilor în timpul campaniei electorale etc.

Astfel, instanțele judecătorești pot dispune: afirmarea sau infirmarea legalității alegerilor; validarea mandatelor aleșilor locali; confirmarea listelor candidaților; examinarea litigiilor, a contestațiilor electorale și postelectorale etc. [152, p. 40-45].

Ținem să menționăm importanța instanțelor judecătorești în examinarea și soluționarea litigiilor electorale, care reprezintă unul din mijloacele principale de protecție a drepturilor constituționale exclusiv-politice ale cetățeanului - de a alege și de a fi ales.

Vorbind despre rolul organelor judiciare în examinarea și soluționarea litigiilor electorale, este inevitabil necesar de a ne referi la un șir de norme ale dreptului internațional și Constituția Republicii Moldova.

Astfel, în conformitate cu art. 8 al Declarației Universale a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948, „orice persoană are dreptul să se adreseze în mod efectiv instanțelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce îi sînt recunoscute prin constituție sau prin lege” [53].

În art. 4 al Constituției Republicii Moldova [40] este stipulat, că apărarea de către stat a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului în Republica Moldova este garantată. O specificare a garanției numite poate servi, probabil, norma prevăzută în art. 20 al Constituției Republicii Moldova, conform căreia fiecare are dreptul la apărare judiciară.

Litigiile în procesul electoral sunt lucruri firești și nu înseamnă că ceva nu ar merge bine, ci, dimpotrivă, acest lucru denotă existența transparenței, libertății de exprimare și că soluționarea corectă și la timp a acestora va contribui la desfășurarea unor alegeri democratice și la realizarea actului justiției în general.

Astfel, în cazul în care o persoană se consideră lezată în drepturile sale, ea poate contesta în condițiile legii faptele pe care le presupune a fi ilegale [118, p. 46-54]. Apariția anumitor situații de conflict între participanții la relațiile de drept electoral sunt inevitabile în cursul oricărei campanii electorale. Motivele apariției litigiilor electorale pot fi diverse: de exemplu,

comiterea unor încălcări cu caracter electoral sau interpretarea neunivocă a legii electorale de către diferiți subiecți de drept [161, p. 41].

Ca și obiect al litigiilor electorale pot fi actele electorale, acțiunile și inacțiunile, precum și orice procedeu și operație electorală realizate de organele electorale, concurenții electorali sau alți subiecți ai procesului electoral. În calitate de subiecți ai raporturilor juridice menționate pot fi: organele electorale, concurenții electorali și reprezentanții acestora, observatorii, mijloacele de informare în masă, autoritățile publice centrale și electorale, precum și cetățenii [134, p. 41].

Apărarea judiciară a drepturilor electorale ale cetățenilor asigură funcționarea corespunzătoare a instituțiilor care se ocupă de procesul electoral, reprezentând un mecanism legal de realizare a drepturilor electorale. Un important aspect al activității judiciare la examinarea și soluționarea litigiilor electorale constă în faptul că puterea judecătorească, de fapt, se află în afara luptei electorale a concurenților politici, aceasta fiind un garant al legalității desfășurării scrutinelor electorale.

Contestațiile. Procedura prealabilă. Perfectarea normativă a instituției contestației, ca mijloc universal de protecție a drepturilor electorale ale cetățenilor, răspunde necesităților creării unei secțiuni colizionale a dreptului electoral care să reglementeze conflictele legate de organizarea și desfășurarea alegerilor [78, p. 45].

Republica Moldova este un stat în care soluționarea contestațiilor cu caracter electoral revine atât organelor electorale (în procedura extrajudiciară), cât și instanțelor de judecată.

Conform prevederilor Codului Electoral, la actele administrative ale organelor electorale se referă actele emise de către acestea, sub formă de hotărâre sau decizie.

Acțiunile organelor electorale reprezintă manifestarea de voință a acestora, în legătură cu exercitarea anumitor atribuții stabilite prin lege, legate de organizarea și desfășurarea oricărui tip de scrutin. Prin *inacțiunile organelor electorale* se va subînțelege neexecutarea de către acestea a atribuțiilor sale în conformitate cu prevederile legale, care se pot materializa prin eschivarea de la adoptarea unei soluții, care este o formă a inacțiunii, se va avea în vedere situația în care organul electoral, deși în virtutea legii era obligat să examineze anumite chestiuni și să ia act de decizie, a evitat să execute aceste obligațiuni [89].

Dat fiind faptul că legislația în vigoare învestește nu numai instanțele judecătorești cu competența de a examina și soluționa conflictele electorale, ci și organele electorale, se menționează că procedura detaliată de examinare a contestațiilor în fața organelor electorale este reglementată prin Hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 3353 din 20 iulie 2010 cu privire la aprobarea Regulamentului privind procedura de examinare și soluționare a contestațiilor de către organele electorale în perioada electorală [141].

Conform pct. 2 al acestui Regulament, *contestația* este definită ca o cerere, în formă scrisă, de anulare sau revizuire a unui act, a unei hotărâri sau de contestare a legalității acțiunilor/inacțiunilor organelor electorale sau a concurenților electorali, după caz, a participanților la referendum, de reclamare a încălcării Codului Electoral.

Organele electorale examinează contestațiile privind: anularea sau revizuirea unui act, a unei hotărâri emise de organul electoral ierarhic inferior; acțiunile/inacțiunile acestuia; finanțarea campaniilor electorale de către concurenții electorali/participanții la referendum. În cauzele electorale examinate de către organele electorale, în calitate de parte a unei contestații poate apărea alegătorul, concurentul electoral sau organul electoral ale cărui acțiuni/inacțiuni și hotărâri se contestă, după caz, participanții la referendum [141]. Contestația se întocmește în formă scrisă și va corespunde cerințelor stabilite de art. 71 alin. (5) din Codul Electoral.

Contestațiile privind listele electorale (privind neinclusiunea sau excluderea alegătorului din lista electorală, precum și alte incorectitudini din listele electorale) se examinează de către organele electorale, în decurs de 24 de ore, iar refuzul de corectare sau includere în lista electorală poate fi contestat de subiecții interesați în instanța de contencios administrativ, cu respectarea procedurii prealabile (art. 45 alin. (2) din Codul Electoral) [141].

Prevederile art. 71, 72 din Codul Electoral reglementează acțiunile/inacțiunile organului electoral, concurentului electoral, hotărârile organului electoral, pentru care este prevăzută calea prealabilă de soluționare a litigiului, pot fi contestate în instanța de judecată, în termen de 3 zile calendaristice de la data expirării termenului de examinare a cererii prealabile.

Actele Comisiei Electorale Centrale și ale Consiliului Coordonator al Audiovizualului cu privire la organizarea și desfășurarea alegerilor se contestă în instanța de judecată, fără respectarea procedurii prealabile (art. 71 alin. (4) din Codul Electoral).

Dreptul de a alege (drept electoral activ), dreptul de a fi ales (drept electoral pasiv), la fel, și dreptul de a participa la referendum aparține doar cetățenilor Republicii Moldova care au atins vârsta de 18 ani (art. 38 din Constituția Republicii Moldova, art. 11, 12 din Codul Electoral).

Astfel, adresarea în instanța de judecată, pentru realizarea drepturilor electorale urmează a fi însoțită de dovada deținerii cetățeniei Republicii Moldova. Articolul 58 alin. (1) din Codul Electoral, prevede că dovada cetățeniei Republicii Moldova se face prin prezentarea actului de identitate. Actele, prin care se confirmă cetățenia, sunt enumerate în art. 5 din Legea cetățeniei Republicii Moldova [97].

Totodată, legiuitorul, în art. 13 din Codul Electoral, a prevăzut anumite situații în care cetățeanului i se poate restricționa aceste drepturi electorale. Cu toate acestea, limitarea drepturilor electorale, în temeiul normei enunțate, având în vedere jurisprudența CtEDO, urmează a fi argumentată și justificată pe temeiuri rezonabile și obiective (a se vedea Cauza

Murat Vural contra Turciei, Hotărârea din 21.10.2014, Cauza Alajos Kiss contra Ungariei, Hotărârea din 20 mai 2010 etc.) [89].

Cetățenii sunt în drept să se adreseze în instanța de judecată pentru apărarea dreptului electoral activ, de exemplu, în cazurile legate de incorectitudinea întocmirii listelor electorale, în cazurile de neprezentare a informației solicitate, în cazurile în care au fost lipsiți de posibilitatea de a vota în circumscripția electorală. De asemenea, cetățenii pot să solicite și apărarea dreptului electoral pasiv, în cazul în care consideră că le este lezat acest drept (ex.: contestarea refuzului privind înregistrarea în calitate de concurent electoral, candidat în alegeri) [89].

În baza art. 4 alin. (1) pct. 7 din Legea taxei de stat [94], art. 85 alin. (1) lit. a) din Codul de Procedură Civilă, reclamanții, în procedura de contencios electoral, sunt scutiți de plata taxei de stat.

Raporturile juridice, generate de conflictele electorale, implică declanșarea unui mecanism legal de soluționare a acestora, care este determinat de Codul Electoral, Codul Administrativ și Codul de Procedură Civilă.

Astfel, în conformitate cu art. 72, 73 din Codul Electoral, art. 277-278 din Codul de Procedură Civilă, art. 189 art. 191 (alin. 3) din Codul Administrativ, competente în judecarea litigiilor electorale sunt judecătoriile și Curtea de Apel Chișinău.

Judecătoriile, ca instanțe de contencios administrativ, examinează și soluționează:

- contestațiile împotriva hotărârilor, acțiunilor/inacțiunilor consiliilor/birourilor electorale;
- contestațiile cu privire la reflectarea campaniei electorale de către mijloacele de informare în masă scrise;
- cererile cu privire la refuzul radiodifuzorilor locali de a difuza sau de a publica, în condițiile legii, publicitatea electorală, contra plată sau gratuit;
- cererile cu privire la renumărarea voturilor în alegerile locale;
- cererile privind anularea înregistrării concurenților electorali în alegerile locale (art. 75 CE);
- contestațiile împotriva neinclunderii alegătorilor în listă sau excluderii din ea, precum și împotriva altor erori comise la înscrierea datelor despre alegători.

Curtea de Apel Chișinău, ca primă instanță, judecă:

- litigiile ce țin de contestarea actelor Comisiei Electorale Centrale și Consiliului Coordonator al Audiovizualului cu privire la organizarea și desfășurarea alegerilor;
- litigiile privind contestarea actelor (hotărârilor) Comisiei Electorale Centrale și Consiliului Coordonator al Audiovizualului, în cazul adoptării unor decizii noi, în baza cererii prealabile a persoanei interesate;

- litigiile privind refuzul radiodifuzorilor naționali de a difuza sau, respectiv, de a publica publicitatea electorală în campania electorală pentru alegeri parlamentare, prezidențiale și referendumuri republicane;

- cererile de anulare a înregistrării concurenților electorali, în cazul alegerilor parlamentare, prezidențiale (art. 75 alin. (5), 105 din Codul Electoral).

Pricinile de contencios electoral se vor examina în conformitate cu norma de competență teritorială generală, reglementat de Codul de Procedură Civilă.

Codul Administrativ (art. 191) [27] stabilește că judecătoriile soluționează în fond toate acțiunile în contencios administrativ, inclusiv litigiile electorale, cu excepția cazurilor aflate în competența Curților de Apel și a Curții de Apel Chișinău. Codul pune în competența Curții de Apel Chișinău soluționarea în primă instanță a acțiunilor în contencios administrativ atribuite în competența sa prin Codul Electoral.

În sensul acestei norme, acțiunea se întentează în instanța (în oricare din sediile instanței) de la domiciliul/sediul pârâtului. Conform art. 72 alin. (2) din Codul Electoral, în cazul alegerilor locale, hotărârile consiliilor electorale asupra contestațiilor ce vizează acțiunile/inacțiunile concurenților electorali pot fi atacate în instanța de judecată, în a cărei rază teritorială se află consiliul respectiv.

Renumărarea voturilor în alegerile parlamentare și prezidențiale nu este de competența instanțelor judecătorești, aceasta îi revine Curții Constituționale, care este abilitată prin lege să confirme sau să infirme legalitatea alegerilor parlamentare, cât și a celor prezidențiale.

De asemenea, potrivit art. 177 din Codul Electoral, Curtea Constituțională confirmă sau infirmă, printr-o hotărâre, rezultatele referendumului republican.

Actul de procedură, prin care este sesizată instanța de contencios administrativ, trebuie să corespundă exigențelor prevăzute de art. 166 și 167 din Codul de Procedură Civilă pentru cererea de chemare în judecată, precum și cerințelor stabilite de art. 71 alin. (1) și (5) din Codul Electoral. În cazul în care cererea de chemare în judecată nu întrunește exigențele prevăzute de lege, judecătorul va întreprinde una din măsurile prevăzute de art. 171 alin. (1) din Codul de Procedură Civilă, și anume: nu va da curs cererii (art. 170 CPC); va restitui cererea de chemare în judecată sau va refuza primirea cererii (art. 169 din CPC) [72].

Este foarte important ca la primirea cererii de chemare în judecată, judecătorul să verifice faptul respectării procedurii prealabile de soluționare a litigiului, pe cale extrajudiciară, dacă legea nu prevede altfel.

Procedura de depunere și soluționare a cererii prealabile este reglementată prin Titlul V al CA. Potrivit art. 208 al Codului Administrativ al Republicii Moldova, *în cazurile prevăzute de lege, până la înaintarea acțiunii în contencios administrativ, se va respecta procedura*

prealabilă. Această procedură se pune în aplicare prin depunerea cererii prelabile, care în conformitate cu art.19 din CA este instituția care oferă o cale de soluționare prejudiciară a litigiilor administrative.

Articolul 165 din CA reglementează termenul de 30 de zile pentru depunerea cererii prelabile, termen care începe să curgă din momentul notificării actului administrativ individual ori a respingerii petiției. Autoritatea publică emitentă soluționează cererea prealabilă în termen de 15 zile calendaristice.

Nerespectarea procedurii prelabile constituie temei de restituire a cererii de chemare în judecată în conformitate cu art. 170 alin. (1) lit. a) din Codul de Procedură Civilă.

Ținând cont de faptul că prevederile art. 72 din Codul Electoral impun termene restrânse de examinare a litigiilor electorale, judecătorul decide primirea cererii de chemare în judecată în ziua depunerii ei. Tot în această zi se înmânează pârâtului copia cererii și a actelor anexate la cererea reclamantului, iar în caz de imposibilitate – a doua zi, cu excepția cazurilor când pricina se examinează în ziua primirii ei. Părțile vor fi chemate la prima prezentare, de regulă, în ziua fixată pentru dezbaterile judiciare.

În baza art. 32 alin. (7) din Codul Electoral, judecătorii desemnați în componența consiliilor electorale nu pot examina litigiile cu caracter electoral din circumscripția respectivă, începând cu data formării consiliului. Luând în considerație circumstanțele concrete ale cauzei, judecătorul soluționează, în conformitate cu art. 183 și 185 din Codul de Procedură Civilă, chestiunea cu privire la componența participanților la proces, adică cu privire la părțile procesului, a altor persoane care pot interveni în proces alături de părțile procesului [34].

În conformitate cu art. 204 CA, părți în procedura de contencios administrativ pot fi persoanele fizice sau juridice și autoritățile publice.

Ținem să menționăm, calitatea procesuală a participanților la proces în pricinile electorale în care se contestă actele administrative, acțiunile sau inacțiunile organelor electorale, în calitate de pârât participă organul electoral, ale cărui acte se contestă, precum și organul ierarhic superior care a examinat și a respins cererea prealabilă.

În cazul în care se contestă decizia consiliului local al autorității reprezentative a unității administrativ-teritoriale cu statut special privind desfășurarea referendumului local pentru revocarea primarului, în calitate de pârât va fi atras consiliul local respectiv sau autoritatea reprezentativă a unității administrativ-teritoriale cu statut special, precum și primarul, a cărui revocare se solicită prin referendum, iar în celelalte cazuri – autoritatea ce a refuzat stabilirea datei referendumului local [100].

În cauzele electorale în care sunt contestate acțiunile concurentului electoral sau se solicită anularea înregistrării concurentului electoral, acțiunea se înaintează și împotriva candidatului

înregistrat sau a partidului, ale cărui liste de candidați au fost înregistrate în ordinea stabilită de lege [89].

Reclamantul este acela care declanșează litigiul, adică orice persoană care se consideră lezată într-un drept subiectiv recunoscut de lege. Aici însă este de reținut că, în anumite cazuri, legislația determină cercul de persoane care au dreptul de a se adresa în instanța de judecată cu cerințe ce rezultă din raporturi juridice de drept electoral [89].

Astfel, potrivit art. 71 alin. (1) din Codul Electoral, concurenții electorali își pot apăra interesele în instanța de judecată, la examinarea contestațiilor ce vizează actele și hotărârile organelor electorale și ale concurenților electorali, în conformitate cu art. 15 alin. (1) Cod Electoral.

De asemenea, organele electorale sunt în drept să se adreseze în instanța de judecată în legătură cu încălcarea prevederilor legislației electorale de către alți subiecți ai raporturilor juridice electorale. Astfel, Comisia Electorală Centrală, în cazul alegerilor parlamentare, poate sesiza Curtea de Apel Chișinău, cu cerere, privind anularea înregistrării concurentului electoral, în legătură cu încălcarea prevederilor art. 75 alin. (5) din Codul Electoral.

Cu o cerere similară se poate adresa și consiliul electoral de circumscripție în instanța judecătorească din raza acestei circumscripții, în cazul alegerilor locale.

Pe lângă aceasta, se va ține cont de faptul că, după desființarea consiliilor electorale de circumscripție, drepturile procedurale ale acestora sunt preluate, prin succesiune, de către Comisia Electorală Centrală.

În ceea ce privește sarcina probațiunii, aceasta îi revine subiectului electoral, împotriva căruia a fost depusă contestația (pârâțul), în conformitate cu prevederile legale, acesta având posibilitatea de a-și prezenta propria poziție, de a aduce contraargumente în privința faptelor imputate, de a anexa probele corespunzătoare, de a depune referința în termenul acordat de instanță. În cazul nedepunerii referinței și a probelor în termenele indicate de judecată, pârâțul, personal sau prin reprezentantul legal, își va susține poziția în ședința de judecată. Neprezentarea părții, legal citate, în ședința de judecată nu va împiedica examinarea contestației [89].

Acțiunile/inacțiunile, hotărârile Comisiei Electorale Centrale, ale Consiliului Coordonator al Audiovizualului, actele mijloacelor de informare în masă se contestă în instanța de judecată în termen de 3 zile calendaristice de la data săvârșirii acțiunii/ inacțiunii sau adoptării hotărârii respective.

Conform alin. (6) al art. 71 din Codul Electoral, examinarea contestațiilor privind finanțarea campaniilor electorale ale partidelor politice nu se supune termenelor generale de prescripție. Instanța de judecată nu este în drept să refuze primirea cererii din cauza omiterii termenului de adresare în judecată. Dacă instanța de judecată, examinând circumstanțele

litigiului, a constatat că termenul de adresare în judecată a fost încălcat din motive neîntemeiate, în acest caz respinge acțiunea, ca tardivă.

Termenele de examinare a contestațiilor sunt specificate în art. 73 din Codul Electoral. Potrivit art. 73 alin. (1), (2) și (3) din Codul Electoral, contestațiile privind acțiunile și hotărârile Comisiei Electorale Centrale în perioada electorală se examinează în termen de 5 zile calendaristice de la depunere, dar nu mai târziu de ziua alegerilor.

Contestațiile privind acțiunile și hotărârile consiliilor electorale de circumscripție și ale birourilor secțiilor de votare se examinează în termen de 3 zile calendaristice de la depunere, dar nu mai târziu de ziua alegerilor. Contestațiile privind acțiunile/inacțiunile concurenților electorali se examinează în termen de 5 zile calendaristice de la depunere, dar nu mai târziu de ziua alegerilor.

La examinarea contestațiilor și litigiilor, organele electorale și instanțele de judecată vor acorda prioritate celor care se referă la înregistrarea concurenților electorali și la corectitudinea întocmirii listelor electorale.

Contestațiile depuse la instanțele de judecată în ziua alegerilor se examinează în aceeași zi, iar contestațiile împotriva hotărârii organului electoral cu privire la totalizarea rezultatelor alegerilor și atribuirea mandatelor se examinează de către instanța de judecată concomitent cu confirmarea legalității și validarea mandatelor.

Aliniatul (5) al art. 73 din Codul Electoral prevede că programul instanțelor de judecată trebuie să fie organizat în așa fel, încât contestațiile să poată fi depuse și examinate fără întârziere. Nu împiedică examinarea cauzei și nu constituie temei de încetare a procedurii judiciare cazul în care nu s-a reușit examinarea și soluționarea litigiului până la expirarea termenului de examinare prevăzut de lege.

Potrivit art. 358 din Codul de Procedură Civilă, hotărârile pronunțate în primă instanță de judecători pot fi atacate cu apel la curțile de apel.

În conformitate cu art. 231 CA, hotărârile luate de judecătorii în ordinea contenciosului administrativ pot fi contestate cu apel.

Aceasta se impune și prin faptul că, în urma modificărilor enunțate, pricinile examinate în conformitate Codul de Procedura Civilă se supun căii de atac - apelul. Recursul se va putea declara, numai după ce hotărârea instanței de fond a fost atacată cu apel.

Legislația electorală stabilește termene restrânse de examinare a litigiilor electorale, de aceea, apelul se va depune în termen de 3 zile de la pronunțare. Apelul se va examina în termen de 3 zile de la primirea dosarului în cauză [30, art. 72 alin. (3)].

Totodată, se mai reține că cererea de recurs trebuie să corespundă strict prevederilor art. 437 din Codul de Procedură Civilă, în special, alin. (1) lit. f) al acestui articol, în sens că nu se va admite depunerea recursului nemotivat.

Termenele restrânse de examinare a pricinilor cu caracter electoral condiționează situația în care recursul se va depune, în mod obligatoriu, motivat, fiind arătate temeiurile de fapt și de drept în baza cărora recurentul solicită modificarea sau desființarea hotărârii atacate [89].

Depunerea recursului nemotivat constituie temei de restituire a cererii de recurs, în conformitate cu prevederile art. 438 din Codul de Procedură Civilă, instanța restituind cererea printr-o încheiere nesusceptibilă de atac în termen de 5 zile.

Așadar, contenciosul electoral este structural format din aceleași componente ca și contenciosului administrativ general. Deci, contenciosului electoral este constituit din patru nivele de control, și anume solicitarea, exercitarea căilor prelabile – contestația, cererea de chemare în judecată și recursul. Suplimentar, la aceste etape ale contenciosului electoral, apare și posibilitatea depunerii unei cereri la Curtea Constituțională. Această posibilitate apare atât în momentul în care instanța care examinează pricina este sesizată în temeiul prevederilor Codului de Procedură Civilă, cât și în cazul validării alegerilor parlamentare.

Deci, contenciosul electoral reprezintă o categorie a contenciosului administrativ, prin intermediul căreia are loc sancționarea faptelor ilicite ale organelor electorale a concurenților electorali și a altor subiecți electorali.

În cazul în care unul dintre participanții la procesul electoral se consideră vătămat într-un drept al său, recunoscut de lege, de către un alt participant la procesul electoral, în vederea curmării acțiunilor/inacțiunilor ilicite și recunoașterii dreptului pretins încălcat, acesta se poate adresa atât pe cale extrajudiciară, cât și pe cale judiciară. Mai mulți practicieni privesc contenciosul electoral ca pe o garanție în vederea realizării drepturilor electorale, ce include în sine și operațiuni electorale [129, p.24].

Din cele expuse mai sus, putem susține că rolul autorităților judecătorești în asigurarea legalității scrutinelor electorale este unul substanțial și determinant.

Desfășurarea scrutinelor electorale necesită eforturile umane, dar și multe resurse financiare, suportate atât de către stat (adică de electorat prin plata impozitelor de către fiecare alegător), cât și de fiecare candidat sau concurent în parte. Atât organele și autoritățile statului cât și concurenții electorali depun multă silință și muncă, dar care, într-un final, au scopuri diferite. Statul are obligația de a asigura organizarea și desfășurarea unor alegeri, prin care sunt asigurate respectarea drepturilor și standardelor electorale, iar concurenții electorali au scopul de a fi investiți în funcțiile dorite, prin utilizarea tuturor mijloacelor și metodelor admise de aceleași

standarde și norme legale. Ambele „tabere” însă sunt tentate de a încălca sau de a evita prevederile legislației electorale și aceste tendințe negative persistă aproape întotdeauna.

2.3. Concluzii la capitolul 2

În urma celor analizate în contextul Capitolului 2 putem rezuma că unul din cele mai importante aspecte în respectarea și realizarea corectă a drepturilor electorale ale cetățeanului o are instituția răspunderii și restabilirii drepturilor încălcate. În acest context, formulăm următoarele concluzii:

- *Răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral* reprezintă aplicarea de către organele electorale și instanțele judecătorești a sancțiunilor prevăzute de legislația electorală față de subiecții implicați în procesul electoral, în cazul încălcării de către aceștia a normelor dreptului electoral.

- *Temeiul juridic* al răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral este materializat prin intermediul reglementărilor în vigoare vizavi de aplicarea măsurilor de constrângere ale statului, raportate la situația și individul concret, pe când *temeiul de facto* îl reprezintă încălcarea normelor de drept electoral.

- În perioada desfășurii campaniilor electorale sunt în numeroase rânduri comise abateri și se iscă neînțelegeri, atât între candidații, cât și între candidați și alegători sau chiar și între alegători. Aceste neînțelegeri pot genera conflicte electorale, pot fi comise fraude sau se pot isca litigii electorale.

- *Frauda electorală* este acea încălcare a normelor de drept electoral, săvârșită cu intenție și rea-credință pentru obținerea unor beneficii nemeritate în procesul electoral; *conflictele electorale* sunt neînțelegerile și disensiunile care apar în procesul aplicării prevederilor legislației electorale, și anume în etapele de organizare și desfășurare propriu-zisă a alegerilor, de colectare și numărare a voturilor; *litigiile electorale* reprezintă ilegalitățile sau divergențele care apar în procesul de organizare și desfășurare a alegerilor și urmează a fi soluționate de către organele electorale sau instanțele judecătorești.

- *Condițiile răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral* sunt:

- *Fapta ilicită*, care poate îmbrăca forma *acțiunii*, de exemplu: depășirea cheltuielilor peste plafonul mijloacelor din fondul electoral (art. 75, alin. (5), pct.a, CE), utilizarea de către concurentul electoral a mijloacelor financiare din străinătate (art. 75 alin. (5), pct. b, CE) implicarea persoanelor care nu dețin cetățenia Republicii Moldova în acțiunile de agitație electorală (art. 52, alin. (3) CE) etc. Prin *inacțiune*, fapta licită electorală, se poate manifesta, ca de exemplu, prin: nedeclararea fondurilor financiare și a materialelor electorale de către

concurrentul electoral (art. 75 alin. (5) pct. a, CE), nesuspendarea din funcție de către candidatul care are această obligație (art. 75, alin. (5), pct. c, CE) etc.

- *Prejudiciul* cauzat se manifestă prin lezarea drepturilor cetățenilor la desfășurarea unor alegeri libere și democratice, drepturile concurenților electorali la desfășurarea unei competiții corecte, precum și interesul general al statului în formarea organelor cu respectarea tuturor cerințelor legii.

- *Legătura de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciul cauzat.* Așadar, se răspunde doar pentru fapta proprie, la cererea persoanei prejudiciate într-un drept al său, fie la sesizarea organului electoral care a luat cunoștință despre o încălcare comisă.

- *Vinovăția*, implică libertatea subiectului dreptului electoral de a acționa în mod conștient, caracterul deliberat al acțiunii sale inclusiv, asumarea riscului pentru fapta sa.

• Calitatea de *subiect al raporturilor juridice electorale* o poate avea organele electorale, concurenții electorali și reprezentanții acestora, cetățenii (alegătorii) etc. În cazul în care unul dintre participanții la procesul electoral se consideră vătămat într-un drept al său, recunoscut de lege, de către un alt participant la procesul electoral, acesta se poate adresa atât la organul electoral, cât în instanța judecătorească, în vederea curmării acțiunilor/inacțiunilor ilicite și recunoașterii dreptului pretins încălcat.

• În lumina celor menționate conchidem că litigiile cu caracter electoral urmează a fi examinate în ordinea contenciosului administrativ, deoarece cerințele înaintate în instanța de judecată pentru apărarea drepturilor electorale sunt cerințe care rezultă din raporturi administrative. Așadar, contenciosului electoral reprezintă o categorie a contenciosului administrativ, prin intermediul căreia are loc sancționarea faptelor ilicite ale organelor electorale, concurenților electorali, precum și a altor subiecți implicați în procesul electoral.

3. FORMELE RĂSPUNDERII PENTRU ÎNCĂLCAREA NORMELOR DE DREPT ELECTORAL

Un aspect foarte important în respectarea și realizarea corectă a drepturilor electorale ale cetățeanului o are instituția răspunderii și restabilirii drepturilor încălcate. În dreptul electoral sunt prevăzute o serie de norme care reglementează aplicarea diferitor sancțiuni pentru nerespectarea și încălcarea legislației electorale [163, p. 44].

Răspunderea juridică reprezintă o garanție în desfășurarea unor alegeri libere, corecte și democratice, care se bazează pe drepturi egale, vot direct și secret, aceasta asigurând legalitate, ordine publică, organizare și disciplină într-un stat de drept. Nici o ramură a dreptului nu poate exista fără instituția răspunderii [175, p. 19].

Răspunderea pentru încălcarea legislației electorale reprezintă o modalitate de asigurare a respectării legii și a respectării drepturilor politice de a participa la alegeri corecte care denotă opțiunea adevărată a alegătorilor [166].

Pentru a determina esența răspunderii pentru încălcarea legislației electorale este necesar de a stabili forma răspunderii juridice care va fi aplicată.

Drept urmare a răspunderii este aplicarea măsurilor de constrângere reglementate în legislație ca sancțiuni [166].

De asemenea, este necesar de luat în considerație și faptul că răspunderea juridică (inclusiv cea pentru încălcarea legislației electorale) [168, p. 8-9]:

- survine în cazul unei anumite încălcări;
- se stabilește de către stat și întotdeauna prevede aplicarea de sancțiuni de către persoanele imputernicite prin lege care activează în organele de stat abilitate în acest sens;
- presupune survenirea unor urmări negative pentru cel ce se face vinovat de aceste încălcări;
- se realizează într-o anumită formă procesuală.

Prin urmare, răspunderea pentru încălcarea legislației electorale este aplicabilă persoanei (cetățeanului, organului de stat, persoanei juridice) care a încălcat normele electorale, fiind o măsură de constrângere ce se realizează prin aplicarea de sancțiuni cu caracter negativ care se răsfrâng asupra persoanei sau a patrimoniului acesteia [171, p. 180].

În doctrina juridică este folosită noțiunea de *răspundere pentru încălcările electorale*, care survine în urma comiterii de către o persoană a unei încălcări sau abateri de la reglementările electorale, atunci când organul competent, persoana cu funcție de răspundere, bazându-se pe reglementări legale, cere de la persoana care se face vinovată de încălcările electorale să se justifice pentru situația creată, să i se impună careva limitări, iar persoana vinovată suportă aceste urmări negative ca urmare a încălcării normei electorale [175, p. 9-10].

Pentru încălcarea legislației electorale, legea prevede câteva forme de răspundere.

În dependență de apartenența ramurală a normelor juridice încălcate diferențiem câteva forme de răspundere [77, p. 198]:

1. răspunderea constituțională;
2. răspunderea contravențională;
3. răspunderea penală;
4. răspunderea civilă.

Fiecare dintre aceste forme de răspundere pentru încălcarea normelor de drept electoral se deosebesc după condițiile de tragere la răspundere, subiecții răspunderii, sancțiunile aplicate și procedura de aplicare.

În același timp, e posibilă și o clasificare interraturală a acestor forme de răspundere juridică.

De exemplu, în funcție de subiecții încălcării, condițiile răspunderii și conținutul normativ al sancțiunilor, răspunderea constituțională poate fi divizată în:

- răspunderea organelor electorale;
- răspunderea candidaților, asociațiilor electorale și a altor subiecți de drept electoral.

Răspunderea contravențională pentru încălcarea legislației electorale poate fi clasificată în:

- răspunderea persoanelor fizice;
- răspunderea persoanelor juridice.

La rândul său, răspunderea contravențională a persoanelor fizice se divizează în:

- răspunderea contravențională a cetățenilor;
- răspunderea contravențională a subiecților speciali de drept electoral (funcționari publici, membri ai organelor electorale, președinți ai organelor electorale etc.).

Formele răspunderii juridice prezintă un interes indiscutabil și pentru tema noastră de cercetare, dat fiind faptul că informația dată o putem adapta nemijlocit și problemei analizate în teză.

În opinia unor autori din Federația Rusă, pe lângă formele de răspundere ce țin de ramurile dreptului public (constituțională, contravențională și penală) pentru anumite categorii de încălcări săvârșite în perioada organizării și desfășurării alegerilor poate surveni și *răspunderea civilă*. Această formă de răspundere va fi aplicată pentru neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor civile, precum și pentru aducerea de prejudicii personale sau patrimoniale. Sancțiunile aplicate ca urmare a răspunderii civile reprezintă despăgubirile morale și materiale ale persoanelor păgubite [168, p. 11-12].

În fond, *răspunderea civilă pentru încălcarea normelor electorale* presupune obligația celui ce a încălcat legislația electorală, în același timp încălcând și drepturile și interesele

personale ale persoanei, de a restitui pierderile și a compensa prejudiciile morale, sau de a săvârși careva acțiuni în vederea restabilirii drepturilor încălcate, în conformitate cu hotărârea judiciară dată pe marginea cazului concret. Producerea prejudiciului moral este unul din temeiurile survenirii răspunderii civile. Din toate delictele comise în perioada campaniilor electorale, anume acesta este cel mai des întâlnit. În perioada desfășurării campaniilor electorale sunt comise un șir de delictes ce țin de propagarea informațiilor false ce denegrează onoarea, cinstea, reputația profesională a persoanei, ca regulă, a potențialilor candidați la alegeri.

3.1. Răspunderea constituțională pentru încălcarea normelor de drept electoral

Răspunderea în dreptul constituțional reprezintă, în opinia noastră, o instituție juridică a cărei actualitate este astăzi mai evidențiată ca oricând, în contextul afirmării practicii constituționale în statele aflate în tranziție de la un regim totalitar la unul democratic. Tratatul de drept constituțional nu analizează răspunderea constituțională ca formă distinctă de răspundere juridică. Practica constituțională invocă necesitatea determinării și reglementării mult mai riguroase a răspunderii organelor, instituțiilor și autorităților statului, menționând necesitatea conformării legislației noastre la aquis-ul comunitar [22, p. 27].

Răspunderea constituțională în România este tratată de autori precum: I. Muraru și E. S. Tănăsescu [116], C. Ionescu [91], C. Gilia [62], C. Călinoiu și V. Duculescu [20] și alții.

În literatura juridică din Republica Moldova, de asemenea există o serie de controverse pe marginea existenței răspunderii constituționale, totuși până în prezent nu s-a conturat o viziune unică privind temeiul, subiecții, esența, limitele, sancțiunile acestei forme de răspundere.

Vom evidenția cercetători care, în studii de specialitate, au abordat particularitățile răspunderii constituționale: Gh. Costachi, A. Arseni „Abordarea terminologică a răspunderii constituționale și sursele acesteia” [45], Gh. Costachi, A. Arseni „Reflecții asupra instituției răspunderii în dreptul constituțional” [44], Gh. Costachi, A. Arseni „Temeiurile răspunderii constituționale-particularități și semnificație” [46], I. Muruianu „Subiecții răspunderii constituționale. Considerații generale [115], I. Guceac „Drept electoral” [78], A. Smochină, S. Goriuc „Natura juridică a mandatului prezidențial” [141].

Până în prezent nu este creată o concepție integră și eficientă despre organizarea și funcționarea răspunderii constituționale.

Referindu-ne nemijlocit la răspunderea constituțională pentru încălcarea legislației electorale, vom preciza pentru început că o analiză teoretică complexă a acestei probleme în arealul nostru este binevenită, dat fiind faptul că sunt puține lucrări în acest domeniu. De aceea, pentru realizarea prezentului demers științific (considerând că totuși o asemenea formă de răspundere juridică este caracteristică și sistemului de drept din Republica Moldova) vom utiliza

în calitate de surse doctrinare investigațiile științifice ale cercetătorilor străini, în special, doctrinarilor din Federația Rusă.

Literatura de specialitate la capitolul „Răspunderea constituțională pentru încălcarea legislației electorale” abordează problema diferit, chiar diametral opus.

Un grup de autori, precum I. Muraru, E.S. Tănăsescu expun doar posibilitatea anulării alegerilor parlamentare sau prezidențiale, dar nu invocă răspunderea constituțională. Al doilea grup de doctrinari abordează subiectul doar prin prisma „contenciosului electoral” ca o „garanție a organizării și desfășurării alegerilor. În același timp, V. Popa formulează două forme de răspundere pentru acțiuni ilicite în organizarea și desfășurarea alegerilor: „contravențională și penală” [5, p. 14].

În literatura de specialitate, răspunderea constituțională pentru încălcarea legislației electorale este numită în mod diferit, spre exemplu: „răspundere electorală”, „răspundere juridico-electorală”, „răspundere de drept electoral”, „răspundere juridico-statală a candidaților, asociațiilor electorale și a blocurilor electorale”, „răspundere pentru încălcarea drepturilor electorale”, „răspundere constituțională pentru încălcarea legislației electorale”, „răspundere constituțională în procesul electoral” [66, p. 52]. Este dificil de optat pentru o anumită noțiune din cele enunțate și a nega justetea celorlalte, deoarece în diferite contexte e posibil ca una sau alta să fie mai potrivită. Cu toate acestea, în teză, vom utiliza sintagma „răspunderea constituțională pentru încălcarea normelor de drept electoral”.

A. Arseni tratează răspunderea constituțională ca fiind o formă a răspunderii juridice având ca obiect activitatea organelor etatice în persoana oficialilor (deputați, șef de stat) [5, p.13-19].

Cercetătorul N. V. Gorkov definește răspunderea constituțională în procesul electoral ca fiind aplicarea de către comisia electorală sau instanța de judecată față de subiecții raporturilor juridice electorale ce au comis încălcări ale normelor dreptului electoral a măsurilor de constrângere statală (sanțiuni) prevăzute de normele dreptului electoral [162, p. 62].

În viziunea lui A. S. Kalinin, răspunderea constituțională în domeniul electoral poate fi definită ca un raport juridic între stat, în persoana organelor sale competente, și subiectul ce dispune de un statut special în cadrul raporturilor juridice electorale, vinovat de comiterea unor delikte în sistemul electoral, în sarcina căruia este pusă obligația suportării anumitor consecințe nefavorabile pentru delictul comis și nerespectarea cerințelor prevăzute de norma dreptului [170, p. 38-39].

Un alt aspect important al problematicii dezvoltate în prezentul demers științific ține de sancțiunile răspunderii constituționale pentru încălcarea normelor de drept electoral.

În doctrină pot fi atestate diferite clasificări ale acestor sancțiuni, în funcție de diferite criterii, precum: cercul subiecților, particularitățile subiecților față de care se aplică, subiecții care le aplică, ordinea aplicării, latura subiectivă etc.

În ceea ce urmează vom caracteriza clasificarea propusă de către T. V. Levchenko, potrivit căreia măsurile răspunderii constituționale pentru încălcarea normelor de drept electoral pot fi:

1. Măsuri ce țin de lipsirea sau neacordarea unui anumit statut juridico-constituțional, precum: refuzul de a înregistra candidatul (lista candidaților), excluderea candidatului din lista candidaților, anularea înregistrării candidatului (a listei candidaților), excluderea candidatului din lista candidaților, dizolvarea comisiei electorale; revocarea membrului comisiei electorale, a consiliului sau a biroului electoral.

2. Anularea (recunoașterea nevalabilității) rezultatelor juridice: anularea hotărârilor cu privire la totalizarea alegerilor, rezultatelor alegerilor și recunoașterea rezultatelor scrutinului ca fiind nevalabile, declararea procesului-verbal al comisei electorale cu privire la rezultatul alegerilor ca fiind nevalabil, anularea hotărârii cu privire la recunoașterea alegerii candidatului în cazul în care acesta nu prezintă, în termenul stabilit, comisiei electorale corespunzătoare actele ce fac dovada faptului că sunt înlăturate situațiile de incompatibilitate cu mandatul obținut în urma alegerilor.

3. Măsuri de natură patrimonială: nerestituirea taxei electorale și transferarea în bugetul public în cazul comiterii delictelor în procesul electoral.

4. Măsuri cu caracter procesual: eliminarea supraveghetorului sau a altei persoane din secția de votare în ziua desfășurării alegerilor, înlăturarea membrului comisiei secției de votare de la exercitarea obligațiilor sale în cadrul acestei comisii în ziua desfășurării alegerilor.

5. Alte măsuri de sancționare: avertismentul, care constituie cea mai ușoară măsură de sancționare constituțională, fiind aplicată pentru comiterea unor delictate neânsemnate [172, p. 20-21].

Din câte se poate observa în literatura de specialitate, instituția răspunderii constituționale în domeniul electoral este definită în mod diferit, fiecare autor propunând o abordare distinctă, accentuând momente pe care le consideră mai importante.

Vorbind despre particularitățile acestei forme de răspundere, vom nota că una dintre acestea privește cadrul legal ce o reglementează, care este constituit în principal din Constituție și Codul Electoral, nefiind excluse și alte acte normative - izvoare ale dreptului electoral [66, p.53].

Potrivit opiniilor unor cercetători, răspunderea constituțională în discuție are un pronunțat caracter politic, având tangență uneori cu răspunderea politică în ceea ce privește subiecții, temeiurile survenirii și consecințele aplicării [179, p. 56].

În același timp, este relevant și faptul că cercul subiecților acestei forme de răspundere este constituit din candidați, supraveghetori, asociații electorale, blocuri electorale, comisii electorale și membrii acestora, alți subiecți ce au admis încălcarea drepturilor electorale ale cetățenilor, neîndeplinirea sau îndeplinirea neadecvată a obligațiilor lor juridice.

O altă particularitate a răspunderii constituționale în dreptul electoral rezidă în faptul că măsurile ei de sancționare presupun lipsirea sau neacordarea unui anumit statut participanților la procesul electoral, cum sunt candidații individuali, listele candidaților, comisiile electorale. Anume această particularitate face ca forma de răspundere în discuție să constituie cel mai efectiv element al mecanismului de protecție a drepturilor electorale ale cetățenilor [172, p. 18].

În categoria particularităților răspunderii constituționale în domeniul electoral în discuție este inclusă și posibilitatea survenirii atât a răspunderii persoanelor fizice, cât și a răspunderii subiecților colectivi (anularea înregistrării listei candidaților).

Drept exemplu în cazul răspunderii persoanelor fizice poate servi demiterea membrului Comisiei Electorale Centrale, care poate surveni când acesta (art. 20 alin. (2) lit. a)-h) din Codul Electoral [30]):

- a fost condamnat definitiv pentru comiterea unei infracțiuni;
- a pierdut cetățenia Republicii Moldova;
- a comis o încălcare gravă a Constituției și a Codului Electoral;
- a adoptat/emis un act administrativ sau o încheiere a unui act juridic cu încălcarea dispozițiilor legale privind conflictul de interese;
- aflare în incompatibilitate;
- nedepunere a declarației de avere și interese personale sau refuz de a o depune, în condițiile art.27 alin.(8) din Legea nr.132 din 17 iunie 2016 cu privire la Autoritatea Națională de Integritate;
- dispunere de către instanța de judecată, prin hotărâre irevocabilă, a confiscării averii nejustificate.

Sub aspect procedural este relevant alin. (4) al art. 20 al Codul Electoral, care stabilește că materialele privind demiterea se înaintează Curții de Apel Chișinău de către organele care au desemnat persoanele respective în componența Comisiei Electorale Centrale, precum și de către membrii comisiei. În termen de 3 zile de la pronunțare, împotriva hotărârii Curții de Apel Chișinău poate fi depus recurs. Recursul se examinează în termen de 3 zile de la primirea dosarului respectiv. În baza hotărârii instanței de judecată cu privire la demitere și/sau în cazul încetării, înainte de expirarea mandatului, a calității de membru al Comisiei Electorale Centrale,

autoritatea respectivă, în termen de 10 zile, desemnează, iar Parlamentul confirmă un nou membru pentru durata neexpirată a mandatului predecesorului [30].

În același context se înscrie și *revocarea membrului consiliului electoral sau al biroului electoral*. Astfel, potrivit art. 36 alin. (2) din Codul Electoral, acesta este revocat de organul (autoritatea) sau concurentul electoral care l-a desemnat, pentru încălcarea interdicțiilor stabilite la art. 35 alin. (7) din Cod, pentru lezarea drepturilor electorale ale alegătorilor, pentru absența consecutivă nemotivată la 2 ședințe ale organului electoral sau refuzul de executare a deciziilor organului electoral din care acesta face parte, constatate prin hotărârea organului electoral din care acesta face parte. În cazul în care hotărârea a fost contestată, revocarea se face după confirmare de către organul electoral ierarhic superior.

În ceea ce privește art. 35 alin. (7) din Codul Electoral, acesta stabilește că:

- membrii consiliilor și birourilor electorale nu pot face agitație în favoarea sau în defavoarea persoanelor ce candidează la o funcție publică eligibilă;
- nu pot să se implice în activități politice în susținerea vreunui dintre concurenți electorali;
- nu pot să se afilieze nici unuia dintre ei; nu pot sprijini financiar sau prin alte modalități, direct sau indirect, nici un concurent electoral.

În cazul alegerilor locale, membri ai consiliilor și birourilor electorale nu pot fi soții, afinii și rudele de gradul întâi și doi ale candidaților la alegeri. Judecătorii desemnați în componența consiliilor electorale nu pot examina litigiile cu caracter electoral din circumscripția respectivă începând cu data formării consiliului [30].

În ceea ce privește subiecții competenței de aplicare a măsurilor de sancționare ca urmare a răspunderii constituționale în domeniul electoral, din exemplele enunțate ceva mai sus este evident că „complexitatea” acestora depinde de calitatea subiecților trași la răspundere. Spre exemplu, în cazul aplicării măsurilor de răspundere față de membrii Comisiei Electorale Centrale sunt antrenați Parlamentul, Președintele Republicii Moldova și Curtea Supremă de Justiție. În schimb, în cazul răspunderii membrilor consiliilor electorale, a candidaților și a altor subiecți de drept electoral competența revine Comisiei Electorale Centrale.

Pentru încălcarea legislației electorale, Comisia Electorală Centrală sau consiliul electoral de circumscripție poate aplica concurenților electorali sancțiuni sub formă de avertisment sau poate solicita aplicarea sancțiunii anulării înregistrării. Comisia Electorală Centrală are dreptul să aplice sancțiunea complementară privind lipsirea de alocații de la bugetul de stat.

Avertismentul se aplică prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale, atât în cazul alegerilor centrale, cât și al celor locale, precum și prin hotărârea consiliului electoral de circumscripție – în cazul alegerilor locale.

În cazul aplicării repetate a sancțiunii sub formă de avertisment în cursul unei perioade electorale pentru încălcări privind finanțarea campaniei electorale, Comisia Electorală Centrală aplică partidelor politice înregistrate în calitate de concurenți electorali sancțiunea complementară privind lipsirea de alocații de la bugetul de stat pentru o perioadă de la 6 luni până la un an.

Anularea înregistrării se aplică la solicitarea Comisiei Electorale Centrale, iar în cazul alegerilor locale – și la solicitarea consiliului electoral de circumscripție, prin hotărâre judecătorească definitivă care constată [30]:

- folosirea de către concurentul electoral a fondurilor financiare și materiale nedeclarate sau depășirea cheltuielilor peste plafonul mijloacelor din fondul electoral;
- utilizarea de către concurentul electoral a mijloacelor financiare din străinătate;
- nesuspendarea din funcție de către candidatul care are această obligație. În acest caz se anulează înregistrarea candidatului independent sau se exclude din lista concurentului electoral candidatul respectiv;
- încălcarea de către concurentul electoral a prevederilor Codului Electoral, prin care se interzice concurenților electorali să implice sub orice formă persoanele care nu sunt cetățeni ai Republicii Moldova în acțiunile de agitație electorală.

Comisia Electorală Centrală sau consiliul electoral de circumscripție adresează o cerere de anulare a înregistrării concurentului electoral, prin adoptarea unei hotărâri în acest sens, Curții de Apel Chișinău, în cazul alegerilor parlamentare și prezidențiale, sau instanței de judecată în a cărei rază teritorială se află consiliul electoral respectiv, în cazul alegerilor locale generale sau al alegerilor locale noi. Instanța de judecată va examina cererea și va emite o hotărâre asupra acesteia în decursul a 5 zile, dar nu mai târziu de ziua anterioară alegerilor.

În ceea ce privește anularea înregistrării unui concurent electoral, putem face trimitere la alegerile parlamentare din anul 2014 și la cele locale generale din 2015. Astfel, remarcăm faptul că acestea au fost foarte dinamice și au inclus participarea unui număr impunător de concurenți, precum și implicarea unui număr înalt de funcționari electorali. În linii generale, cele mai importante misiuni de monitorizare a alegerilor au apreciat alegerile desfășurate ca fiind libere și corecte. În același timp, au fost sesizate anumite iregularități în ceea ce privește examinarea unor cauze deosebit de sensibile cu privire la excluderea candidaților din cursa electorală. Asemenea cazuri au existat în cadrul alegerilor locale generale și al alegerilor parlamentare [129].

Drept exemplu de anulare a înregistrării unui candidat electoral a avut loc la data de 26 noiembrie 2014. CEC a adresat Curții de Apel Chișinău o cerere prin care a solicitat anularea hotărârii CEC nr. 2749 din 13 octombrie 2014 „Cu privire la înregistrarea candidaților la funcția de deputat în Parlamentul Republicii Moldova din partea PP Patria, a simbolului electoral și

confirmarea reprezentantului cu drept de vot consultativ în CEC și a persoanei responsabile de finanțe (trezorierul)”. Cererea înaintată de CEC a fost admisă integral de Curtea de Apel Chișinău și menținută prin decizia Curții Supreme de Justiție [129, p. 28]. Drept temei al anulării înregistrării candidatului a fost utilizarea de către concurentul electoral a mijloacelor financiare din străinătate.

În ambele scrutine au fost examinate sute de contestații din partea diferitor actori, contestațiile fiind variate. Au fost contestate diferite acțiuni ale participanților electorali, inclusiv rezultatele alegerilor, fapt care a marcat semnificativ caracterul scrutinelor. În acest context, este foarte important ca statul să asigure, pe de o parte, dreptul persoanei de a contesta anumite fapte care îi lezează dreptul de a alege și de a fi ales, iar pe de altă parte, să garanteze soluționarea litigiilor electorale prompt și efectiv.

Legislația electorală conține în mod exhaustiv sarcinile concurentului electoral, în perioada alegerilor (parlamentare, prezidențiale etc.), și executarea lor, contrar prevederilor legale, poate duce la anularea înregistrării concurentului electoral.

Dacă Curtea Constituțională, în urma examinării materialelor prezentate de către Comisia Electorală Centrală, stabilește că în procesul alegerilor și/sau la numărarea voturilor a fost încălcată legislația electorală, care au influențat rezultatele votării și atribuirea mandatelor, *alegerile sunt declarate nule*. Suntem în prezența asigurării legitimității exprimării voinței poporului. Așadar, sancțiunea este invalidarea alegerilor și declararea lor nule [5, p.16]. Articolul 115 din CE prevede că în cazul în care Curtea Constituțională, în urma examinării datelor prezentate, stabilește că în procesul alegerilor au fost comise încălcări substanțiale ale Codului Electoral, care au avut influență nemijlocită asupra rezultatelor alegerilor, alegerile sunt declarate nule, prin hotărârea respectivă.

Sancțiunea pentru aceasta o suportă corpul electoral. Prin urmare, vor fi aplicate sancțiunii penale sau, după caz, contravenționale subiecților de drept ce au comis fapta ilicită de încălcare a legislației electorale.

Așadar, în urma celor analizate, putem conchide că *răspunderea constituțională pentru încălcarea normelor de drept electoral* presupune aplicarea de către organele electorale sau instanța de judecată a sancțiunilor ce țin de lipsirea sau neacordarea unui anumit statut juridico-constituțional, anularea rezultatelor juridice ale alegerilor, măsuri de natură patrimonială, precum și alte sancțiuni de natură procesuală.

Cercetarea multiaspectuală a răspunderii constituționale pentru încălcarea normelor de drept electoral ca formă distinctă de manifestare a răspunderii juridice, prin prisma exigențelor Dreptului Constituțional, în lumina noilor reglementări, determină caracterul novator al tezei de doctorat. Acest compartiment dedicat studiului răspunderii constituționale penru încălcarea

normelor de drept electoral rezidă din interesul manifestat în doctrina juridică pentru acest domeniu al răspunderii juridice și, implicit, pentru identificarea locului și caracteristicilor acestei forme de răspundere în domeniul electoral.

3.2. Răspunderea penală pentru încălcarea normelor de drept electoral

Răspunderea penală este o instituție juridică fundamentală a dreptului penal, care reprezintă o componentă de bază a sistemului de drept penal.

Răspunderea penală este definită ca „un raport juridic de constrângere, născut ca urmare a săvârșirii acțiunii, raport ce se stabilește între stat și infractor, de a-i aplica sancțiunea prevăzută de legea penală și de a-l constrânge să o execute, precum și obligația infractorului de a răspunde pentru fapta sa și a se supune sancțiunii aplicate în vederea restabilirii ordinii de drept” [10, p. 10].

Răspunderea penală este o instituție a dreptului penal și este garantată prin următoarele principii: legalitatea, infracțiunea ca și temei al răspunderii penale, umanismul, răspunderea penală personală, unicitatea răspunderii penale, inevitabilitatea răspunderii penale, individualitatea răspunderii penale, prescriptibilitatea răspunderii penale [77, p. 208].

Totodată, ținem să menționăm că răspunderea penală este o formă a răspunderii juridice și reprezintă consecințele nerespectării dispoziției normei juridice penale. Există anumite categorii de fapte prevăzute atât de legislația electorală, cât și de cea penală, care au un grad de pericol sporit și sunt categorisite ca fiind infracțiuni, sau mai sunt numite fraude electorale penale [73, p. 228].

Faptele penale, fiind de o mare varietate, în toate timpurile s-au diferențiat în funcție de gravitatea lor. Evident, noțiunea de gravitate variază de la popor la popor, de la epocă la epocă și în funcție de regimul care deține puterea politică într-o anumită perioadă. Cert este că întotdeauna legile penale au stabilit regimuri de represiune diferite în raport de gravitatea faptelor săvârșite [18, p.34].

În ceea ce urmează vom analiza faptele penale cu caracter electoral, numite în continuare *infracțiuni electorale*.

Infracțiunile electorale pot fi definite ca „acea categorie a faptelor prevăzute de legea penală care au ca obiect relațiile sociale care privesc normal desfășurarea alegerilor” [54, p. 36].

O altă definiție a infracțiunilor electorale este „*infracțiunile electorale* sunt acele infracțiuni care aduc atingere curățeniei și legalității alegerilor pentru corpurile legislative” [125, p. 257].

Spre deosebire de celelalte încălcări electorale, *fraudele electorale penale* sunt comise nemijlocit în perioada organizării și desfășurării alegerilor. La fraudele electorale penale face

trimitere art.76 Cod Electoral, fiind enumerate și sistematizate de prevederile art. 181 și art. 182 ale Codului Penal al Republicii Moldova, precizându-se totodată și sancțiunile pentru săvârșirea acestor fapte [32].

Infracțiunile electorale constau în fapte variate. La unele dintre aceste infracțiuni fapta se poate prezuma fie sub forma unei acțiuni, sau a unei inacțiuni, pe când la altele fapta nu se poate realiza decât prin comiterea unei acțiuni. Urmarea imediată pentru toate infracțiunile electorale constă într-o stare de pericol, cea referitoare la dreptul de vot, exercitarea în mod liber a votului, a desfășurării alegerilor în bune condiții sau a procesului electoral. Raportul de cauzalitate, de regulă, apare *ex re*, rezultând din materialitatea faptei, însă există și infracțiuni pentru care este necesar a se dovedi în mod concret, exemplu: împiedicarea exercitării drepturilor electorale și coruperea alegătorilor [120, p. 17].

Articolul 181 din Codul Penal al Republicii Moldova reglementează faptele care țin de împiedicarea prin orice mijloace a exercitării libere a dreptului electoral sau împiedicarea activității organelor electorale:

- săvârșită prin blocarea sau atacarea localurilor secțiilor de votare prin orice mijloc și în orice formă;
- săvârșită prin sustragerea urnelor de vot sau a documentelor electorale;
- săvârșită cu periclitarea vieții persoanei;
- însoțită de vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății, soldată cu alte urmări grave.

Articolul 181¹ prevede reglementări ce țin de coruperea alegătorilor: oferirea sau darea de bani, bunuri, servicii ori de alte foloase în scopul determinării alegătorului să-și exercite drepturile sale electorale într-un anumit mod în cadrul alegerilor. În categoria acestor bunuri sunt incluse și băuturile alcoolice, produsele din tutun și produsele alimentare. Nu intră în categoria acestor bunuri materiale și obiecte de agitație electorală, achitate din fondul electoral, ce poartă numele și prenumele candidatului, respectiv denumirea partidului politic, semne sau simboluri ale concurenților electorali, precum: afișe, pliante, cărți poștale, calendare, caiete, ilustrate, pixuri, brichete, cutii de chibrituri, insigne, ecusoane, CD-uri, DVD-uri, suporturi de stocare USB, fanioane, steaguri, cărți, pungi, tricouri, chipiuri, eșarfe, fulare, a căror valoare pentru o unitate nu depășește două unități convenționale.

Corupția electorală este o formă a corupției politice, în care se folosesc beneficiile obținute abuziv pentru a influența alegerile [71, p. 228].

Astfel, Legea cu privire la prevenirea și combaterea corupției [103] definește corupția ca: *faptă ilegală care afectează exercitarea normală a funcției și care constă fie în folosirea de către subiectul actelor de corupție sau al faptelor de comportament corupțional a funcției sale pentru*

solicitarea, primirea sau acceptarea, direct sau indirect, pentru sine sau pentru o altă persoană, a unor foloase materiale sau a unui avantaj necuvenit, fie în promisiunea, oferirea sau acordarea ilegală a unor asemenea foloase sau avantaje necuvenite subiecților actelor de corupție.

Pe lângă alte acte de corupție specifice și altor ramuri de drept, reglementate de art. 16 din Legea cu privire la prevenirea și combaterea corupției, precum darea și luarea de mită, traficul de influență etc., la alin. (3) pct. i. și j. al aceluiași articol sunt evidențiate actele de corupție în domeniul electoral, și anume: falsificarea rezultatelor votării și coruperea alegătorilor.

Cercetătorul rus Б. Л. Вишнеvский deosebește următoarele metode de realizare a corupției alegătorilor [160]:

1) *Momirea*, care se materializează prin faptul că viitorul candidat creează o organizație filantropică, a cărei denumire conține fie numele celui candidat, fie un alt indiciu care să permită asocierea cu acel candidat. La etapa următoare se desfășoară activitatea filantropică. La această etapă încă nu este în desfășurare campania electorală, nu este anunțată ziua alegerilor, nu este înregistrat nici un concurent electoral. În acest context, candidatul nu pierde ocazia să le amintească alegătorilor că el este „binefăcătorul” lor care, pe parcursul unui an sau a unei jumătăți de an, i-a asigurat cu toate cele necesare și, care, acum are nevoie de „susținerea” lor.

2) *Contractul*. Această metodă implică încheierea în masă a unor contracte cu alegătorii. În unele cazuri, astfel de contracte presupun încasarea imediată de către alegători a unor plăți pentru preținse activități pe care le-ar desfășura (de exemplu, pentru agitația electorală). În alte cazuri, contractul poate presupune prestarea ulterioară de către candidat (în eventualitatea în care acesta va fi ales) a unor servicii în beneficiul alegătorilor (de exemplu, a alocării de mijloace financiare din „fondul de rezervă”).

3) *Autocarul*. Esența acestei metode este simplă: alegătorii sunt transportați într-un mod organizat (de regulă, cu un autocar) către secția de votare, pentru ca aceștia să voteze pentru candidatul „necesar”. Nemijlocit, înainte de votare sau imediat după votare, alegătorilor li se distribuie ajutor umanitar sau recompense bănești.

4) *Dumpingul*, care presupune că din numele candidatului sau al organizației care-i acordă suportul se prestează servicii gratuite, se distribuie mărfuri la prețuri simbolice, se acordă premii etc. De regulă, această metodă se aplică până la începerea campaniei electorale [146, p. 9].

Cu cât sunt mai multe voturi cumpărate, cu atât este mai puțină responsabilitatea după alegeri. Organele de stat constituite ca rezultat al cumpărării de voturi este ilegal și instituit. În acest context, nu este exclus ca săvârșirea infracțiunii de corupere a alegătorilor să fie însoțită de aplicarea unor metode de control al votului. În acest mod făptuitorul încearcă să-și asigure eficiența oferirii sau dării alegătorului de bani, bunuri, servicii ori alte foloase. Or, în

absența controlului votului, coruperea alegătorilor „riscă” să fie inutilă, pentru că alegătorii nu mai pot fi determinați să voteze așa cum au promis [146, p. 10].

Metodele de control ale votului trebuie cunoscute pentru a putea fi contracarate:

- Metoda “Foto”. Aceasta se realizează prin intrarea în cabinele de vot cu cameră pentru fotografierea votului. O astfel de procedură se aplică de către cei care vor să urmărească votul unor persoane cărora le-au promis bani sau alte foloase.
- Metoda “Suveică”. Se întâmplă atunci când cei care cumpără voturi folosesc un buletin de vot scos fraudulos din secția de votare și o șampilă de votare contrafăcută.
- Metoda “Cămașa albastră”. O persoană, recunoscută după un element de vestimentație, este angajată pentru a însoți alegătorul în cabina de vot cu scopul supravegherii acestuia în timpul exercitării votului.
- Metoda “Urna mobilă”. Atunci când urna mobilă, care se utilizează cu aprobarea președintelui de secție, este folosită în exces, ca urmare a unor repetate solicitări în scris. La votul cu urna mobilă secretul votului nu este la fel de bine asigurat [130].

Subiecții actelor de corupție sau ai faptelor de comportament corupțional, persoanele fizice și persoanele juridice sunt trase la răspundere, în conformitate cu Codul Penal, pentru săvârșirea cu vinovăție a actelor de corupție [71, p. 229].

De asemenea, la art. 181² al CP sunt prevăzute și o serie de infracțiuni ce țin de activitatea litigioasă a partidelor politice.

Această infracțiune se poate materializa prin:

- falsificarea rapoartelor privind gestiunea financiară a partidelor politice și/sau a rapoartelor privind finanțarea campaniilor electorale în intenția de a substitui sau a ascunde identitatea donatorilor, volumul mijloacelor acumulate ori destinația sau volumul mijloacelor utilizate;
- utilizarea de resurse administrative (bunuri publice);
- favorizarea sau consimțirea la utilizarea ilegală a resurselor administrative (bunurilor publice) în campaniile electorale, dacă au fost cauzate daune în proporții mari;
- extorcarea sau obținerea prin extorcare a donațiilor pentru partidele politice și/sau pentru fondurile electorale;
- utilizarea contrar destinației a alocațiilor de la bugetul de stat pentru partidele politice sau a mijloacelor din fondul electoral, dacă aceasta a cauzat daune în proporții mari;
- acceptarea cu bună știință a finanțării partidului politic sau a concurentului electoral din partea unui grup criminal organizat sau a unei organizații (asociații).

În opinia lui S. V. Fefilin: „Toți concurenții electorali trebuie să aibă șanse egale și să dispună de o singură sursă de finanțare – fondul electoral. Acesta trebuie să fie constituit în temeiuri legale” [181, p. 113-116].

Finanțarea ilegală a campaniilor electorale reprezintă una dintre cele mai periculoase forme de corupție electorală [147, p. 9].

În art.16 din Recomandarea 4 (2003) a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru statele membre cu privire la regulile generale contra corupției în finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale [192] se prevede: „Statele vor cere ca orice încălcare a regulilor cu privire la finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale să fie sancționată în mod efectiv, proporțional și convingător”.

La pct.15 din Rezoluția (97) 24 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei sunt reglementate cele douăzeci de principii directorii pentru lupta împotriva corupției [185], printre principiile în cauză se numără următorul: „să încurajeze adoptarea, de către reprezentanții aleși, a codurilor de conduită și să avantajeze reguli privind finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale care să descurajeze corupția”.

În al doilea Raport de conformitate privind Republica Moldova din runda a treia de evaluare, Grupul de state contra corupției (GRECO) recomandă autorităților din țara noastră: „a face ca toate încălcările regulilor de finanțare generală a partidelor politice și a campaniilor electorale să fie clar definite și însoțite de sancțiuni eficiente, proporționale și descurajatoare” [76]. Fiecare vot vândut înseamnă o acțiune de corupție după alegeri. Toate studiile Transparency International arată că orice act de corupție creează un cerc vicios, generează obișnuință și prin urmare cine dă mită va și lua mită când va avea ocazia [71, p. 227].

Toți candidații care dau mită electorală, cei care cumpără voturi în campaniile electorale, sunt predispuși să ia mită când se vor afla la putere, fie este vorba de primărie, consiliu local, Parlament etc. Pentru a se revanșa față de finanțatorii din campania electorală care le-au donat bani pentru a cumpăra voturi, candidații electorali, odată aleși, vor încredința acestor sponsori contracte publice, deci își vor răsplăti finanțatorii cu banii publici strânși la bugetul de stat din taxele și impozitele pe care toți cetățenii le plătesc. Lanțul vicios se încheie și fiecare alegător care își vinde votul va plăti înapoi, sub formă de taxe și impozite ce nu sunt utilizate tocmai în scopurile publice, intrând fraudulos în buzunare particulare. Deci se va întoarce înzecit mai mult decât banii primiți pentru vot [130].

Articolul 182 din Codul Penal al Republicii Moldova tratează problema ce ține de falsificarea rezultatelor votării, și anume:

- votarea unei persoane: fără a avea acest drept, fie de două sau mai multe ori, fie prin introducerea în urnă a mai multor buletine de vot decât are dreptul, fie prin utilizarea unui act de identitate fals sau a unui buletin de vot fals;
- falsificarea, prin orice mijloace, a rezultatelor votării.

Falsificarea alegerilor se realizează prin diverse metode și mijloace, și anume – prin suplinirea listelor, semnarea listelor în locul alegătorilor care nu s-au prezentat la sufragiu, înlocuirea buletinelor de vot cu altele, schimbarea urnelor de vot.

Prin falsificarea documentelor electorale în această componență de infracțiune se presupune orice acțiune îndreptată spre modificarea conținutului unui document electoral autentic prin introducerea în conținutul acestuia a unor date despre care se cunoștea dinainte că sunt false ștergerile, însemnarea cu alte date, precum și întocmirea unui document fals. În categoria documentelor electorale se includ actele scrise prevăzute de legislație, semnificative pentru procesul electoral. Drept exemplu de documente electorale ne pot servi: buletinele electorale, listele electorale, legitimația de candidat la alegeri etc. [77, p. 214].

Spre deosebire de infracțiunile ce țin de împiedicarea realizării dreptului la vot, infracțiunea de falsificare a alegerilor poate fi comisă doar de către subiecții care au o calitate specială, și anume de a fi membri ai Comisiei Electorale Centrale, membrii ai Consiliului Electoral de Circumscripție, membri ai biroului electoral de circumscripție, deoarece anume aceste persoane au acces la documentele electorale ce pot fi falsificate.

În urma celor expuse mai sus, putem concluziona că răspunderea penală survine pentru infracțiunile ce țin de *împiedicarea prin orice mijloace a exercitării libere a dreptului electoral sau împiedicarea activității organelor electorale (art. 181 al CP), coruperea alegătorilor (art. 181¹), finanțarea ilegală a partidelor politice sau a campaniilor electorale, încălcarea modului de gestionare a mijloacelor financiare ale partidelor politice sau ale fondurilor electorale (181²) și pentru falsificarea rezultatelor alegerilor (art.182 al CP)* [32].

Persoanele care se fac vinovate de infracțiunile enumerate mai sus sunt trase la răspundere și li se aplică una din următoarele sancțiuni: amenda, lucru neremunerat în folosul societății sau privațiune de libertate.

3.3.Răspunderea contravențională pentru încălcarea normelor de drept electoral

Actualitatea răspunderii contravenționale ca formă distinctă a răspunderii juridice este una evidentă, aceasta se referă nemijlocit și la încălcările legislației electorale, la care se face referință direct prin normele Codului Electoral al Republicii Moldova, fiind una dintre metodele de constrângere statală în materia combaterii ilicității.

Doctrinarii autohtoni S. Furdui și V. Guțuleac sunt primii cercetători autohtoni care susțin în lucrările sale : „Dreptul contravențional” [60] și „Tratat de drept contravențional” [83] existența răspunderii contravenționale ca formă distinctă de răspundere juridică, dar și a dreptului contravențional ca ramură de sine stătătoare a sistemului de drept din Republica Moldova.

În studierea problematicii date, merită menționate următoarele studii în materia răspunderii contravenționale: S. Cobăneanu, N. Botnaru - „Unele aspecte ale răspunderii contravenționale ca formă de răspundere juridică” [26], V. Guțuleac, E. Comarnițaia - „Delimitarea răspunderii contravenționale de cea administrativă” [84], V. Guțuleac, E. Comarnițaia - „Responsabilitatea juridică și răspunderea juridică în dreptul contravențional” [82], S. Goriuc - „Răspunderea contravențională în cazul încălcării legislației electorale” [65].

Codul Contravențional al Republicii Moldova prevede răspunderea contravențională pentru comiterea contravențiilor electorale. Articolul 10 din Codul Contravențional al Republicii Moldova definește contravenția ca fiind fapta – acțiunea sau inacțiunea – ilicită, cu un grad de pericol social mai redus decât infracțiunea, săvârșită cu vinovăție, care atentează la valorile sociale ocrotite de lege, este prevăzută de prezentul cod și este pasibilă de sancțiune contravențională [29].

Contravenția este fapta săvârșită cu vinovăție, care reprezintă un pericol social mai redus decât infracțiunea și este prevăzută și sancționată de legi directe sau alte acte.

Pentru a îndeplini condițiile de contravenție, ea trebuie să corespundă mai multor criterii și anume să fie săvârșită cu vinovăție, să fie de un pericol mai redus decât infracțiunea și să fie prevăzută de lege, de către Codul Contravențional al Republicii Moldova.

Contravenția ca o faptă săvârșită cu vinovăție, considerată de lege, într-o anumită etapă, că reprezintă un act antisocial, de pericol redus, trebuie totuși sancționat [18, p. 34].

Prin comiterea contravenției, făptuitorul atacă anumite valori sociale, care sunt la rândul lor, în mod firesc, ocrotite de lege. În cazul nostru, făptuitorul atentează la dreptul fundamental de a alege și de a fi ales [73, p. 226].

În conformitate cu prevederile art. 77 Cod Electoral [30] al Republicii Moldova, există un șir de fraude care sunt supuse răspunderii contravenționale, fiind reglementate prin art. 47-53 ale Codului Contravențional.

Din prevederile acestuia rezultă că se consideră contravenții și se pedepsesc conform prevederilor Codului Contravențional faptele care, potrivit acestui cod și a legislației, nu sunt declarate infracțiuni [77, p. 202]:

- împiedicarea accesului în localul de votare;

- nefurnizarea de către persoanele cu funcții de răspundere a datelor și a materialelor solicitate de organele electorale, precum și neîndeplinirea hotărârilor acestora;
- organizarea de către persoanele cu funcții de răspundere a adunărilor electorale;
- înscrierea cu bună-știință în listele electorale a persoanelor care nu au drept de vot, a unor persoane fictive sau înscrierea intenționată a unei persoane în mai multe liste, precum și refuzul nejustificat de a primi și soluționa contestațiile cu privire la operațiunile electorale;
- nefurnizarea de către persoane cu funcție de răspundere a datelor și materialelor solicitate de organul electoral, precum și neîndeplinirea hotărârii acestuia luate în limitele competenței
- distrugerea, deteriorarea intenționată prin orice mod a listei electorale sau a afișei electorale, sau a listelor de subscripție;
- refuzul de a executa dispozițiile președintelui biroului electoral al secției de votare privind asigurarea ordinii în localul de votare și pe teritoriul aferent;
- scoaterea din localul secției de votare a buletinului de vot înmănat pentru votare;
- afișarea materialului de agitație electorală sau a materialului de susținere a referendumului în alt loc decât cel stabilit;
- producerea și/sau difuzarea materialelor publicitare de agitație electorală care nu conțin denumirea concurentului electoral, data tipăririi, tirajul materialelor și denumirea tipografiei care le-a tipărit;
- neaducerea la cunoștință publică de către membrii comisiilor electorale a propunerilor de desemnare a candidaților;
- părăsirea nemotivată a localului de votare înainte de începerea totalizării rezultatelor alegerilor;
- neînvmânarea nejustificată a buletinului de vot persoanei înscrise în lista electorală sau înmânarea către un singur alegător a mai multor buletine decât este prevăzut de lege.

Răspunderea contravențională va surveni doar pentru încălcările electorale săvârșite cu vinovăție. Astfel, art.14 din Codul Contravențional [29] enumeră formele de vinovăție, și anume intenția și imprudența.

În cazul intenției, contravenientul conștientizează caracterul prejudiciabil al faptei sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, a dorit sau a admis în mod conștient survenirea acestor urmări

Contravenția se consideră săvârșită din imprudență, dacă contravenientul consideră în mod ușuratic că urmările prejudiciabile ale faptei sale vor putea fi evitate, ori nu își dă seama de caracterul prejudiciabil al faptei sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă.

Starea de ebrietate produsă de consumarea voluntară a alcoolului sau a altor substanțe nu înlătură caracterul contravențional al faptei (art.15 din Codul Contravențional) [29]. Cauzele ebrietății, gradul și influența ei asupra săvârșirii contravenției se iau în considerare la stabilirea pedepsei.

În Republica Moldova, conform prevederilor Codului Contravențional, procedura în cazurile contravențiilor decurge în câteva etape (viziune împărtășită și de unii doctrinari) [61, p. 20]: constatarea contravențiilor, examinarea cazului cu privire la contravenții, executarea deciziei cu privire la aplicarea sancțiunii.

Constatarea contravențiilor administrative în domeniul electoral se certifică prin procese-verbale întocmite de către primarii localităților, președinții organelor electorale sau de către lucrătorii organelor de poliție care își exercită funcțiile în vederea asigurării securității procesului electoral.

Răspunderea contravențională pentru încălcarea legislației electorale o putem diviza în două categorii [77, p. 206]:

- răspunderea persoanelor fizice;
- răspunderea persoanelor juridice.

La rândul său, răspunderea contravențională a persoanelor fizice se împarte în:

- răspunderea contravențională a cetățenilor;
- răspunderea contravențională a subiecților speciali (persoanele cu funcție de răspundere, membrii comisiilor electorale, președinții acestor comisii și a altor persoane, reprezentanți ai resurselor mass-media).

Din art. 16 al Codului Contravențional rezultă că pentru comiterea unei contravenții în domeniul electoral pot fi trași la răspundere persoanele fizice care la momentul comiterii contravenției au atins vârsta de 18 ani. În majoritatea cazurilor subiectul răspunderii juridice pentru astfel de contravenții sunt persoane cu funcții de răspundere în domeniul electoral, încadrate în procesul de organizare și desfășurare a alegerilor.

Codul Contravențional a Republicii Moldova nu prevede răspunderea persoanelor juridice pentru încălcarea legislației electorale. Analizând prevederile art. 14-16 ale Codului Contravențional, vedem că se diferențiază doar aplicarea pedepsei pentru persoana fizică și cea cu funcție de răspundere, pe când despre persoana juridică nu se menționează nimic.

De exemplu, în Federația Rusă este adoptată Legea cu privire la răspunderea administrativă a persoanelor juridice pentru încălcarea legislației electorale a Federației Ruse cu privire la alegeri și referendumuri.

În România există Ordonanța Guvernului nr.2/2001 privind regimul juridic al contravențiilor (art.3 alin. (2)), care prevede că persoana juridică răspunde contravențional, dar

numai în cazurile și în condițiile prevăzute de actele normative prin care se stabilesc și se sancționează aceste contravenții.

În viziunea doctrinarului I. Guceac, condițiile tragerii la răspunderea contravențională a persoanelor juridice în domeniul electoral ar trebui să fie prevăzute și de Codul Contravențional al Republicii Moldova, la care opinie ne alăturăm și noi. În cazul în care legiuitorul ar accepta tragerea la răspundere a persoanelor juridice, acestea ar fi: asociațiile electorale, partidele și organizațiile social-politice, băncile și alte instituții financiare care oferă credite etc. În calitate de sancțiuni pentru persoanele juridice, de asemenea, pot fi utilizate amenda și/sau confiscarea altor materiale cu ajutorul cărora s-au comis contravențiile administrative [77, p. 207].

Conform legislației în vigoare, persoanelor fizice care se fac vinovate de săvârșirea unei contravenții în domeniul electoral li se aplică în calitate de sancțiuni amenzi.

Amenda contravențională este o sancțiune care reprezintă o sumă de bani pe care contravenientul este obligat să o achite în contul bugetului de stat. Cuantumul amenzii reprezintă cuantumul salariului minimal, stabilit de legislația Republicii Moldova la momentul săvârșirii contravenției, înmulțit la un anumit număr de ori [77, p. 208].

Conform prevederilor, cuantumul amenzii este stabilită de către instanța de judecată, aceasta fiind competentă în judecarea pricinilor ce țin de contravențiile pentru încălcarea legislației electorale. La stabilirea mărimii amenzii se țin cont de anumiți factori, precum: caracterul contravenției comise, persoana contravenientului, gradul de vinovăție al acestuia și alte circumstanțe care au relevanță.

Aplicarea răspunderii contravenționale pentru încălcarea legislației electorale se realizează printr-o procedură specifică, definită ca „activitate reglementată de lege, desfășurată de organele (persoanele cu funcții de răspundere) cu participarea părților și a altor persoane, ca titular de drepturi și obligații, având ca scop constatarea și examinarea cazului contravențional, aplicarea și executarea sancțiunii contravenționale în așa fel, încât prin aceasta să se asigure ordinea de drept, precum și apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor” [60, p. 20].

Formele de răspundere analizate diferă una de cealaltă în dependență de mai multe criterii, și anume – temeiurile care stau la baza tragerii la răspundere (de drept, de fapt și procesuale), sancțiunile aplicate, subiecții care sunt trași la răspundere, forma procesuală de realizare, urmările care parvin în urma tragerii la răspundere a persoanelor vinovate.

Fiecare formă de răspundere prevede anumite tipuri de sancțiuni – anumite forme concrete. Pentru aceeași încălcare pot surveni în același timp mai multe tipuri de răspundere-constituțională, contravențională sau penală, în dependență de normele încălcate [171, p. 180].

Astfel, acest studiu ne va ajuta la formarea unei viziuni de ansamblu a fenomenului răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, făcând accent pe aspectele mai puțin analizate în doctrina și legislația națională.

3.4. Concluzii la Capitolul 3

- Răspunderea juridică se exteriorizează printr-o diversitate de feluri, care pot fi privite, în viziunea noastră, ca forme, ale răspunderii juridice pentru încălcarea normelor de drept electoral.

- În dependență de apartenența ramurală a normelor juridice încălcate diferențiem câteva forme de răspundere pentru încălcarea normelor de drept electoral: răspunderea constituțională, răspunderea penală, răspunderea contravențională și răspunderea civilă. Fiecare dintre aceste forme de răspundere pentru încălcarea normelor de drept electoral se deosebesc după condițiile de tragere la răspundere, subiecții răspunderii, sancțiunile aplicate și procedura de aplicare.

- Cercetarea formelor pentru încălcarea normelor de drept electoral în diferite domenii de reglementare juridică, a făcut posibilă identificarea subtilităților acestora, din punct de vedere legislativ, doctrinar și jurisprudențial.

- Referindu-ne nemijlocit la răspunderea constituțională pentru încălcarea legislației electorale, vom preciza că o analiză teoretică complexă a acestei probleme în arealul nostru este binevenită, dat fiind faptul că sunt puține lucrări în acest domeniu. Cercetarea multiaspectuală a răspunderii constituționale pentru încălcarea normelor de drept electoral ca formă distinctă de manifestare a răspunderii juridice, prin prisma exigențelor Dreptului Constituțional, în lumina noilor reglementări, determină caracterul novator al tezei de doctorat. Acest compartiment dedicat studiului răspunderii constituționale pentru încălcarea normelor de drept electoral rezidă din interesul manifestat în doctrina juridică pentru acest domeniu al răspunderii juridice și, implicit, pentru identificarea locului și caracteristicilor acestei forme de răspundere în domeniul electoral. Pentru realizarea prezentului demers științific (considerând că totuși o asemenea formă de răspundere juridică este caracteristică și sistemului de drept din Republica Moldova), am utilizat în calitate de surse doctrinare investigațiile științifice ale cercetătorilor autohtoni și străini. Așadar, în cele din urmă putem conchide că *răspunderea constituțională pentru încălcarea normelor de drept electoral* presupune aplicarea de către organele electorale sau instanța de judecată a sancțiunilor ce țin de lipsirea sau neacordarea unui anumit statut juridico-constituțional, anularea rezultatelor juridice ale alegerilor, măsuri de natură patrimonială, precum și alte sancțiuni de natură procesuală.

- *Răspunderea penală pentru încălcarea normelor de drept electoral.* Răspunderea penală este o formă a răspunderii juridice și reprezintă consecințele nerespectării dispoziției normei juridice penale. Există anumite categorii de fapte prevăzute atât de legislația electorală, cât și de

cea penală, care au un grad de pericol sporit și sunt categorisite ca fiind infracțiuni, sau mai sunt numite fraude electorale penale. Infracțiunile electorale pot fi definite ca acea categorie a faptelor prevăzute de legea penală care au ca obiect relațiile sociale ce privesc desfășurarea normală a alegerilor. Spre deosebire de celelalte încălcări electorale, infracțiunile electorale penale sunt săvârșite nemijlocit în perioada organizării și desfășurării alegerilor. Art. 76 din Codul Electoral face referință la răspunderea penală, reglementată detaliat de prevederile art. 181 și art. 182 ale Codului Penal al Republicii Moldova, precizându-se totodată și sancțiunile pentru săvârșirea acestor fapte.

- *Răspunderea contravențională pentru încălcarea normelor de drept electoral.* Actualitatea răspunderii contravenționale ca formă distinctă a răspunderii juridice este una evidentă, aceasta se referă nemijlocit și la încălcările legislației electorale, la care se face referință direct prin normele Codului Electoral al Republicii Moldova, fiind una dintre metodele de constrângere statală în materia combaterii ilicității. În conformitate cu prevederile art. 77 Cod Electoral al Republicii Moldova există un șir de fraude care sunt supuse răspunderii contravenționale, fiind reglementate prin art. 47-53 ale Codului Contravențional.

- Pe lângă tipurile de răspundere ce țin de ramurile dreptului public (constituțională, contravențională și penală) pentru anumite categorii de încălcări săvârșite în perioada organizării și desfășurării alegerilor, poate surveni și *răspunderea civilă*. Această categorie de răspundere va fi aplicată pentru neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor civile, dar și pentru aducerea de prejudicii personale sau patrimoniale. Sancțiunile aplicate ca urmare a răspunderii civile reprezintă despăgubirile morale și materiale ale persoanelor păgubite.

4. RĂSPUNDEREA PENTRU ÎNCĂLCAREA NORMELOR DE DREPT ELECTORAL – ASPECTE PRACTICE ȘI DE DREPT COMPARAT

4.1. Aspecte practice privind răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral în Republica Moldova

La acest subcapitol vom analiza aspecte practice ale răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral din Republica Moldova pe baza datelor privind Alegerile Parlamentare din 30 noiembrie 2014, Alegerile Locale Generale din 14/28 iunie 2015, Alegerile Prezidențiale din 30 octombrie 2016, Alegerile Locale din 20 mai 2018, Alegerile Parlamentare din 24 februarie 2019 și Alegerile Locale din 20 octombrie/3 noiembrie 2019.

Potrivit datelor CEC, în perioada electorală pentru alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014 au fost înregistrate 78 de contestații [36]. Toate aceste contestații depuse la CEC au venit din partea concurenților electorali, nefiind identificate careva contestații din partea altor actori implicați în procesul electoral. Din cei 25 de concurenți electorali 9 și-au exercitat dreptul de a depune contestații la CEC.

În conformitate cu datele raportului cu privire la rezultatele alegerilor Parlamentului Republicii Moldova din 30 noiembrie 2014, elaborat de CEC [37, p. 41], în marea majoritate a cazurilor Comisia Electorală Centrală a fost sesizată în legătură cu încălcarea legislației electorale în ceea ce privește efectuarea agitației electorale de către concurenții electorali, efectuarea agitației electorale în ziua alegerilor și ziua precedentă zilei alegerilor, nereflectarea în rapoartele financiare a cheltuielilor legate de difuzarea și plasarea publicității electorale sau reflectarea unor informații neveridice, utilizarea resurselor administrative, nesuspendarea din funcție a unor candidați ai concurenților electorali. Toate acestea fiind temeiuri pentru invocarea răspunderii pentru încălcarea legislației electorale.

Astfel, la o mare parte din contestații autorii au invocat faptul că alți concurenți electorali folosesc resurse administrative sau fonduri nedeclarate, cota acestor contestații constituind circa 32%.

Folosirea resurselor sau fondurilor nedeclarate este reglementat de art.75 (alin.5) pct a Codul Electoral al Republicii Moldova și servește drept temei pentru anularea înregistrării candidatului.

În majoritatea cazurilor, concurenții vizați în contestații au depus referințe prin care și-au exprimat dezacordul și au putut prezenta probe în acest sens. În linii generale, au fost respectate principiile unui proces contradictoriu, fiecare parte având posibilitatea să prezinte și să reclame probe. De cele mai dese ori, au fost respinse contestațiile depuse de către contestatari. Potrivit

hotărârilor emise, cel mai frecvent motivul respingerii l-a constituit lipsa de probe suficiente cu privire la acuzațiile aduse [129, p. 30].

În total, CEC a emis 36 de hotărâri, întrucât într-o hotărâre au fost vizate 3 contestații, care au fost conexe într-o procedură, iar în alte două hotărâri au fost conexe alte 2 contestații. Astfel, s-a constatat că în timpul perioadei electorale nici o judecătorie nu a înregistrat careva contestații, cu excepția Judecătoriei sect. Buiucani, mun. Chișinău și a Curții de Apel Chișinău [129, p. 31], precum și careva contestații la Curtea de Apel Chișinău.

Judecătoria sect. Buiucani, mun. Chișinău, a fost sesizată pe marginea unui litigiu inițiat împotriva Ministerului Justiției – cu privire la contestarea înregistrării unui partid politic; 1 contestație împotriva Parlamentului cu privire la Campania electorală nedeclarată și 1 contestație împotriva altui partid politic, cu privire la finanțarea ilegală a campaniei electorale. Așadar, toate trei litigii au fost inițiate de către concurenți electorali – partide politice. Litigiile au fost inițiate împotriva Ministerului Justiției, un alt litigiu - împotriva Parlamentului Republicii Moldova și al treilea litigiu a fost pornit împotriva unui alt concurent politic. În toate cazurile examinate de Judecătoria au fost respinse contestațiile ca fiind neîntemeiate [129, p. 32].

Doar într-un singur caz contestatarul a depus o cerere de recurs, care a fost respinsă de instanța ierarhic superioară [129, p. 36].

Toate litigiile examinate de către Curtea de Apel Chișinău au avut drept obiect de examinare legalitatea Hotărârilor cu caracter individual, precum și general regulatoriu al alegerilor parlamentare din 2014.

Peste 86% din contestații aveau un conținut neclar, autorii nu au putut identifica care a fost obiectul litigiului, dreptul încălcat al alegătorului, modul în care alegătorul vede soluționarea problemei sale, solicitările concrete ale acestuia. Potrivit datelor furnizate de către CEC, cel mai frecvent au fost supuse dezbaterilor contestațiile partidelor politice cu privire la încălcarea modului de desfășurare a agitației electorale. Din numărul total de decizii analizate putem observa că majoritatea contestațiilor au fost depuse de către alte persoane decât concurenții politici [37].

Referindu-ne concret la litigiile examinate în anul 2014, constatăm că din cele 183 de litigii pornite de alegători, 178 de litigii au fost pornite de aceeași persoană. După cum s-a menționat mai sus, doar în câteva contestații a fost indicat clar care a fost dreptul încălcat al contestatarului și modul în care acesta a văzut soluționarea cauzei sale. În calitate de pârât în cauzele respective a fost Comisia Electorală Centrală, acțiunile căreia au fost contestate. Din totalul contestațiilor depuse la Curtea de Apel Chișinău, aproximativ 73% nu au fost soluționate în fond, fiind restituite în 78%, în alte 22% fiind emise încheieri de a nu da curs sau de refuz în primire. Deci, 77% din contestații au fost respinse, fiind admise doar 23%. Din totalul de 212 de

cazuri studiate doar în 14 cazuri recursurile depuse au fost admise, în restul 198 de cazuri recursurile au fost respinse [129, p. 33-35].

În anul 2014 instanțele de judecată pentru prima dată au admis o acțiune prin care a exclus din cursa electorală un concurent electoral. La data de 26 noiembrie 2014, CEC a adresat Curții de Apel Chișinău o cerere prin care a solicitat anularea hotărârii CEC nr. 2749 din 13 octombrie 2014 „Cu privire la înregistrarea candidaților la funcția de deputat în Parlamentul Republicii Moldova din partea PP Patria, a simbolului electoral și confirmarea reprezentantului cu drept de vot consultativ în CEC și a persoanei responsabile de finanțe (trezorerul)”. Cererea înaintată de CEC a fost admisă integral de Curtea de Apel Chișinău și menținută prin decizia Curții Supreme de Justiție. Anularea înregistrării unui candidat electoral fiind o sancțiune prevăzută de Codul Electoral al Republicii Moldova, la art. 75 alin. (5) [37].

În concluzie, putem constata o rată foarte ridicată a contestațiilor neîntemeiate, depuse de către aceleași persoane, cu rea-credință, fără a avea drept scop în sine apărarea drepturilor sale.

În perioada preelectorală și electorală din anul 2015, Parlamentul a operat modificări la Codul Electoral. Astfel, în Codul Electoral, pe lângă modificările legate de finanțarea campaniilor electorale, au fost operate următoarele modificări: s-a interzis utilizarea în scop de publicitate electorală a imaginilor ce reprezintă instituții de stat sau autorități publice atât din Republica Moldova, cât și de peste hotare, precum și organizații internaționale; s-a interzis combinarea de culori și/sau sunete care invocă simboluri naționale ale Republicii Moldova ori ale altui stat, utilizarea materialelor în care apar personalități istorice ale Republicii Moldova sau de peste hotare, simbolistica unor state străine sau organizații internaționale, sau imaginea unor persoane oficiale străine; concurenților electorali li s-a interzis să implice sub orice formă în acțiunile de agitație electorală persoane care nu sunt cetățeni ai Republicii Moldova; s-a inclus în calitate de temei de solicitare a anulării înregistrării concurentului electoral implicarea sub orice formă în acțiunile de agitație electorală a persoanelor care nu sunt cetățeni ai Republicii Moldova.

Spre deosebire de contestațiile depuse în cadrul alegerilor parlamentare, în cazul alegerilor locale generale, CEC, în calitate de organ ierarhic superior, a fost organul care a examinat majoritatea cauzelor.

Pentru campania electorală din anul 2015, în total CEC a înregistrat 70 de contestații. Majoritatea acestor contestații au fost depuse de către concurenții electorali – partide politice. Astfel, 75% din contestații au fost depuse anume de către acești actori politici [129, p. 37-38].

Cel mai mare număr de contestații se referea la agitația electorală ilegală, inclusiv la desfășurarea întrunirilor electorale cu încălcarea procedurii de stabilire, neindicarea datelor cu privire la tiraj, tipografie, sursa de plată a materialelor promoționale.

Spre deosebire de alegerile parlamentare, unde validarea rezultatelor alegerilor ține de competența Curții Constituționale, în cazul alegerilor generale locale competența de validare le revine instanțelor de judecată raionale și de sector.

Astfel, s-a constatat că cel mai frecvent obiect al contestațiilor l-au constituit iregularitățile la numărarea voturilor. În cele 62 de contestații, ceea ce reprezintă aproape 33% din numărul total, contestatarii au invocat că nu sunt de acord cu modalitatea de numărare și totalizare a voturilor. În circa 53 de cazuri, ceea ce reprezintă 28% din numărul total, a fost solicitată nulitatea generală a alegerilor, contestații ce au fost depuse atât înainte de data alegerilor, cât și după totalizarea rezultatelor alegerilor. Observăm că de cele mai puține ori contestatarii au invocat limitarea drepturilor alegătorilor, problema cu privire la folosirea ilicită a fondurilor, precum și contestații în privința includerii sau excluderii anumitor concurenți electorali. În ceea ce privește părțile litigiilor, din numărul total de 188 de contestații, aproape jumătate de reclamanți au fost candidați independenți, aproximativ la aceeași cotă procentuală au depus contestații reprezentanții partidelor politice. La o diferență mare sunt alegătorii, care au reprezentat doar circa 4% din numărul total de contestatari. [129, p. 43-44].

Analizând acțiunile contestate, ajungem la concluzia că în majoritatea cazurilor au fost contestate acțiunile organelor electorale. Doar într-un singur caz au fost contestate acțiunile unui concurent electoral, acesta fiind un partid politic, în celelalte cazuri au fost contestate acțiunile concurenților electorali.

În ceea ce privește litigiile examinate de Curtea de Apel Chișinău, în perioada electorală din anul 2015, în calitate de instanță de fond aceasta a examinat mai cu seamă litigiile pornite împotriva CEC. Din cele 43 de litigii analizate, potrivit conținutului deciziilor CSJ, s-a constatat că 33 de cazuri au fost pornite de alegători și doar în 10 cazuri semnatarii contestației erau concurenți electorali. Din totalul de 174 de cauze, în mare parte contestațiile au fost respinse, rata respingerilor constituind 72%, în timp ce rata admiterilor a constituit doar 13%. Practica contenciosului electoral în Republica Moldova a constituit rata încheierilor de restituire a contestațiilor pe motiv că nu a fost respectată procedura prealabilă de contestare a actelor organelor electorale în instanțele ierarhic superioare ori pe motiv că contestațiile au fost depuse de persoane fără împuterniciri [129, p. 51].

În majoritatea cazurilor, contestatarii invocau careva abateri în textul contestației, dar fără a prezenta alte tipuri de probe, cum ar fi poze, explicații, copii de pe pliante sau alt gen de acte în care se invoca încălcarea anumitor proceduri de către concurenții electorali [129, p. 53].

Revenind la contestațiile împotriva actelor emise de către organele electorale, putem concluziona că de cele mai dese ori se depun contestații la finele campaniei sau la etapa totalizării voturilor.

Așadar, se observă că conținutul contestațiilor depuse în ultimul moment indică inclusiv circumstanțe care au avut loc anterior datei depunerii contestațiilor. De cele mai multe ori contestațiile aveau un caracter declarativ. La contestații nu erau anexate probe și dovezi ale încălcării anumitor drepturi sau abuzuri din partea concurenților sau a organelor electorale.

În ceea ce privește alegerile prezidențiale din 30 octombrie 2016, putem prezenta următoarele date privind contestațiile depuse și urmările acestora.

La CEC au fost depuse 43 de reclamații. Din totalul de 43 reclamații recepționate de CEC în cadrul ambelor tururi 18 au fost considerate ca fiind în afara competenței sale, ceea ce a stârnit nemulțumiri din partea persoanelor interesate în ceea ce privește procesul de soluționare a litigiilor electorale [36].

În cele mai multe cazuri, reclamațiile aveau drept temei unele nereguli privind finanțarea campaniei electorale. Patru cazuri se refereau la cheltuieli de fonduri nedeclarate, două vizau răspândirea de informații false și unul privind încălcarea drepturilor de vot. CEC a respins majoritatea plângerilor, considerându-le nefondate, sau le-a transmis poliției sau instanțelor de judecată [28].

Curtea Supremă este ultima instanță de recurs, dar nu examinează faptele cazurilor, ci doar temeiul juridic al acestora. Sesiunile Curții nu sunt publice și nici unul din cazurile examinate nu s-a desfășurat în ședințe publice, ceea ce nu contribuie la încrederea generală și încrederea publică într-un proces electoral. Majoritatea deciziilor instanței au fost confirmate de Curtea Supremă în cadrul recursului. Potrivit informației primite de Inspectoratul General al Poliției, conform situației la 22 noiembrie, organele de drept au recepționat 167 cazuri de pretinse încălcări în legătură cu alegerile și au deschis 52 dosare, în principal referindu-se la împiedicarea activității administrației electorale, încălcarea perioadei de tăcere electorală și distrugerea materialelor de campanie [136, p. 24].

Legea nu prevede termene urgente de investigare și rezolvare a încălcărilor în timpul perioadei electorale, ceea ce a subminat dreptul la un remediu eficient, în contradicție cu punctul 5.10 al Documentului OSCE din 1990 de la Copenhaga. Pentru a asigura un proces echitabil și pentru a spori încrederea în sistemul de reclamații și contestații, poliția și procurorii trebuie să efectueze investigarea infracțiunilor electorale în timp util [136, p. 25].

În deciziile sale din 16 și 17 noiembrie, Consiliul Electoral de Circumscripție Chișinău a considerat că nu ține de competența sa și a decis să transmită Curții Constituționale cele 4,031 contestații privind încălcări ale dreptului la vot primite de BESV de peste hotare. Aceste decizii au fost contestate de avocații care reprezintă 133 de cetățeni care locuiesc în străinătate, în prima instanță din Chișinău la 21 noiembrie, care au cerut, de asemenea, recunoașterea încălcării dreptului la vot de către CEC, MAEIE și Guvern, și recunoașterea discriminării bazate pe

reședință. Judecătoria sectorului Centru, Chișinău, a respins plângerea ca nefondată după șase zile de audieri. Decizia a fost la dispoziția părților, dar nu a fost publicată pe site-ul instanței, limitând transparența procesului [136, p. 26].

Curtea de Apel Chișinău și Curtea Supremă au confirmat această decizie cu privire la recurs. Maia Sandu și reprezentantul ei oficial au depus două reclamații la Curtea de Apel Chișinău, contestând trei decizii ale CEC în perioada postelectorală. Maia Sandu a contestat deciziile CEC privind aprobarea rezultatelor finale ale alegerilor și a raportului cu privire la alegeri, care a fost apoi prezentat Curții Constituționale și a solicitat anularea acestora. Curtea de Apel Chișinău a finalizat examinarea cazului stabilind că rezultatele finale ale alegerilor pot fi analizate numai de către Curtea Constituțională, care, totuși, nu acceptă reclamații și validează numai legalitatea alegerilor pe baza raportului prezentat de CEC și a deciziilor instanțelor. La 21 noiembrie CEC a prezentat raportul final privind alegerile Curții Constituționale. Codul Electoral prevede că, Curtea Constituțională trebuie să decidă dacă validează sau invalidează rezultatele alegerilor în termen de zece zile, dar nu înainte de soluționarea tuturor plângerilor legate de alegeri. La 13 decembrie, Curtea Constituțională a validat legalitatea alegerilor după examinarea raportului final CEC privind alegerile, rapoartelor observatorilor și a contestației depuse de către Maia Sandu în ziua ședinței [136, p. 27].

Maia Sandu a afirmat că o serie de încălcări au avut loc în timpul procesului, inclusiv încălcări ale dreptului la vot ale cetățenilor domiciliați în străinătate, dreptul de vot multiplu, lipsa libertății de exprimare și mass-media părtinitoare, răspândirea de informații false și abuzul de resurse administrative. În timp ce decizia instanței a subliniat necesitatea de a reexamina legislația electorală și a recunoscut faptul că o serie de încălcări au avut loc în timpul alegerilor, instanța a constatat că astfel de încălcări nu ar fi putut influența rezultatul final al alegerilor. Curtea a audiat argumentele orale ale reprezentanților candidaților precum și a reprezentanților CEC. Curtea a decis că nu are competența de a examina fondul acestor plângeri și a declarat că examinarea plângerilor în ziua alegerilor și în perioada de după alegeri de către organele electorale și instanțele de judecată a relevat înțelegerea deficitară a reclamațiilor și procedurilor de recurs și a lipsit reclamanții de remediu juridic eficient [136, p. 28].

Curtea Constituțională s-a adresat Parlamentului cu privire la necesitatea reexaminării legislației pentru a elimina o serie de probleme ridicate în timpul validării rezultatelor. Acestea includ lipsa unui proces clar de soluționare a disputelor electorale, mecanisme insuficiente pentru votarea în afara țării și a criteriilor clare pentru numărul de secții de votare și cantitatea buletinelor de vot, lipsa unui cadru de reglementare pentru cumpărarea voturilor în timpul alegerilor prezidențiale. Curtea a condamnat implicarea organismelor religioase în procesul electoral, a menționat că neutralitatea religioasă este principiul fundamental al țării și a

recomandat introducerea unor mecanisme eficiente de sancționare pentru implicarea Bisericii în acest proces. În plus, Curtea a reiterat principiile mass-mediei echilibrate și imparțiale și a sugerat introducerea unor sancțiuni oportune și proporționale radiodifuzorilor în perioada electorală [136, p. 29-30].

Curtea reține că dreptul la vot este un drept relativ, și nu absolut. Prin urmare, exercițiul dreptului de vot poate fi supus unor limitări implicite, statele având o marjă largă de discreție în acest domeniu. Astfel, exercitarea dreptului de vot urmează a fi exercitată în condițiile legii. În jurisprudența sa, Curtea a subliniat că Parlamentul, fiind organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului, prin competența exclusivă atribuită de Constituție, reglementează prin lege organică sistemul electoral. Curtea reține că egalitatea votului nu presupune obligativitatea exercitării acestuia în condiții identice atât în țară, cât și peste hotare, or, cetățenii din țară și din afara ei se află în situații juridice diferite [135].

În același sens, Convenția Europeană nu garantează un drept al cetățenilor unui stat parte la aceasta de a vota peste hotare. De asemenea, Codul bunelor practici în materie electorală din 2002 al Comisiei de la Veneția stabilește că reședința alegătorului poate condiționa exercitarea dreptului de vot. În același timp, Codul bunelor practici stabilește că dreptul de a alege și de a fi ales poate fi acordat cetățenilor care domiciliază în afara țării [28].

Scrutinele din 20 mai (3 iunie) 2018 au fost organizate în vederea alegerii primarilor pentru următoarele șapte localități: mun. Chișinău, mun. Bălți, comuna Leușeni, r. Hîncești, comuna Volovița, r. Soroca, comuna Jora de Mijloc, r. Orhei, satul Nemțeni, r. Hîncești, comuna Pârlița, r. Ungheni. În perioada electorală a alegerilor locale noi ale primarilor în unele localități din data de 20 mai 2018, inclusiv în cel de-al doilea tur de scrutin din 3 iunie 2018, la Comisia Electorală Centrală au fost depuse 13 contestații, dintre care 10 în primul tur de scrutin și 3 în cadrul celui de-al doilea tur [137, p. 4-5].

Contestațiile au fost examinate și soluționate în conformitate cu prevederile Capitolului 12 din Codul Electoral și ale Regulamentului privind procedura de examinare și soluționare a contestațiilor de către organele electorale în perioada electorală, aprobat prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 3353 din 20 iulie 2010, cu modificările și completările ulterioare [137, p. 12].

În 10 cazuri au fost contestate hotărârile organelor electorale ierarhic inferioare, iar 3 cazuri au vizat finanțarea campaniei de către concurenții electorali.

Pe marginea contestațiilor respective Comisia a adoptat următoarele soluții:

- în privința a 8 contestații au fost adoptate hotărâri;
- 1 contestație a fost remisă Consiliului Electoral al circumscripției electorale Chișinău nr. 1 după competență;

- 1 contestație a fost restituită pentru că a fost depusă de o persoană fără statut de subiect al depunerii contestației la Comisia Electorală Centrală;
- la 3 contestații s-a dat răspuns prin scrisoare: într-un caz s-a relevat imposibilitatea de a fi examinată pentru motivul tardivității, iar în celelalte 2 cazuri autorii contestațiilor au fost informați despre examinarea acestora de către consiliul electoral.

Comisia Electorală Centrală, urmare a soluționării contestațiilor prin hotărârile adoptate, a constatat următoarele încălcări ale legislației electorale:

- depășirea competenței în examinarea contestațiilor de către organele electorale ierarhic inferioare;
- încălcarea prevederilor art. 43 alin. (10) din Codul Electoral prin neincluderea în raportul financiar a beneficiilor obținute gratuit de către concurenții electorali.

La instanța de judecată au fost contestate 2 hotărâri ale Comisiei Electorale Centrale adoptate asupra contestațiilor, acestea fiind menținute în vigoare prin deciziile Curții Supreme de Justiție.

Conform rapoartelor depuse la Comisia Electorală Centrală de către consiliile electorale de circumscripție, situația privind examinarea contestațiilor se prezintă în felul următor.

Până la primul tur de scrutin, la Consiliul electoral al circumscripției electorale municipale Chișinău nr. 1 au fost depuse 13 contestații și 12 cereri. În urma examinării acestora, în 12 cazuri au fost adoptate hotărâri, în 10 s-a răspuns prin scrisoare, iar 3 contestații au fost transmise altor organe spre examinare conform competenței. În turul II de scrutin au fost depuse 4 contestații și 5 cereri, privitor la 7 fiind adoptate hotărâri, iar la celelalte s-a dat răspuns prin scrisoare. Consiliul electoral al circumscripției electorale municipale Bălți nr. 2 a examinat o contestație și 11 cereri, pe marginea acestora au fost adoptate 10 hotărâri și a fost dat răspuns prin scrisoare la două dintre ele. Consiliul electoral al circumscripției electorale comunale Jora de Mijloc nr. 25/16, raionul Orhei, a recepționat o contestație și o cerere, privind contestația a adoptat o hotărâre, iar cererea a fost transmisă conform competenței. La consiliile electorale de circumscripție și birourile electorale ale secțiilor de votare din comuna Leușeni și satul Nemțeni, raionul Hâncești, comuna Volovița, raionul Soroca, și comuna Pârlița, raionul Ungheni contestații nu au fost depuse [138].

Alegătorul are dreptul la o evaluare corectă a rezultatelor scrutinului. Statul este obligat să penalizeze orice fraudă electorală.

Prima plângere este examinată de către un organ electoral mai superior, înainte de a fi depusă în instanța de judecată, cu excepția plângerilor referitoare la exercitarea dreptului de vot. Toate reclamațiile trebuie să fie examinate înainte de ziua alegerilor. Hotărârile CEC pot fi

atacate la Curtea de Apel Chișinău, ale cărei decizii sunt contestate în ultimă instanță la Curtea Supremă [30].

În rezultatul votării, în 6 circumscripții primării au fost aleși în data de 20 mai 2018, iar în circumscripția Chișinău pe 3 iunie a fost organizat turul II de scrutin. În pofida faptului că atât concurenții, organele electorale și misiunile de observare au recunoscut rezultatele alegerilor, instanța de judecată nu a confirmat legalitatea alegerilor locale noi ale primarului general al mun. Chișinău din data de 20 mai 2018 (turul I) și 3 iunie 2018 (turul II). Instanțele de recurs - Curtea de Apel Chișinău și Curtea Supremă de Justiție - au menținut decizia primei instanțe. Hotărârea instanței de judecată s-a bazat pe argumentul că agitația electorală efectuată ilegal în ziua alegerilor, care a fost adresată unui număr de persoane, incontestabil mai mare decât diferența de voturi dintre candidați, atestă faptul că alegerile la finalul lor au fost alterate prin comportamentul candidaților electorali [137, p. 6].

O problemă actuală este utilizarea resurselor administrative în timpul campaniilor electorale și a alegerilor propriu-zise.

În conformitate cu art.52 alin. (7) al Codului Electoral, candidații nu pot folosi mijloacele și bunurile publice (*resursele administrative*) în campaniile electorale, iar autoritățile/instituțiile publice și cele asimilate acestora nu pot transmite concurenților electorali bunuri publice sau alte favoruri.

Astfel, au fost identificate 71 de cazuri apreciate drept utilizare abuzivă a resurselor administrative. Numărul mare se datorează întâlnirilor cu alegătorii organizate în instituții publice (spitale, școli, întreprinderi municipale etc.) pe parcursul orelor de muncă [138, p. 8].

Desfășurarea alegerilor din 24 februarie 2019. Cadrul legal al alegerilor parlamentare din Republica Moldova a fost modificat considerabil de la ultimul scrutin parlamentar, fiind modificat însuși sistemul electoral. Analizând modificările introduse în Codul Electoral și cadrul legal aferent pe parcursul ultimului an înainte de alegeri, constatăm următoarele aspecte de noutate care au avut loc în contextual alegerilor din 24 februarie 2019: organizarea referendumului în aceeași zi cu alegerile parlamentare; excluderea restricției de efectuare a agitației electorale în ziua alegerilor și ziua premergătoare alegerilor, eliminarea spațiului de 100 m de la secție; utilizarea camerelor video în incinta secțiilor de votare [139].

În ceea ce privește încălcările normelor de drept electoral, la CEC au fost depuse 86 contestații, iar pe marginea a 46 dintre ele CEC a adoptat hotărâri. Majoritatea contestațiilor depuse la CEC - 40 din 86 - au vizat înregistrarea/neînregistrarea concurenților electorali [36].

Instanțele de judecată au examinat 96 de litigii în materie electorală (litigiile inițiate atât în instanța de fond, cât și la Curtea de Apel, în ordinea primei instanțe), dintre care 49 - până în ziua alegerilor, 39 - în ziua alegerilor și, respectiv, 8 - după ziua alegerilor. În cazul instanțelor

de judecată, din totalul de 96 de litigii - 39 se referă la încălcarea dreptului de vot în ziua alegerilor. Acestea includ contestațiile depuse de către cetățenii aflați peste hotare cu privire la subiectul votării cu acte de identitate expirate, precum și votarea alegătorilor fără domiciliu/reședință. Campania electorală a fost marcată de utilizarea sporită a resurselor administrative -536 de cazuri. Comparativ cu alegerile prezidențiale din 2016, numărul acestora a crescut de peste opt ori. Subliniem că utilizarea resurselor administrative oferă un avantaj necuvenit pentru candidații ce fac uz de acest instrument în raport cu ceilalți concurenți. Astfel a fost afectat atât principiul egalității șanselor, cât și libertatea formării opiniei de către alegători. În funcție de concurenți, în 58% a fost vizat PDM, în 21% – PSRM, în 6% – CI, în 6% – Blocul ACUM, în 4% – PN. Din șirul altor încălcări identificate fac parte: utilizarea imaginii autorităților publice în agitația electorală (5 cazuri), amplasarea publicității în locuri neautorizate (113 cazuri), utilizarea violenței în contextul agitației electorale (15 cazuri) etc. [139].

La alegerile locale generale din 20 octombrie 2019 (3 noiembrie) observatorii Promo-LEX au constatat numeroase incidente la secțiile de votare în diferite localități, și anume [140, p. 7-11]:

- *intimidarea observatorilor* (2 cazuri, materializate prin urmărirea automobilului în care aceștia se deplasau și amplasarea acestora în secția de votare în loc cu vizibilitate redusă în ceea ce privește desfășurarea votării). În conformitate cu prevederile art. 68 alin. (5) din Codul Electoral, observatorii acreditați de CEC au dreptul să monitorizeze procesul electoral pe întreg teritoriul țării și la toate secțiile de votare;
- *o altă neregulă se referă la faptul că urnele de vot nu au fost sigilate potrivit procedurilor legale, care s-a manifestat prin ruperea, deteriorarea sau absența sigiliilor pe urnele de vot.* Observatorii MO Promo-LEX au depistat un număr de 18 cazuri de nerespectare a procedurilor legale de sigilare a urnelor de vot în diferite localități Chișinău, Anenii Noi, Cimișlia, Drochia, Nisporeni și Șoldănești. Conform art. 60 alin. (1) din Codul Electoral, în ziua alegerilor, președintele BESV, în prezența a cel puțin jumătate din membrii biroului, verifică urnele de vot și le sigilează;
- *prezența materialelor de publicitate, afișe, panouri electorale în raza secției de votare (100 m de la locul secției de votare).* Au fost identificate cel puțin 21 de incidente de așa gen, unde în raza de 100 m de la locul secției de votare, au fost prezente materiale de publicitate, afișe, panouri electorale ale concurenților electorali. Conform art. 60 alin. (7) din Codul Electoral, „Răspunderea pentru asigurarea în ziua alegerilor a ordinii în localul de votare și pe teritoriul din preajmă, în rază de 100 de metri de la localul votării, o poartă președintele biroului electoral al secției de votare”;

- *prezența nejustificată a persoanelor neautorizate în raza de 100 m și în incinta secției de votare.* Au fost constatate circa 25 de cazuri când în incinta secției de votare s-au aflat anumite categorii de persoane neautorizate pe o perioadă de timp mai mare decât limita admisibilă conform prevederilor legale. Conform art. 60 alin. (8) din Codul Electoral, la activitatea organelor electorale au dreptul să asiste: membrii/reprezentanții organelor electorale ierarhic superioare, reprezentanții concurenților electorali în organele electorale, observatorii naționali/internaționali acreditați de către organele respective, precum și interpreții acestora, după caz, reprezentanții mijloacelor de informare în masă;
- *constatarea tentativelor și a situațiilor de recompense materiale sau bănești oferite alegătorilor.* Au fost depistate 8 cazuri de oferire a recompenselor materiale sau bănești alegătorilor. Conform art. 41 alin. (5-6) din Codul Electoral, concurenților electorali li se interzice să ofere alegătorilor bani, să le distribuie fără plată bunuri materiale, inclusiv din ajutoare umanitare sau din alte acțiuni de binefacere, cu excepția cadourilor simbolice, reprezentând publicitate electorală sau politică, confecționate din mijloace declarate de pe contul „Fond electoral”, care poartă simbolică concurentului electoral și a căror valoare de piață nu depășește 2 unități convenționale;
- *agitație electorală în ziua alegerilor.* Au fost constatate 6 cazuri ce pot fi calificate drept acte de agitație electorală pentru a determina alegătorii să voteze într-un anumit fel. Potrivit Codului Electoral, art. 52 alin. (10) în ziua alegerilor și în ziua precedentă alegerilor nu se admite niciun fel de agitație electorală. Interdicția respectivă nu se referă la informațiile deja plasate pe Internet și pe afișele expuse anterior;
- *transportarea organizată a alegătorilor.* Au fost identificate circa 13 cazuri, unde au avut loc situații ce pot fi interpretate drept transportare organizată a alegătorilor;
- *suspendarea nejustificată a votării în secția de votare.* A fost identificată o secție de votare în care procesul de votare a fost suspendat în mod nejustificat pentru perioade scurte de timp. Potrivit art. 56 alin. (1) Cod Electoral în timpul rezervat votării se interzice de a închide localul de votare și de a suspenda votarea, cu excepția cazurilor de dezordine în masă, de calamități naturale, de alte circumstanțe neprevăzute, care îi pun pe alegători în pericol sau fac imposibilă efectuarea votării;
- *deficiențe în funcționarea SIAS Alegeri.* Observatorii Promo-LEX au constatat 20 situații problematice când SIAS Alegeri a suportat atât deficiențe tehnice;
- *neajunsuri în listele electorale.* au fost raportate cel puțin 8 situații problematice;
- *acte de violență.* Au fost raportate 2 cazuri;
- *votarea nejustificată în grup (în cabine de vot se află 2 și mai multe persoane).* Observatorii MO Promo-LEX au raportat cel puțin 2 cazuri ce pot fi calificate drept acte de

încălcarea a votului direct și secret sau acte de votare nejustificată în grup, pe parcursul zilei de votare. Art. 5 și 6 ale Codului Electoral reglementează faptul că votul trebuie să fie direct și secret, adică alegătorul votează personal, în mod secret, excluzându-se astfel posibilitatea influențării voinței alegătorului;

- *deteriorarea buletinelor de vot sau alte incidente ce se referă la utilizarea neconformă a acestora.* Observatorii MO Promo-LEX au raportat două cazuri de distrugere a buletinelor de vot, prin rupere. În ambele cazuri membrii BESV au reacționat prin alertarea poliției și prin întocmirea procesului-verbal.

Alte incidente înregistrate se referă la: implicarea observatorilor din partea partidelor în procesul de votare, deficiențe ce țin de utilizarea fișei de însoțire a buletinului de identitate, deficiențe ce țin de utilizarea fișei de însoțire a buletinului de identitate, nerespectarea procedurii de anulare a voturilor, nerespectarea procedurii de numărare a voturilor, tentativă de înregistrare video a procesului de numărare a buletinelor de vot din partea unui observator, diferență între numărul buletinelor de vot din urnă și numărul de alegători, refuzul din partea BESV de recepționare și examinare a unei sesizări, lipsa listei solicitanților de votare la locul aflării din primul tur [140, p. 11-12].

Așadar, în urma celor expuse remarcăm importanța observatorilor independenți în stabilirea incidentelor în timpul desfășurării alegerilor, în vederea sancționării ulterioare ale acestora și prevenirea comiterii unor asemenea încălcări pe viitor.

Alegerile reprezintă unul dintre cele mai importante instrumente cu ajutorul căruia cetățenii pot influența procesul decizional public, Astfel, doar alegerile libere și democratice reprezintă unica modalitate legitimă prin care puterea este încredințată de către alegători persoanelor aflate la guvernare. Votul de încredere a poporului față de aleșii săi presupune credință și speranță în ziua de mâine. Dacă alegerilor vor fi fraudate, iar aleșii nu vor avea un comportament responsabil față de cetățeni și se vor comite litigii în timpul scrutinelor electorale cât și după, se va impune necesitatea sancționării dure a celor responsabili.

Este foarte important ca autoritățile Republicii Moldova să analizeze detaliat și să ia în considerație concluziile observatorilor internaționali la alegerile locale generale din toamna anului 2019, pentru a elimina neajunsurile și a asigura respectarea standardelor europene, în scopul asigurării alegerilor parlamentare libere, corecte și democratice pe viitor.

Ținem să remarcăm că în ultimii ani se manifestă tot mai accentuat o luptă tot mai înverșunată a concurenților electorali care utilizează diverse metode pentru defaimarea contracandidaților, mijloace care contravin unei competiții sănătoase și oneste.

O practică care capătă amploare este discursul instigator la ură. Potrivit informațiilor raportate de către observatorii independenți la ultimele alegeri generale locale din 20 octombrie

(3 noiembrie) au fost identificate cel puțin cinci cazuri în care concurenții electorali au generat mesaje discriminatorii. Totodată, au fost raportate cel puțin trei situații în care concurenții sunt vizați prin discursul de ură. În cele mai multe cazuri au fost utilizate prejudecățile față de persoanele cu dizabilități mintale, fiind vorba de cazuri de denigrare și dehumanizare, care au la bază apartenența politică a candidaților electorali, și a mai fost utilizată intoleranța față de persoanele care aparțin minorităților sexual și au fost promovate prejudecățile pe motive de convingeri religioase [140, p. 12].

Una din cele mai discutate probleme la ultimele scrutine electorale ține de faptul că nu sunt pe deplin respectate normele democratice internaționale înainte, în cursul și după desfășurarea procesului electoral. Cetățenii care se află înafara hotarelor Republicii Moldova se plâng pe faptul că nu-și pot exercita dreptul la vot și că nu s-a făcut nici un efort pentru a facilita votul cetățenilor moldoveni care trăiesc în străinătate, în concordanță cu sugestiile Comisiei de la Veneția a Consiliului European, solicitând autorităților din Republica Moldova să intervină cu măsurile necesare pentru ca aceste deziderate să fie îndeplinite cât mai curând.

O altă problemă constatată în urma analizei alegerilor din ultimii ani care au avut loc în Republica Moldova este că într-o mare parte a cazurilor observăm o calitate slabă a contestațiilor depuse, în care autorii acestora nu au putut justifica obiectul exact al contestației, dreptul încălcat, precum și soluțiile solicitate. O altă concluzie se referă la necesitatea instruirii suplimentare a judecătorilor și a funcționarilor organelor electorale, în domeniul aplicării legislației electorale, atât înainte de începerea perioadei electorale cât și pe parcursul acesteia.

Totodată, o atenție sporită trebuie de acordat educării electorale a alegătorilor, care trebuie să-și cunoască drepturile sale electorale și anume: dreptul de a vota, condițiile în care trebuie să-și exercite acest drept la vot, dreptul de a depune contestații în cazurile în care au fost aduse atingeri drepturilor sale electorale, să cunoască la care autoritate trebuie să se adreseze pentru a depune contestațiile respective. Un alegător informat este un alegător care știe să-și valorifice drepturile sale în întreaga sa plenitudine.

4.2. Răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral - aspecte comparative

Aplicarea corectă a legilor și regulamentelor electorale reprezintă un element esențial în desfășurarea unor alegeri libere și corecte. O bună aplicare a legislației nu reprezintă numai aplicarea corectă a cadrului legal în domeniul electoral, dar și conferă alegătorilor încredere în desfășurarea unui proces electoral corect [24, p. 37].

Referindu-ne la unele aspecte ale legislației electorale naționale, vom aduce anumite exemple din legislația altor state, care ar putea fi luate în considerație pe viitor de către legiuitori.

În democrațiile contemporane, ansamblul mijloacelor și metodelor prin care se asigură transformarea voturilor în mandate, respectiv sistemul electoral, este codificat juridic sub forma alegerilor electorale [131, p. 136].

Problemele de bază în domeniul electoral sunt mai mult sau mai puțin aceleași în multe state ale lumii. Cu toate acestea, în diferite țări, inclusiv în țările vecine (România și Ucraina), oamenii au un nivel de trai diferit, aceste discrepanțe fiind determinate de nivelul și de calitatea puterii de stat. Totodată, puterea de stat este determinată de factori obiectivi și subiectivi. Un factor important în acest sens îl reprezintă libertatea și corectitudinea alegerilor în stat. Alegerile, la rândul lor, sunt determinate de situația social-politică din stat, sistemul electoral, precum și de nivelul de organizare a procesului electoral.

Vom face o analiză comparativă în ceea ce privește răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral cu următoarele state: Ucraina, România, Federația Rusă și tangențial cu Franța, Germania și Polonia.

În ceea ce urmează ne vom referi la unele aspecte ale sistemului electoral din Ucraina. În Ucraina sistemul electoral nu este fixat la nivel constituțional, fiind o problemă ce ține de competența parlamentului. La fel ca și în Republica Moldova, în Ucraina există un organ electoral specializat – Comisia Electorală Centrală, abilitată cu soluționarea problemelor ce țin de organizarea și desfășurarea alegerilor. În afară de Comisia Electorală Centrală mai sunt încadrate organizarea și desfășurarea alegerilor în comisiile electorale teritoriale și comisiile electorale sectoriale. Comisiile electorale teritoriale sunt compuse în mediu din 9-18 persoane, reprezentanți ai partidelor politice participante la alegeri, precum și reprezentanții candidaților care participă independent la alegeri [107, p. 125].

Codul Administrativ al Ucrainei din 6 iulie 2005, la Capitolul VI, reglementează modalitățile de contestare a hotărârilor, acțiunilor sau inacțiunilor comisiilor electorale, la Capitolul XV, art. 186-2 este reglementată încălcarea legislației de alegere a Președintelui. Răspunderea penală pentru încălcarea drepturilor electorale este prevăzută și de Codul Penal al Ucrainei din 1 septembrie 2001. Infracțiunile privind drepturile electorale sunt incluse la Capitolul V [192].

În anul 2014, prin Legea Nr. 4741, au fost aduse modificări de înăsprire a sancțiunilor pentru încălcarea normelor de drept electoral. Aceste modificări se referă la infracțiunile de corupere a alegătorilor și falsificarea documentelor electorale.

În Ucraina, pentru încălcarea legislației electorale, în dependență de apartenența ramurală a normelor încălcate, sunt reglementate prin lege următoarele forme de răspundere juridică: răspunderea constituțională, răspunderea administrativă și răspunderea penală [193].

În România, reforma electorală a demarat în decembrie 1989, după căderea regimului comunist. Una din primele reglementări adoptate de autoritățile nou-înființate a fost Decretul-lege nr. 9/1989 privind înregistrarea și funcționarea partidelor politice și a organizațiilor obștești din România. Adoptarea Constituției din 1991 și a legislației electorale ulterioare au pus baza unui sistem electoral bazat pe scrutin proporțional [50, p. 154].

Vom face câteva mențiuni în privința contenciosului electoral în România. Constituirea alianțelor electorale este aprobată sau respinsă prin hotărârea Biroului Electoral Central conform art.6 din Legea nr. 373 din 2004. Hotărârea Biroului Electoral Central poate fi atacată la Înalta Curte de Casație și Justiție. Decizia pronunțată este definitivă și irevocabilă [6].

Autoritatea electoral specializată, în România, se numește Autoritatea Electorală Permanentă. Autoritatea Electorală Permanentă este o instituție administrativă autonomă cu personalitate juridică și cu competență generală în materie electorală, care are misiunea de a asigura organizarea și desfășurarea alegerilor și a referendumurilor, precum și finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale, cu respectarea Constituției, a legii și a standardelor internaționale și europene în materie. În constituirea Autorității Electorale Permanente, un rol important l-a avut societatea civilă, prin organizarea de mese rotunde și dezbateri publice cu privire la organizarea unei astfel de instituții [6].

Cererile privind listele electorale permanente se adresează primarului, care în urma examinării acestora se pronunță prin dispoziție. Această dispoziție poate fi contestată la judecătoria în raza căreia își are domiciliul alegătorul. Neclaritățile referitoare la listele electorale speciale se soluționează de către președintele biroului electoral al secției de votare, iar contestația de către judecătoria în a cărei rază teritorială se află biroul electoral al secției de votare. Hotărârea judecătorei este definitivă și irevocabilă și se comunică biroului electoral în cauză. Serviciul de evidență informatizată soluționează neregulile referitoare la întocmirea sau eliberarea cărților de alegător. Modul de formare și componența birourilor și a oficiilor electorale pot fi contestate la biroul electoral de circumscripție, după caz la Biroul Electoral Central, dacă privesc birourile de circumscripție, și la Înalta Curte de Casație și Justiție, dacă privesc Biroul Electoral Central [50].

În ceea ce privește procedura de contencios electoral privind candidaturile, aceasta poate fi declanșată prin formularea unor contestații. Soluționarea contestațiilor privind candidaturile parlamentare ține de competența tribunalului județean sau a municipiului București în a cărei rază teritorială se află circumscripția electorală, în care este depusă candidatura. Aceste hotărâri pot fi atacate cu recurs la curtea de apel competentă [6].

Contestațiile referitoare la candidaturile pentru președinți se depun la Biroul Electoral Central, care le va înainta spre soluționare Curții Constituționale, a cărei hotărâre va fi definitivă.

Birourile electorale de circumscripție soluționează plângerile cu privire la încălcarea de către candidați, partide politice, alianțe sau persoane care nu au dreptul de a participa la campania electorală, a prevederilor electorale. În cele din urmă, acestea sesizează organele competente pentru stabilirea sancțiunilor penale, contravenționale ș.a. [50, p. 156-157].

De asemenea, legea prevede că, în cazul unor fraude majore de natură a influența rezultatele alegerilor, partidele politice, alianțele acestora sau candidații independenți, pot înainta cereri de anulare a alegerilor în circumscripțiile electorale unde au fost constatate fraudele. Cererile de anulare a alegerilor se depun la Biroul Electoral Central, pentru alegerile parlamentare, sau la Curtea Constituțională, pentru alegerile prezidențiale.

Făcând o paralelă cu legislația României privind reglementarea infracțiunilor electorale, prin noul Cod Penal al României s-a dorit reunirea tuturor infracțiunilor, firesc și a celor care vizează procesul electoral, caracterizate prin obiectul juridic complex care aduce atingere atât relațiilor sociale privind interesul public și autoritatea statului, precum și exercitării drepturilor subiective ale persoanelor cu drept de vot sau cu aptitudinea juridică de a fi alese [120, p. 17].

Acestea au fost incluse în Titlul IX – Infracțiuni electorale, sancționate prin: art.385 – Împiedicarea exercitării drepturilor electorale; art.386 – Coruperea alegătorilor; art.387 – Frauda la vot; art.388 – Frauda la votul electronic; art.389 – Violarea confidențialității votului; art.390 – Nerespectarea regimului urnei de vot; art.391 – Falsificarea documentelor și evidențelor electronice; și art.392 – Fapte săvârșite în legătură cu un referendum, facilitând aplicarea mijloacelor de protejare a legalității procesului electoral [33].

Un aspect important al procesului electoral îl reprezintă legislația în domeniul fraudelor electorale [113, p. 65].

Articolul 181 al Codului Penal al Republicii Moldova - ”Împiedicarea exercitării libere a dreptului electoral sau a activității organelor electorale” a fost inspirat din Codul Penal al României, cu excepția faptului că la noi a fost stabilită o sancțiune mult mai blândă (pedeapsă cu închisoarea pe un termen de 3 ani, în comparație cu pedeapsa pe un termen de la 2 la 7 ani aplicată în România [33, art. 289-290].

În același timp, în Codul Penal al Republicii Moldova este stabilită o pedeapsă mai dură pentru Coruperea alegătorilor (art. 181 prim) – până la 5 ani de închisoare, în Codul Penal român – până la 3 ani.

Un avantaj al Codului Penal din Republica Moldova îl reprezintă stipularea expresă a bunurilor, care nu sunt considerate drept mijloace de corupere electorală.

De asemenea, este mai blândă și pedeapsa pentru falsificarea documentelor electorale (pedeapsă de până la 3 ani – în Republica Moldova [32] și până la 5 ani – în România [33]).

Odată cu implementarea sistemului electronic de vot sau chiar înainte de aceasta, ar fi binevenită adoptarea unei prevederi similare aliniatului 3 al art. 391 din Codul Penal al României – „Introducerea în uz sau folosirea unui program informatic cu vicii care alterează înregistrarea ori însumarea rezultatelor obținute în secțiile de votare sau determină repartizarea mandatelor în afara prevederilor legii se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 7 ani și interzicerea exercitării unor drepturi” [113, p. 65].

Și în Codul Penal al Federației Ruse este prevăzută o pedeapsă mai aspră pentru ”împiedicarea exercitării libere a dreptului electoral sau a activității organelor electorale” – până la 5 ani de închisoare. Totodată, sunt prevăzute unele circumstanțe agravante, precum comiterea faptei menționate mai sus de către o persoană cu funcție de răspundere sau de către un grup organizat (art. 141 din Codul Penal al Federației Ruse) [183].

Spre deosebire de legislația națională, în Codul Penal al Federației Ruse sunt prevăzute pedepse pentru finanțarea directă și indirectă, susținerea materială sub orice formă a campaniilor electorale ale candidaților la alegeri și ale concurenților electorali de către alte state. Normele naționale, însă, prevăd doar posibilitatea excluderii din cursa electorală a partidelor care beneficiază de un astfel de sprijin [183, art. 141.1].

În legislația penală națională nu se regăsește o normă care prevede o pedeapsă pentru violarea secretului alegerilor. Spre exemplu, legislația penală germană, art. 107, prevede o pedeapsă de până la 2 ani de închisoare pentru persoanele care încalcă o clauză menită să asigure secretul votului cu scopul de a afla pentru cine a votat un anumit alegător. De asemenea, legislația penală germană prevede o pedeapsă de până la 10 de ani de închisoare pentru persoanele care, beneficiind de dependența profesională sau economică a unor alegători, îi constrâng să voteze într-un anumit fel sau să nu se prezinte la urnele de vot. Pe lângă faptul că este prevăzută (ca și în alte state) pedeapsa penală pentru cumpărarea voturilor, legislația penală germană prevede sancțiuni și pentru cetățenii care își vând votul (până la 5 ani de închisoare) [113, p. 65].

În ceea ce urmează vom menționa și unele aspecte comparative cu unele state din UE în ceea ce privește finanțarea partidelor politice, întrucât ilegalitățile în acest domeniu servesc drept temei pentru invocarea răspunderii în dreptul electoral, și anume, cu state precum: Franța, Germania și Polonia.

În Franța, Constituția franceză din 4 octombrie 1958 prevede la art. 59 că în cazul contestării regularității desfășurării alegerilor, Consiliul Constituțional se va pronunța asupra acestei probleme [64, p. 220].

Codul Electoral francez [52] conține o serie de reglementări cu privire la obligațiile electorale ale candidaților, propaganda electorală, plafoanele cheltuielilor admise în timpul

campaniilor, sancțiunile electorale etc. În Capitolul VII al Codului Electoral sunt reglementate infracțiunile electorale. În Codul Electoral al Republicii Moldova se face doar trimitere la articolele din Codul Penal, unde sunt reglementate infracțiunile electorale, pe când în cel francez infracțiunile electorale sunt tratate nemijlocit în conținutul Codului Electoral.

În Germania, finanțarea partidelor politice îmbracă două limite: subvenția din partea statului, care nu poate depăși venitul anual al partidului, aceasta fiind considerată a fi o limită relativă. Iar limita absolută a subvenției directe nu poate depăși un total de 230 de milioane de euro pe an, această limită absolută nu poate fi modificată decât prin lege. Astfel, în Germania pot beneficia de finanțare publică formațiunile care participă în campania electorală și care au obținut 0,5% din voturi la alegerile federale anterioare sau 1% din voturile exprimate la alegerile de land. Dacă un partid nu posedă o listă de candidați într-o circumscripție, el beneficiază de o finanțare parțială dacă a obținut 10% din voturile exprimate în respectiva circumscripție. Prin această prevedere s-a avut în vedere încurajarea participării la alegeri a partidelor mici [113].

Conform legilor poloneze în vigoare, *comitetele electorale* sunt organele autorizate să reprezinte legal competitorii în campania electorală. Comitetul electoral poate primi subvenția de la bugetul de stat numai după îndeplinirea cerințelor legale referitoare la publicarea rapoartelor financiare. Suma totală a subvențiilor este de 20% din suma cheltuielilor prevăzute în bugetul de stat pentru pregătirea și desfășurarea alegerilor. Subvenția astfel calculată este transferată într-un cont bancar indicat de comitetul electoral, de către Ministerul Finanțelor; acesta efectuează transferul pe baza informațiilor furnizate de către Comisia Electorală Națională privind dreptul Comiteturului electoral de a primi subvenția cât și informațiile referitoare la numărul de deputați, senatori aleși [59].

Revenind la cadrul instituțional, competențele și procedurile în cadrul sistemului electoral, precum și calitatea aplicării legislației electorale acestea diferă de la o țară la alta. Sistemele electorale democratice prezintă anumite caracteristici comune, precum: supravegherea procesului, depistarea și anchetarea abaterilor electorale, determinarea persoanelor vinovate și sancționarea acestora.

Un mecanism care predomină în aplicarea legislației electorale este separarea puterilor între organisme care anchetează, cele care urmăresc și cele care judecă litigiile electorale.

Unele sisteme au la bază o comisie electorală independentă, care se ocupă de depistarea și anchetarea litigiilor electorale, pe când altele fac apel la sistemul administrativ al statului [105, p. 69].

În multe sisteme electorale un organism electoral administrează toate problemele electorale. În aceste sisteme, organismul dat e abilitat cu aplicarea legislației electorale, primește plângeri și anchetează litigiile electorale.

De exemplu, în Republica Moldova, Comisia Electorală Centrală organizează și supraveghează desfășurarea alegerilor. Personalul Comisiei este permanent completat de angajați ai guvernului detașați pentru pregătirea alegerilor și organizarea acestora. Comisia are puterea de anchetare a cazurilor de abateri de la legislația electorală. Abaterile de ordin administrativ, care conțin fraude din partea alegătorilor, sunt anchetate de către funcționarii locali (primarul, președintele raionului sau poliția, după caz) și sunt transmise pentru sancționare în judecată [30].

Dacă se depistează o infracțiune electorală, atunci aceasta va fi cercetată de către procurori.

Aplicarea legislației electorale necesită un mecanism care ar permite alegătorilor, candidaților, precum și altor persoane interesate de a contesta ilegalitățile din timpul alegerilor și de a depune plângeri în acest sens. Numeroase litigii electorale au la bază fraudă și violarea legislației electorale. Fiecare sistem a stabilit modul său de tratare a litigiilor electorale și de tragere la răspundere pentru comiterea acestora. Organismul responsabil de soluționare oficială a litigiilor electorale variază de la o țară la alta.

Majoritatea legislațiilor electorale conțin prevederi care descriu detaliat infracțiunile electorale și pedepsele de care sunt pasibile acestea.

Sancțiunile pentru infracțiunile electorale și cele asociate acestora variază foarte mult de la un stat la altul. În mare parte, această variație este determinată de specificul fiecărui stat în parte.

Sancțiuni privind nerespectarea regimului finanțării [59]. Sunt stabilite amenzi și este prevăzută pedeapsa cu închisoarea pentru:

- confiscarea unor chitanțe ilegale (Turcia);
- amendă fixă plus dublul sumei folosite pe chitanțele neautorizate;
- sancționarea partidului cu 15% din suma de finanțare în scopuri ilegale (Israel);
- suspendarea subvențiilor de la bugetul partidelor care se fac vinovate de prezentarea unor bilanturi false (Grecia);
- amenda plus închisoare pentru practici electorale corupte;
- închisoare de la 5 ani în sus pentru finanțarea campaniei cu fonduri străine

În România, primirea de subvenții pentru campania electorală altfel decât printr-un mandatar financiar constituie contravenție și se pedepsește cu amendă. Donațiile acceptate prin încălcarea prevederilor legale referitoare la regimul donațiilor se fac venit la bugetul de stat [99].

În Franța, pentru încălcarea dispozițiilor legale de finanțare electorală, legea franceză prevede trei tipuri de sancțiuni [59]:

Sancțiuni pecuniare: respingerea contului de campanie de către Comisia națională pentru conturile de campanie și de finanțare politică implică nerambursarea cheltuielilor electorale pe care candidatul susține că le-a efectuat; dacă printr-o hotărâre definitivă se constată depășirea

plafonului de cheltuieli electorale, Comisia stabilește o sumă egală cu valoarea de depășire a plafonului, ce urmează a fi vărsată de candidat la trezoreria statului.

Sanctiuni electorale: Legea prevede ineligibilitatea timp de un an pentru competitorii electorali la alegerile legislative (sanctiunea ineligibilității nu se aplică și candidaților la alegerile prezidențiale) dacă: nu a fost depus contul de campanie; a fost respins contul de campanie; contul de campanie nu a fost prezentat de un membru al Ordinului experților - contabili și al contabililor agreați; contul de campanie nu a fost însoțit și de documente justificative; nu au fost înregistrate în cont toate operațiunile financiare efectuate; nu au fost respectate prevederile legale asupra regimului donațiilor; a fost prezentat un cont cu cheltuieli mai mari decât sursele evidenciate.

Sanctiuni penale: Este condamnat la plata unei amenzi și la închisoare de la 6 luni la 1 an sau numai la una dintre aceste pedepse orice candidat care: a colectat fonduri fără a recurge la serviciile unui agent financiar; nu a respectat prevederile legale asupra regimului donațiilor; a depășit plafonul cheltuielilor electorale; nu a respectat prevederile legale referitoare la stabilirea contului de campanie; a prezentat în contul de campanie valori diminuate, cu bună știință; a beneficiat, la cerere sau prin acord, de: tipărirea, folosirea circularilor, manifestelor, afișelor și buletinelor de vot, încălcând prevederile legale; nu a respectat prevederile Codului Electoral asupra afișajului, publicității comerciale.

Aceste sancțiuni se aplică și donatorilor care au încălcat regulile instituite asupra regimului donațiilor sau persoanelor care au efectuat cheltuieli electorale în beneficiul unui candidat, fără ca acest lucru să i se fi cerut sau fără acordul expres al candidatului [59].

Partidul politic care acceptă donații ilegale pe lângă achitarea valorii duble a plafonului instituit riscă să piardă și dreptul la finanțare publică în lunile următoare constatării infracțiunii de către comisia de control. Persoana care face o donație ilicită unui partid politic este sancționată prin amendă; rămâne la latitudinea tribunalului dacă procedura de judecată este publicată sau nu într-unul din ziarurile cotidiene sau săptămânale.

În Germania, sancționarea încălcării prevederilor legale asupra finanțării nu constituie un capitol important. Primirea de donații ilegale, neexpedierea lor imediată președintelui Bundestaag-ului, folosirea necorespunzătoare a fondurilor sau nedeclararea fondurilor sunt sancționate prin amendă, a carei valoare este dublul sumei în cauză. Nu există un organism public specializat care să vegheze la aplicarea reglementărilor referitoare la finanțarea publică. În afara comisiilor electorale și a tribunalelor, aplicarea legii electorale revine președintelui Bundestaag-ului. Recent, a intrat în vigoare o reglementare conform căreia infracțiunea de mituire a unui parlamentar în vederea influențării votului său se pedepsește cu închisoare de cel

puțin 6 luni și cu pierderea drepturilor civile. Pedepsa se aplică atât donatorului, cât și beneficiarului [59].

În ceea ce privește existența unor instituții specializate cu competență electorală putem evidenția țări ca: Republica Moldova, România, Ucraina, Maria Britanie, Suedia, Canada etc. Existența unor astfel de instituții este dictată de necesitatea pregătirii unui corp de specialiști care să asigure corectitudinea procesului electoral prin experiența acumulată și să organizeze alegerile la cel mai înalt nivel [113].

Așadar, ținem să menționăm faptul că în unele state procedura de soluționare a litigiilor electorale este mai clară, fiind examinată de organele electorale ori de instanțele de judecată. Este mai rezonabil ca toate litigiile electorale să fie examinate exclusiv de instanțele judecătorești. În primul rând, instanțele judecătorești sunt independente, iar într-al doilea rând, funcționarii electorali nu întotdeauna cunosc procedura de examinare a litigiilor așa cum o cunosc instanțele judecătorești.

Soluționarea litigiilor electorale influențează credibilitatea procesului electoral și rezultatele acestuia. Totuși, procedurile pot varia foarte mult de la o țară la alta - în funcție de contextul politic sau istoric - și pot trece de la proceduri judiciare formale la mecanisme de soluționare a litigiilor mai informale.

Considerăm că optimizarea legislației electorale trebuie să se bazeze pe ample cercetări științifice în materie, inclusiv pe studii comparative privind legislația altor state, în vederea preluării celor mai bune și progresive practici în domeniu.

4.3. Practica Curții Europene a Drepturilor Omului în soluționarea litigiilor electorale

Protecția internațională a drepturilor și libertăților definește și însumează un ansamblu de drepturi, libertăți și obligații ale oamenilor unii față de alții, ale statelor de a apăra și promova aceste drepturi, ale întregii comunități internaționale de a veghea la respectarea lor în fiecare țară, intervenind în acele situații în care drepturile omului ar fi încălcate de un anumit stat [127, p. 35].

Un loc deosebit de important în materia protecției drepturilor omului o constituie Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, ratificată de Republica Moldova, cu statut de tratat internațional care are aplicabilitate directă.

La 13 iulie 1995, Republica Moldova a devenit membru cu drepturi depline al Consiliului Europei și, prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova din 24 iulie 1997 [88], a fost ratificată Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale [42], încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950, și protocoalele adiționale nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 și 11 care au intrat în vigoare pentru Republica Moldova la 12 septembrie 1997 (cu excepția

Protocolul nr. 6, care intră în vigoare din octombrie 1997, Protocolul nr. 7 – în vigoare din 1 decembrie 1997 și Protocolului nr. 11 – în vigoare din 1 noiembrie 1998). Aderând la CEDO, Republica Moldova și-a asumat obligația de a garanta protejarea drepturilor și a libertăților proclamate de Convenție ale tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția sa.

Din prevederile Constituției Republicii Moldova (art. 4 alin. (2)) precum și din Hotărârea Curții Constituționale nr. 55 din 14 octombrie 1999 „*Privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova*” rezultă că CEDO constituie o parte integrantă a sistemului legal intern și respectiv urmează a fi aplicată direct ca oricare altă lege a Republicii Moldova cu deosebirea că CEDO are prioritate față de restul legilor interne care îi contravin [144].

Articolul 3 al Protocolului nr.1 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului prevede că: „Înalte Părți Contractante se angajează să organizeze, la intervale rezonabile, alegeri libere prin vot secret, în condițiile care asigură libera expresie a opiniei poporului asupra alegerii corpului legislativ”.

Dreptul la vot și de a fi ales capătă o importanță incontestabilă în sistemul instituțiilor europene de la Strasbourg. Ca și celelalte clauze normative ale convenției și protocoalelor, el nu dă naștere la simple obligații interstatuale, ci implică drepturile individuale de a vota și de a fi ales.

În acest context vom vorbi despre importanța Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO), care este un organ de jurisdicție internațională, care poate fi sesizată de orice persoană fizică sau juridică care pretinde că un stat membru la Convenție i-a încălcat un drept prevăzut de aceasta. Cererile depuse la CtEDO pot fi îndreptate doar împotriva unui stat membru, și nu împotriva unor persoane fizice sau juridice [75, p. 332].

În ceea ce urmează vom analiza câteva dintre cazurile examinate la CtEDO cu referire la încălcarea drepturilor electorale.

Podkolzina contra Letoniei (cererea nr. 46726/99, Hotărârea din 9 aprilie 2002) [188]. Reclamanta a participat la alegerile parlamentare din anul 1998 pe listele unui partid politic. După anumite verificări ale Centrului Lingvistic de Stat, numele ei a fost exclus din listele partidului pe motiv că dânsa nu ar fi cunoscut limba de stat, or Legea cu privire la alegerile parlamentare prevedea expres drept criteriu de eligibilitate cunoașterea limbii letone. Curtea a constatat violarea art. 3 al Protocolului nr. 1 și a motivat prin faptul că existența unei obligativități generale de cunoaștere a limbii de stat constituie o condiție ce urmărește un scop legitim în sine, pentru a permite o bună funcționare a întregului sistem de stat. Cu toate acestea, Curtea a observat că reclamantul deținea un certificat valabil ce demonstra competențele sale

lingvistice. Prin urmare, limitarea dreptului de a participa la alegeri nu s-a bazat pe condiții obiective și nu a corespuns oricăror condiții de eligibilitate.

Aziz contra Cyprus (cererea nr. 69949/01, Hotărârea din 22 iunie 2004 [9]. Reclamantul a fost în imposibilitate de a vota la alegerile parlamentare din anul 2001, pe motiv că, potrivit Constituției Ciprului, membrii comunității cipriote-turcești au fost excluși din cursa electorală. Curtea a constatat violarea art. 14 (interzicerea discriminării) al CEDO în coroborare cu art. 3 din Protocolul nr. 1 al Convenției. Curtea a constatat că statul are o marjă mare de apreciere la stabilirea regulilor pentru alegeri parlamentare, dar oricare imixtiune urmează să fie justificată pe temeiuri rezonabile și obiective. Tratamentul diferențiat pe care l-a invocat reclamantul, rezultând din faptul că era cipriot turc, nu a putut justifica sub nici o formă temeiul rezonabil și obiectiv

Astfel, este relevantă poziția Curții de la Strasbourg în cauza *Hirst contra Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord (cererea nr. 74025/01, Hotărârea din 30 martie 2004) [52]*, care a constatat că încălcarea dreptului subiectiv ce exprimă conținutul dreptului la alegeri libere este generată de Legea britanică din 1983, care reglementează interdicția de a vota față de toți condamnații, instanțele britanice nefiind chemate să se pronunțe pentru fiecare caz în parte.

Astfel, Convenția nu poate să justifice excluderea totală a oricărei persoane condamnate, indiferent de durata pedepsei și de natura infracțiunii care a atras-o, din câmpul persoanelor cu drept de vot.

Reclamantul a fost condamnat la o pedeapsă cu detențiunea pe viață pentru ucidere involuntară. Împiedicat printr-o lege din 1983 să voteze la alegerile legislative și locale, a intentat o acțiune cerând constatarea faptului că acea lege vine în contradicție cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Cererea a fost respinsă pe motiv că Parlamentul era în drept să considere că în timpul executării pedepsei cei condamnați nu au autoritatea morală să voteze.

Curtea a admis faptul că statele dispun de o marjă de apreciere cu privire la restricționarea dreptului de a vota. Totuși, ea a considerat că această marjă de apreciere nu poate să justifice excluderea totală a oricărei persoane condamnate, indiferent de durata pedepsei și de natura infracțiunii care a atras-o. Curtea a considerat că nu există vreo legătură între interdicția votului și prevenirea infracțiunilor. Curtea a constatat că aceasta se aplică automat, că vizează un număr mare de deținuți și că nu poate fi considerată ca fiind o parte din pedeapsă, întrucât aceasta constă în privarea de libertate. De aceea, Curtea a considerat că o interdicție absolută de a vota impusă tuturor deținuților nu intră în limitele marjei de apreciere a statului, iar art. 3 din Protocolul nr. 1, care reglementează dreptul de a vota, a fost violat [93].

Sukhovetskyy contra Ucrainei (cererea nr. 13716/02, Hotărârea din 28 martie 2006) [154]. Reclamantul a dorit să participe la cursa electorală pentru alegerile parlamentare din

ianuarie 2002. În acest sens, penru înscrierea în cursa electorală candidații urmau să depună un depozit electoral în mărime de 218.10 Euro. Reclamantul a invocat că nu poate depune această sumă pe motiv că veniturile sale anuale nu depășesc valoarea respectivă. Drept rezultat, numele său nu a fost adăugat în lista candidaților. Curtea a constatat că nu a existat violarea art. 3 din Protocolul nr. 1 și a observat că legislația electorală a unor țări europene conține norme care descurajează candidaturile frivole. Mai mult ca atât, Curtea a mai observat că cuantumul solicitat a fost unul dintre cele mai mici comparativ cu cuantumul folosit de alte state. Curtea a concluzionat că taxele solicitate nu au putut fi considerate drept excesive ori insurmontabile pentru a determina doritorii să participe la alegeri.

Krasnov și Skuratov contra Rusiei (cererea 17864/04, Hotărârea din 19 iunie 2007) [129, p. 16]. Reclamanții au fost acuzați de furnizarea unor informații incorecte despre posturile lor când au candidat în cadrul alegerilor parlamentare, la fel au omis să menționeze dacă au fost membri ai partidului comunist. Prin urmare, ei au fost declarați neeligibili. Curtea a constatat că nu a existat violarea art. 3 din Protocolul nr. 1 referitor la primul reclamant: El a furnizat conștient informații care au indus în eroare alegătorii. Totodată, Curtea a constatat că a existat violarea art. 3 din Protocolul nr. 1 referitor la al doilea reclamant: nu a existat nici o dovadă a faptului că acesta a furnizat informații false și că niciodată nu a ascuns calitatea sa de membru al Partidului comunist. Prin urmare, ineligibilitatea sa nu a putut fi justificată.

Kovach contra Ucrainei (cererea nr. 39424/02, Hotărârea din 7 februarie 2008) [93]. Reclamantul a participat la alegerile parlamentare din 2002. Cazul se referă la plângerea sa despre incorectitudinea numărării voturilor în circumscripția în care s-a balotat, în special anularea voturilor și refuzul de a renumăra voturile. Curtea a stabilit violarea art. 3 din Protocolul nr. 1. Curtea a constatat, în particular, că decizia Comisiei Electorale de anulare a voturilor în patru circumscripții a fost arbitrară și nu a fost proporțională cu nici un scop legitim.

Calmanovici contra României (cererea nr. 42250/02, Hotărârea din 1 iulie 2008) [93]). Curtea Europeană a Drepturilor Omului consideră că România a încălcat dreptul reclamantului de a alege la scrutinul din 2004. Astfel, măsura luată de către instanța din România nu este proporțională cu gravitatea faptei. Interzicerea dreptului la vot fiind o pedeapsă automată pentru toate persoanele condamnate la închisoare, fără a se ține cont de gravitatea infracțiunii comise. Făcând o analiza a legislației, putem constata că în noul Cod Penal al României, adoptat în iulie 2009, legiuitorul a ținut cont de Hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului privind limitarea dreptului de a vota pentru toate persoanele condamnate la privațiune de libertate, în sensul că nu mai este menționat faptul că, în caz de condamnare cu închisoarea intervine de drept și interzicerea dreptului de a alege, incapacitate expres prevăzută de Codul Penal anterior [64].

Namat Aliyev contra Azerbaidjanului (cererea nr. 18705/06, Hotărârea din 8 aprilie 2010) [129, p.16]. Reclamantul a invocat faptul că în circumscripția în care a fost înregistrat pentru alegerile parlamentare în ziua alegerilor au existat o serie de iregularități și încălcări ale legislației electorale. În opinia reclamantului, acest fapt nu i-a permis să afle adevărata opinie a alegătorilor din aceste circumscripții, prin urmare fiind încălcat dreptul său la alegeri libere și corecte. Curtea a constatat violarea dreptului la vot.

În aceste cazuri au fost enunțate iregularități de votare.

Alajos Kiss contra Ungariei (Cererea nr. 38832/06, Hotărârea din 20 mai 2010) [129, p.15]. Reclamantul a pierdut dreptul său la vot, deoarece acesta a fost plasat sub protecție, din cauza problemelor psihice. Această limitare era reglementată de Constituția Ungariei, care prevede restricție generală a dreptului la vot pentru persoanele plasate sub protecție. Curtea a constatat violarea art. 3 al Protocolului nr.1, subliniind că nu poate accepta o interdicție a dreptului la vot pentru toate persoanele plasate sub protecție fără a verifica capacitățile lor mentale. Acest caz face referire la limitarea dreptului la vot pentru persoanele plasate sub protecție.

Tanase contra Moldovei (cererea nr. 7/08, Hotărârea din 27 aprilie 2010 (Marea Cameră)) [90]. Cazul se referă la introducerea interdicției pentru cetățenii moldoveni care dețin alte cetățenii de a candida la funcția de parlamentar, în cazul în care nu a început procedura de renunțare la cetățenia străină. Reclamantul era concomitent cetățean al Republicii Moldova și al României, care a fost ales în calitate de parlamentar în cadrul alegerilor din 2009. Curtea a constatat violarea art. 3 din Protocolul nr. 1, prin faptul că interdicția a fost impusă după 17 ani de la declararea independenței și aproape după 5 ani de la adoptarea unor măsuri prin care se permitea deținerea cetățeniei multiple. Curtea nu a putut accepta argumentul că această măsură a fost necesară pentru a proteja securitatea națională și instituțională, precum și legislația Republicii Moldova. În cazut dat a fost analizată problema disqualificarea bazată pe originea națională.

Sitaropoulos și Giakoumopoulos contra Greciei (Cererea nr. 42202/07, Hotărârea din 15 martie 2012 (Grand Chamber – Marea Cameră)) [129, p. 14]. La alegerile parlamentare din anul 2007 din Grecia, reclamantii nu au avut posibilitatea de a-și exercita dreptul la vot în localitatea în care locuiau la acel moment în străinătate (Franța), deoarece legislația grecească nu conținea asemenea prevederi. În cele din urmă, Curtea a constatat că nu a existat o violare a art. 3 al Protocolului 1 al Convenției. Curtea a menționat că nici un tratat internațional, legislație regională sau practică stabilită nu obligă statele să organizeze alegerile pentru cetățenii săi ce locuiesc în străinătate.

Shindler contra Marii Britanii (Cererea nr. 19840/09, Hotărârea din 7 mai 2013) [129, p. 14]. Curtea a examinat dacă a fost sau nu violat dreptul la vot al unui cetățean britanic, nerezident al Marii Britanii, din anul 1982, prin prevederile legislației care limitau dreptul la vot pentru cetățenii care locuiesc mai mult de 15 ani peste hotarele țării. Curtea a constatat că nu a existat violarea art. 3 al Protocolului nr. 1. Curtea a decis că legea electorală din Marea Britanie nu a exagerat în restricționarea dreptului reclamantului la alegeri libere.

În ambele cazuri expuse mai sus este problema dreptului la vot pentru cetățenii care locuiesc în străinătate.

Murat Vural contra Turciei (cererea nr. 9540/07, Hotărârea din 21 octombrie 2014) [43]. În octombrie 2005, reclamantul a fost condamnat în baza Legii cu privire la infracțiunile împotriva lui Atatürk, după ce acesta a stropit cu vopsea mai multe statui ale lui Mustafa Kemal Atatürk amplasate în spații publice. Acesta, inițial, a fost condamnat la 22 ani și 6 luni privațiune de libertate, dar în urma apelului sentința a fost redusă la 13 ani privațiune de libertate. În același timp, Curtea a decis aplicarea unui șir de limitări ale drepturilor civile și politice, în special în timpul detenției i-au fost limitate dreptul de a alege și de a fi ales, precum și de a conduce asociații. În iunie 2013, el a fost eliberat condiționat din locurile de detenție. Curtea a decis că a existat o violare a art. 3 din Protocolul nr. 1, prin faptul că limitarea dreptului la vot a reclamantului nu a luat sfârșit odată cu eliberarea condiționată din detenție în iunie 2013. Prin urmare, fiindu-i interzis dreptul la vot pentru încă 11 ani, adică până la 22 octombrie 2018, dată la care acesta urma să fie eliberat în mod normal. Astfel, reclamantul nu ar fi putut vota pentru încă două scrutine parlamentare. Curtea a făcut referință la jurisprudența sa, în special la Hotărârea pe cauza Hirst (Nr.2) contra Marii Britanii, în care a subliniat că o restricție generală, automată a dreptului la vot pentru cei care își ispășesc o sentință custodială era incompatibilă cu prevederile art. 3 din Protocolul nr. 1. În cazul enunțat este vorba despre limitarea sau chiar interzicerea dreptului la vot a persoanelor deținute pentru comiterea unor infracțiuni.

Astfel, protecția jurisdicțională internațională a drepturilor omului implică posibilitatea unui organ jurisdicțional internațional de a statua asupra unei spețe (referitoare la o încălcare a drepturilor omului) printr-o hotărâre care beneficiază de autoritatea lucrului judecat. Deosebit de importante, diverse și eficiente pentru protecția efectivă a drepturilor omului, aceste acte contribuie în mod determinant la definirea și interpretarea paletei de drepturi și libertăți consacrate în izvoarele juridice.

Dacă ne referim la specificul practicii judiciare degajate de la CtEDO în materia drepturilor electorale, atunci în ceea ce privește Republica Moldova aceasta nu este una voluminoasă.

În urma celor examinate mai sus menționăm că depunerea unei cereri la CtEDO, precum și hotărârile definitive CtEDO, constituie după cum am văzut, temeiuri pentru solicitarea revizuirii unor hotărâri irevocabile pronunțate la nivel național.

Prin urmare, instanțele și autoritățile naționate trebuie să fie prudente la aplicarea Convenției și să țină cont în mod obligatoriu de hotărârile deja pronunțate pentru a nu admite eventualele condamnări.

4.4. Concluzii la Capitolul 4

- Exprimarea liberă, corectă și democratică a voinței cetățenilor în cadrul scrutinelor electorale este asigurată de doi factori, și anume de cadrul juridic în vigoare, care trebuie să corespundă tuturor cerințelor unui stat democratic, precum și de sistemul autorităților statului chemate să-l execute.

- Rolul de bază în asigurarea restabilirii drepturilor electorale încălcate aparține organelor electorale, care soluționează operativ un număr mare de conflicte electorale, fapt deosebit de important în condițiile timpului limitat al campaniei electorale. Totodată, arsenalul posibilităților cetățeanului, ale cărui drepturi au fost încălcate, nu ar fi complet dacă el nu ar avea posibilitatea de a contesta hotărârile și acțiunile altor subiecți pe cale judiciară.

- Analizând problemele referitoare la asigurarea drepturilor subiecților procesului electoral în practica judiciară, putem concluziona că protecția judiciară este unul dintre cele mai eficiente și credibile instrumente de restabilire a drepturilor electorale încălcate sau contestate ale cetățenilor, iar practica judiciară în această sferă contribuie activ la elucidarea neajunsurilor la nivelul reglementării juridice a relațiilor electorale și perfecționării legislației electorale. Din acest punct de vedere, instanțele de judecată au un rol important atât pentru soluționarea litigiilor electorale, cât și pentru constatarea lacunelor în actele normative care reglementează procesul de pregătire și desfășurare a alegerilor, înregistrând astfel o contribuție indiscutabilă la îmbunătățirea legislației electorale.

- Implicarea instanțelor judecătorești în soluționarea litigiilor electorale constă în aceea că instanțele de judecată aplică în activitatea lor cadrul legal, adică legislația electorală (legea materială), precum și cea procedurală de ordin general și special (Codul de Procedură Civilă, Codul Administrativ). Ținem să menționăm că în ultimii ani legislația electorală fost supusă numeroaselor modificări, aceasta reflectându-se atât asupra funcționarilor electorali, cât și asupra alegătorilor, precum și asupra aplicării legislației date de către instanțele judecătorești.

- De corectitudinea examinării litigiilor electorale depinde cum vor fi taxate alegerile, adică dacă vor fi sau nu considerate libere și corecte. Trebuie să fim conștienți de faptul că

societatea noastră resimte acut nevoia unei justiții veritabile, independente și, mai ales, eficiente, inclusiv pentru a avea alegeri libere și corecte.

- Cu siguranță, legiuitorul din Republica Moldova trebuie să urmărească atent practica internațională în domeniul electoral în vederea perfecționării legislației naționale. Dificultatea situației la acest capitol constă în faptul că experiența internațională acumulată de statele occidentale pe parcursul secolelor se dorește a fi implementată în Republica Moldova în câțiva ani. Dacă vorbim de practica altor state în ceea ce privește tragerea la răspundere pentru încălcarea legislației electorale, atunci putem afirma că în ciuda diversității diferitor sisteme de drept asemănările dintre regimurile de aplicare a legislațiilor electorale din sistemele democratice sunt asemănătoare. Acestea împărtășesc aceleași obiective fundamentale și, într-o mare măsură, stabilesc ca și fapte ilicite aceleași categorii de acte. Ele se confruntă în egală măsură cu aceleași probleme pentru a asigura o aplicare neutră, oportună și eficientă a legislației electorale. Diferențele reflectă diferite instituții politice și istoria unică a fiecărei țări și ceea ce înțelege fiecare ca și amenințare în desfășurarea unor alegeri libere și corecte.

- Reglementarea normativă la nivel european se axează pe importanța Convenției Europene a Drepturilor Omului, care garantează oricărei persoane aflate sub jurisdicția statelor membre drepturile și libertățile consacrate în Convenție, precum și să le ofere remedii eficiente în caz de pretinse încălcări. Toate acestea referindu-se nemijlocit și la apărarea drepturilor electorale încălcate. Respectarea acestor obligații pozitive este asigurată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, ca răspuns la plângerile înaintate de persoanele fizice sau statele membre. Dacă ne referim la specificul practicii judiciare degajate de la CtEDO în materia drepturilor electorale, atunci în ceea ce privește Republica Moldova aceasta nu este una voluminoasă.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

La finalul cercetării, raportat la obiectivele propuse, au fost formulate următoarele concluzii:

- *Analiza teoretico-științifică* a răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral ne ajută la elucidarea particularităților distinctive și a formelor de manifestare a acestora. Acest studiu va servi ca și material teoretic necesar dezvoltării pe viitor a instituției răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral. Cercetarea izvoarelor care reglementează instituția răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral ne determină să concluzionăm că acestea sunt supuse evoluției continue, datorită reformelor legislative. Actele internaționale universale cu privire la drepturile omului, precum și cele ale instituțiilor specializate în materie electorală califică drepturile electorale ca fiind din categoria drepturilor fundamentale, ceea ce impune necesitatea de a proteja și asigura realizarea efectivă a acestora, atât prin intermediul organelor electorale, cât și prin intermediul căilor jurisdicționale. În urma modificărilor operate la Codul Electoral, precum și la legislația conexasă, determinate inclusiv de angajamentul Republicii Moldova de ajustare a cadrului legal la standardele internaționale, precum și de necesitatea lichidării unor lacune și contradicții din reglementările existente, au fost adoptate noi acte normative și revizuite cele existente în vederea asigurării aplicării uniforme a legislației electorale [142, p. 31-36]. Apariția și dezvoltarea instituției răspunderii juridice în dreptul electoral reprezintă o reacție la nedreptate și încălcările legislative, având drept scop o reglementare cât mai efectivă a relațiilor electorale, apărarea drepturilor cetățeanului și a statului [163, p. 251-256].

- *Răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral* reprezintă aplicarea de către organele electorale și instanțele judecătorești a sancțiunilor prevăzute de legislația electorală față de subiecții implicați în procesul electoral, în cazul încălcării de către aceștia a normelor dreptului electoral [66, p. 52-56].

- *Temeiul* răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral îl reprezintă lezarea normelor de drept electoral, care poate îmbrăca forma contravenției sau a infracțiunii electorale. *Condițiile* răspunderii în domeniul electoral, ca de altfel cum este și cazul altor tipuri de răspundere juridică, sunt: fapta ilicită, prejudiciul cauzat, legătura de cauzalitate dintre faptă și prejudiciu, precum și vinovăția. *Calitatea de subiect* al raporturilor juridice electorale o poate avea organele electorale, concurenții electorali și reprezentanții acestora, cetățenii (alegătorii) etc. Acești subiecți de drept se pot adresa la organul electoral și implicit în instanțele judecătorești, pentru apărarea unui drept subiectiv, recunoscut de lege, pe care, în opinia lor, îl consideră lezat. *Sancțiunile* pentru răspunderea în domeniul electoral sunt prevăzute nemijlocit

de către Codul Electoral al Republicii Moldova, Codul Contravențional și Codul Penal al Republicii Moldova [74, p. 8-14].

- Analizând noțiunile de fraudă, conflict și litigiu electoral, putem conchide că: *frauda electorală* este acea încălcare a normelor de drept electoral, săvârșită cu intenție și rea-credință întru obținerea unor beneficii nemeritate în procesul electoral; *conflictele electorale* sunt neînțelegerile și disensiunile care apar în procesul aplicării prevederilor legislației electorale, și anume în etapele de organizare și desfășurare propriu-zisă a alegerilor, de colectare și numărare a voturilor; *litigiile electorale* reprezintă ilegalitățile sau divergențele care apar în procesul de organizare și desfășurarea a alegerilor și care urmează a fi soluționate de către organele electorale sau instanțele judecătorești [163, p. 251-256].

- Rolul de bază în asigurarea restabilirii drepturilor electorale încălcate aparține *organelor abilitate cu soluționarea litigiilor electorale (organele electorale și instanțele judecătorești)*, care au menirea să soluționeze operativ și eficient încălcările electorale, fapt deosebit de important în condițiile timpului limitat al campaniilor electorale și a alegerilor propriu-zise [72, p. 8-14].

- *Ca urmare a analizei specificului contenciosului electoral*, putem afirma că, indiscutabil, rolul de bază în asigurarea restabilirii drepturilor electorale încălcate aparține organelor electorale, care soluționează operativ un număr mare de conflicte electorale. Raporturile juridice generate de conflictele electorale, presupun declanșarea unui mecanism legal de soluționare a acestora, care este reglementat de Codul Electoral, Codul Administrativ și Codul de Procedură Civilă. Soluționarea litigiilor electorale va avea loc în procedura contenciosului electoral, care reprezintă o categorie a contenciosului administrativ, prin intermediul căreia are loc sancționarea faptelor ilicite ale organelor electorale, concurenților electorali și ale altor subiecți electorali. În cazul în care unul dintre participanții la procesul electoral se consideră vătămat într-un drept al său, recunoscut de lege, de către un alt participant la procesul electoral, în vederea curmării acțiunilor/inacțiunilor ilicite și recunoașterii dreptului pretins încălcat, acesta se poate adresa atât pe cale extrajudiciară (la organele electorale), cât și pe cale judiciară [72, p. 139-145].

- *Răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral îmbracă mai multe forme*, în dependență de apartenența ramurală a normelor de drept încălcate. Astfel, formele răspunderii pentru încălcarea legislației electorale sunt: răspunderea constituțională, răspunderea penală, răspunderea contravențională și răspunderea civilă [73, p. 225-229].

- Cercetarea multiaspectuală a răspunderii constituționale pentru încălcarea normelor de drept electoral ca formă distinctă de manifestare a răspunderii juridice, prin prisma exigențelor Dreptului Constituțional, în lumina noilor reglementări, rezidă din interesul manifestat în doctrina juridică pentru acest domeniu al răspunderii juridice și, implicit, pentru identificarea

locului și caracteristicilor acestei forme de răspundere în domeniul electoral. *Răspunderea constituțională pentru încălcarea normelor de drept electoral* presupune aplicarea de către organele electorale sau instanța de judecată a sancțiunilor ce țin de lipsirea sau neacordarea unui anumit statut juridico-constituțional, anularea rezultatelor juridice a alegerilor, măsuri de natură patrimonială, precum și alte sancțiuni de natură procesuală [66, p. 52-56].

- În ceea ce privește *răspunderea penală pentru încălcarea normelor de drept electoral*, aceasta este o formă a răspunderii juridice și reprezintă consecințele nerespectării dispoziției normei electorale. Există anumite categorii de fapte prevăzute atât de legislația electorală, cât și de cea penală, care au un grad de pericol sporit și sunt categorisite ca fiind infracțiuni electorale. Infracțiunile electorale pot fi definite ca acea categorie a faptelor prevăzute de legea penală care au ca obiect relațiile sociale ce privesc desfășurarea normală a alegerilor. Spre deosebire de celelalte încălcări electorale, infracțiunile electorale penale sunt săvârșite nemijlocit în perioada organizării și desfășurării alegerilor [73, p. 225-229].

- *Răspunderea contravențională* survine pentru comiterea contravențiilor electorale care sunt fapte săvârșite cu vinovăție, care reprezintă un pericol social mai redus decât infracțiunea electorală și este prevăzută și sancționată de legi directe și anume de Codul Electoral și Codul Contravențional al Republicii Moldova [73, p. 225-229].

- Pe lângă tipurile de răspundere ce țin de ramurile dreptului public (constituțională, penală și contravențională) pentru anumite categorii de încălcări comise în perioada organizării și desfășurării alegerilor, poate surveni și răspunderea civilă. Această categorie de răspundere va fi aplicată pentru neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor civile, precum și pentru aducerea de prejudicii personale sau patrimoniale. Sancțiunile aplicate ca urmare a răspunderii civile reprezintă despăgubirile morale și materiale a persoanelor păgubite [73, p. 225-229].

- Legislația în vigoare prevede garanții privind apărarea drepturilor electorale ale alegătorilor sau concurenților electorali prin crearea unui sistem de contestare a actelor emise de către organele electorale. Activitatea corectă și eficientă a autorităților judecătorești reprezintă garanția desfășurării unor alegeri libere și corecte, totodată fiind asigurată restabilirea drepturilor electorale încălcate și sancționarea persoanelor vinovate. [72, p. 139-145].

- În cât privește *aspectele comparative* în domeniul temei de cercetare, practica altor state în ceea ce privește tragerea la răspundere pentru încălcarea legislației electorale, putem afirma că în ciuda diversității diferitor sisteme de drept, asemănările dintre regimurile de aplicare a legislațiilor electorale din sistemele democratice sunt izbitoare. Acestea împărtășesc aceleași obiective fundamentale și, într-o mare măsură, stabilesc ca și contravenții și infracțiuni aceleași categorii de fapte. Ele se confruntă în egală măsură cu aceleași probleme pentru a asigura o

aplicare neutră a normelor electorale, oportună și eficientă într-un mediu agitat și politizat. Diferențele reflectă diferite instituții politice și istoria unică a fiecărei țări și ceea ce înțelege fiecare ca și amenințare în desfășurarea unor alegeri libere și corecte [68, p. 159-163].

- Reglementarea normativă la nivel european se axează pe importanța Convenției Europene a Drepturilor Omului, care garantează oricărei persoane aflate sub jurisdicția statelor semnatare drepturile și libertățile consacrate în Convenție, precum și să le ofere remedii eficiente în caz de preținse încălcări. Toate acestea referindu-se nemijlocit și la apărarea drepturilor electorale încălcate. Respectarea acestor obligații pozitive este asigurată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, ca răspuns la plângerile înaintate de persoanele fizice sau statele membre. [75, p. 332-338].

Problema științifică importantă soluționată rezidă în conceptualizarea răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral, prin nuanțarea importanței instituției răspunderii în protecția și restabilirea drepturilor electorale încălcate, elucidarea particularităților și a formelor acesteia, precum și formularea recomandărilor și propunerilor de *lege ferenda* îndreptate spre îmbunătățirea domeniului de reglementare a drepturilor electorale și valorificarea eficientă a acestora în contextul desfășurării unor alegeri libere și corecte.

Studiul aprofundat al răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral ne-a permis formularea concluziilor de mai sus dar și a următoarelor recomandări:

I. În scopul prevenirii unor dificultăți ce țin de definirea noțiunilor de *fraudă*, *conflict* și *litigiu electoral*, am propus completarea art. 1 *Noțiuni generale* din Codul Electoral al Republicii Moldova, cu explicarea noțiunilor de *fraudă*, *conflict* și *litigiu electoral* în următoarea formulă: *frauda electorală* este acea încălcare a normelor de drept electoral săvârșită cu intenție și rea-credință pentru obținerea unor beneficii nemeritate în procesul electoral; *conflictele electorale* sunt neînțelegerile și disensiunile care apar în procesul aplicării prevederilor legislației electorale, și anume în etapele de organizare și desfășurare propriu-zisă a alegerilor, de colectare și numărare a voturilor; *litigiile electorale* reprezintă ilegalitățile sau divergențele care apar în procesul de organizare și desfășurare a alegerilor și care sunt soluționate de către organele electorale sau instanțele judecătorești;

II. În scopul evitării unor dificultăți ce țin de depunerea contestațiilor pe cale extrajudiciară sau judiciară, în dependență de temeiurile invocate, am propus repartizarea pe secțiuni separate a acestora, în Capitolul 12 al Codului Electoral al Republicii Moldova (contestațiile depuse pentru organizarea și desfășurarea alegerilor), în următoarea redacție: *Secțiunea 1 Soluționarea litigiilor electorale pe cale extrajudiciară* și *Secțiunea 1¹ Soluționarea litigiilor electorale pe cale judiciară*;

III. Pentru prevenirea săvârșirii practicilor frauduloase de vindere a voturilor, am înaintat propunerea de a fi stabilite sancțiuni pentru persoanele care își vând votul: alin. (2) al art. 181¹ al Codului Penal al Republicii Moldova, expus în următoarea redacție: *Corupția electorală* și să fie completat, și anume: *Primirea de bani, bunuri, servicii ori de alte foloase în vederea exercitării dreptului de vot în favoarea unui candidat sau a unui partid politic, în cadrul alegerilor parlamentare, prezidențiale, locale ori în cadrul referendumului, se pedepsește cu amendă în mărime de la 300 la 550 unități convenționale sau cu închisoare de la un an la 3 ani.* alin. (3) al aceluiași articol se completează după cuvintele „prevăzute la alin.(1)” cu cuvintele „și (2)”;

IV. În vederea prevenirii acțiunilor cu potențial de corupere a alegătorilor și de influențare a rezultatelor votării, a fost înaintată recomandarea de a fi sancționată transportarea organizată a alegătorilor. Așadar, propunem să fie inclus art. 52¹ în Codul Contravențional al Republicii Moldova în următoarea formulă: *Transportarea organizată de către un partid politic sau un candidat independent, a alegătorilor la secția de votare cu mijloace de transport care în mod normal nu ar avea ce căuta prin preajmă, se sancționează cu amendă de la 10 la 15 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 20 la 30 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere sau candidatului electoral.*

Concluziile și recomandările formulate în prezenta teză de doctorat sunt valoroase din punct de vedere doctrinar datorită abordării complexe a instituției răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral (noțiune, condiții, particularități, forme), în plan legislativ prin recomandările înaintate care ar putea servi un punct de reper pentru perfecționarea legislației în domeniul temei de cercetare, iar din punct de vedere aplicativ ar ajuta în perspectivă la asigurarea legalității desfășurării unor alegeri libere și corecte, iar în caz de ilicite să intervină neîntârziat răspunderea pentru încălcarea legislației electorale în oricare din formele acesteia.

BIBLIOGRAFIE

I. Bibliografie în limba română:

1. AMITITELOAIE, A. *Drept constituțional și instituții politice*. Iași: Junimea, 2009. 214 p.
2. AMITITELOAIE, A. *Mandatul reprezentativ - esența democrației constituționale* - [online]. http://www.ugb.ro/Juridica/Issue5RO/1Mandatul_reprezentativ.Esenta_mdemocratiei_constitutionale_Amititeloai RO.pdf [citat 06.09.2017].
3. ANDRIEVSCHI, V., ȚÎRDEA B. *Campania electorală eficientă: Teorie și practică*. Chișinău: Elan Poligraf, 2010. 368 p.
4. ANTONIU, G. *Vinovăția penală*. București: Editura Academiei Române, 1995. 340 p.
5. ARSENI, A. *Proces electoral fraudat – consecințe juridice*. În: *Revista Națională de Drept*, 2018, nr. 4-6, p.13-19. - [online]. <http://dspace.usm.md:8080/xmlui/handle/123456789/1966> [citat 31.03.2019].
6. Autoritatea Electorală Permanentă a României - [online]. http://www.roaep.ro/prezentare/aep_conduc/ [citat 10.10.2017].
7. AVORNIC, Gh. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: Cartier Juridic, 2004. 656 p.
8. AVORNIC, Gh. *Tratat de teoria generală a statului și dreptului*. Vol II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2010. 580 p.
9. Aziz contra Cyprus - [online]. http://www.equalrightstrust.org/ertdocum_entbank/Aziz%20v.%20Cyprus.pdf [citat 15.12. 2016].
10. BALTAG, D. *Dicționar de noțiuni și categorii juridice din Teoria Generală a Dreptului*. Chișinău, 1998. 298 p.
11. BALTAG, D. *Cauzalitate-condiție inerentă a răspunderii juridice*. În: *Revista Națională de Drept*, 2006, nr. 2, p. 34-38.
12. BALTAG, D. *Teoria răspunderii și responsabilității juridice*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2007. 440 p.
13. BALTAG, D. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2010. 536 p.
14. BALTAG, D., TRAGONE Gh. *Unele considerente referitoare la condițiile în care poate fi antrenată răspunderea juridică pentru fapta ilicită*. În: *Legea și Viața*, 2014, nr. 7, p.15-25.
15. BALTAG, D., MORARU E. *Responsabilitatea și răspunderea juridică – garanție a libertății individuale*. În: *Studii juridice universitare*, 2015, nr. 1-2. p.77-95.
16. BARAC, L. *Răspunderea și sancțiunea juridică*. București, 1997. 375 p.
17. BARAC, L. *Elemente de teoria generală a dreptului*. București: All Beck, 2001. 384 p.

18. BELECCIU, Șt., CREANGĂ L. *Evoluția regimului contravențiilor*. În: Analele Științifice ale Academiei de Poliție a MAI, 3 octombrie 2016, p. 34-36.
19. BORDEIANU, D. *Dezvoltarea unui management electoral profesionist. Program rezumate a conferinței internaționale științifico-practice Procesul electoral în Republica Moldova: realități, tendințe și perspective*. Chișinău, 2014. p.67-69.
20. CĂLINOIU, C., DUCULESCU, V. *Drept parlamentar*. Ediția a II-a. București: Lumina Lex, 2009. 511 p.
21. Carta de la Paris pentru o Nouă Europă, Nr. 1990 din 21.11.1990 - [online].<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=285807> [citat 11.12.2016].
22. CERCHEZ, A. M. *Formele răspunderii juridice în dreptul intern. Teză de doctorat*. Chișinău, 2006. 175 p.
23. CERCHEZ, A. M. *Aspecte controversate privind formele răspunderii juridice în dreptul intern*. În: Legea și Viața, 2015, nr. 4, p. 5-9.
24. CERNENCU, M., CIUREA, C., NEGRU, E., SEREBREAN, O. *Alegerile într-o societate democratică*. Chișinău: Business Elita, 2001. 160 p.
25. CIOBANU, I. *Răspunderea juridică a partidelor politice în Republica Moldova* - [online].http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/2579/1/Ciobanu_Ion_Raspunderea_juridica.pdf [citat 07.11. 2016].
26. COBĂNEANU, S., BOTNARU, N. *Unele aspecte ale răspunderii contravenționale ca formă de răspundere juridică*. În: Revista Națională de Drept, 2012, nr.9. p. 27-30.
27. Codul Administrativ al Republicii Moldova. Nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 17.08.2018, nr. 309-320.
28. Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și raport explicativ - [online].http://www.cec.md/files/files/8786_venice-code-good-practice-19-10-2002-ro.pdf [citat 03.08.2016].
29. Codul Contravențional al Republicii Moldova republicat: În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78-84/100 din 17.03.2017
30. Codul Electoral al Republicii Moldova. Nr. 1381 din 21.11.1997 republicat. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 451-463/768 din 29.12.2017.
31. Codul Jurisdicției Constituționale. Nr. 502 din 16.06.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.09.1995, nr. 53-54.
32. Codul Penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18.04.2002 republicat. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74.

33. Codul Penal al României. Nr. 286 din 17 iulie 2009. În: Monitorul Oficial al României, 27.07.2009, nr. 510 - [online]. http://legislatie.just.ro/Public/Detalii_Document/109855 [citat 21.03.2018].
34. Codul de Procedură Civilă a Republicii Moldova. Nr. 225 din 30.05.2003 republicat. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.285-294/436 din 03.08. În conformitate cu ultimele modificări și completări din Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Actualizat la 01.02.2019. Chișinău: Farmec-Lux, 2019, 176 p.
35. Comisia Electorală Centrală, Scurt istoric - [online]. <http://www.cec.md/index.php?pag=page&id=1019&l=ro&attempt=1> [citat 18.07.2017].
36. Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova. Alegeri și referendumuri - [online]. <https://a.cec.md/ro/alegeri-si-referendumuri-2830.html> [citat 18. 04.2019].
37. Comisia Electorală Centrală. RAPORT cu privire la rezultatele alegerilor Parlamentului Republicii Moldova din 30 noiembrie 2014 - [online]. http://cec.md/files/files/raporttotalizarealegeri2014din5decemredactat_5373809.pdf [citat 19.02.2016].
38. Comisia Electorală Centrală a Ucrainei [online]. <http://www.cvk.gov.ua/> [citat 14.02.2017].
39. Consiliul Europei. Comisia Europeană pentru Democrație în Drept - [online]. <http://infoeuropa.md/comisia-europeana-pentru-democratie-prin-drept> [citat 15.02. 2016].
40. Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994 republicată. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.78/140 din 29.03.2016.
41. Contextul preelectoral în Republica Moldova: constatări și recomandări. Analiză efectuată de IFES și Asociația pentru Democrație Participativă (ADEPT) - Chișinău, iunie 2004. 45 p. - [online]. http://www.e-democracy.md/files/PETA_ro.pdf [citat 15.02.2016].
42. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, semnată la 04.11.1950, la Roma, intrată în vigoare la 03.09.1953 – [online]. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=285802> [citat 15.02.2016].
43. Convenția Europeană a Drepturilor omului ca parte integrantă a metodologiei judiciare - motivarea hotărârilor - [online]. http://www.inmlex.ro/fisiere/d_1776/CEDO%20ca%20parte%20integranta%20a%20metodologiei%20judiciare%20%20motivarea%20hotararilor.pdf [citat 27.11.2017].
44. COSTACHI, Gh., ARSENI, A. *Reflecții asupra instituției răspunderii în dreptul constituțional*. În: Legea și Viața, 2009, nr. 5, p.4-8.

45. COSTACHI, Gh., ARSENI, A. *Abordarea terminologică a răspunderii constituționale și sursele acesteia*. În: *Legea și Viața*, 2009, nr. 10, p. 4-8.
46. COSTACHI Gh., ARSENI A. *Temeiurile răspunderii constituționale - particularități și semnificație*. În: *Legea și Viața*, 2009, nr. 12, p.4-8.
47. COSTIN, M. *Răspunderea juridică în dreptul românesc*. Cluj, 1974. 220 p.
48. CRAIOVAN, I. *Teoria generală a dreptului*. București: All Beck, 1997. 250 p.
49. CRAIOVAN, I. *Tratat elementar de teoria generală a dreptului*. București: All Beck, 2001. 384 p.
50. CSAVA KOVACS, T. *Sistemul electoral din România. Autoritatea Electorală Permanentă*. În: *Materialele Conferinței Internaționale, Sisteme și Proceduri, Practica Internațională*. Chișinău, 11-12 mai 2006, p. 154-166.
51. DEACONU, Șt. *Avantajele și dezavantajele diferitelor sisteme electorale*. În: *Dreptul*, 2000, nr.3, p.33-34.
52. Decizia nr. 2 din 6 octombrie 2005 a Curții Europene a Drepturilor Omului, cauza Hirst contra Regatului Unit al Marii Britanii și a Irlandei de Nord - [online]. <http://www.roaep.ro/legislatie/wp-content/uploads/2013/03/culegere-Decizii-CC-20131.pdf> [citată 11.02.2018].
53. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată în 1948 - [online]. <http://legislatie.resursepentru-democratie.org/legea/declaratia-universala-a-drepturilor-omului.php> [citată 12. 11.2016].
54. DIACONESCU, Gh. *Infracțiunile în legile speciale și legi extrapenale. Culegere de acte normative - comentate și adnotate, doctrina și jurisprudența: referințe legislative la acte normative publicate până la 1 august 2002*. București: Fundația România de Mâine, 2002. 364 p.
55. Difuzarea publică a legislației franceze. Codul electoral francez - [online]. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do> [citată 01.03.2016].
56. Document Nr. 1990 din 29.06.1990, cu privire la reuniunea de la Copenhaga a Conferinței pentru dimensiunea umană a CSC - [online]. <http://lex.justice.md/index.php?Action=view&view=doc&lang=1&id=356425> [citată 12.03.2016].
57. EUR-Lex. Access to European Union. Strategie globală privind misiunile UE de asistență electorală și observare a alegerilor - [online]. <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/?uri=URISERV%3Ar10105> [citată 10.09.2017].
58. EUR-Lex. Access to European Union. Acordul de la Cotonou - [online]. <http://eurlex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=URISERV:r12101> [citată 10.09.2017].

59. Finanțarea Partidelor Politice în Europa - [online]. http://www.apd.ro/files/publicatii/25plus2modele_electorale_IV_Finantarea_partidelor_politice_in_Europa.pdf [citat 12.07.2017].
60. FURDUI, S. *Procedura în cazurile cu privire la contravențiile administrative*. Chișinău: Centru de Drept, 2000. 728 p.
61. FURDUI, S. *Dreptul contravențional. Manual*. Chișinău: Cartier Juridic, 2005. 248 p.
62. GILIA, C. *Manual de Drept constituțional și instituții politice. Sistemul constituțional românesc*. București: Hamangiu, 2010. 350 p.
63. GLADCHI, Gh. *Victimologie criminologică: probleme teoretice, metodologice și aplicative*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2005. 353 p.
64. GORGHIU, A. *Infrațiuni contra drepturilor electorale*. București: Universul Juridic, 2012. 292 p.
65. GORIUC, S. *Răspunderea contravențională în cazul încălcării legislației electorale*. În: *Administrarea Publică*. 2019, nr. 1, p. 53-64.
66. **GRÂU-PANȚUREAC, M.** *Esența și particularitățile răspunderii constituționale pentru încălcarea legislației electorale*. În: *Legea și Viața*. 2012, nr.8, p. 52-56.
67. **GRÂU-PANȚUREAC, M.** *Răspunderea pentru încălcarea legislației electorale*. În: *Conferința Științifică Internațională Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii*. Culegere de articolele științifice a Conferinței Internaționale, Volumul I, 28-29 septembrie, Chișinău: ASEM, 2012, p. 271-274.
68. **GRÂU-PANȚUREAC, M.** *Aspecte comparative ale răspunderii electorale în diferite state ale lumii*. În: *Conferința științifică internațională European Economic Integration*. Culegere de articole științifice din 25-26 martie 2016. Chișinău: USEM, 2016, p 159-163.
69. **GRÂU-PANȚUREAC, M.** *Responsabilitatea juridică-fundamentul răspunderii electorale*. În: *Conferința științifică internațională European Economic Integration*. Culegere de articole științifice din 25-26 martie 2016. Chișinău: USEM, 2016, p. 168-170.
70. **GRÂU-PANȚUREAC, M.** *Importanța răspunderii electorale ca pârghie în restabilirea drepturilor electorale încălcate*. În: *Conferința Științifică Internațională 25 de ani de reformă economică în Republica Moldova: Prin Inovare și Competitivitate spre Progres Economic, consacrată celei de-a XXV-a aniversări a ASEM*. Culegere de articole științifice din 23-24 septembrie. Volumul II. Chișinău: ASEM, 2016, p. 186-191.
71. **GRÂU-PANȚUREAC, M.** *Electoral Corruption - the Premise of Electoral Responsibility*. Simpozionul științific al tinerilor cercetători *Scientific Symposium Of*

- Young Researchears. Ediția a 15-a , 28-29 aprilie, 2017. Chișinău: ASEM, 2017, p. 227-230.
72. **GRÂU-PANȚUREAC, M.** *Aspecte practice privind răspunderea în dreptul electoral din Republica Moldova.* În: Conferința Științifică Internațională *Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii*, Culegere de articole selectiv, 23-24 septembrie 2017, Chișinău, ASEM, 2018, p. 139-145.
 73. **GRÂU-PANȚUREAC, M.** *Contraventional and criminal liability in electoral rights.* În: Conferința internațională științifico-practică *Jurisprudența – componenta fundamentală a proceselor integraționale și a comportamentului legal contemporan*, 3-4 noiembrie 2017. Chișinău: S. n., 2017 (Tipogr. Cetatea de Sus), p. 225-229.
 74. **GRÂU-PANȚUREAC, M.** *Conditions and subjects of electoral liability.* В: 2 Международная научная конференция перспективных разработок молодых ученых. Сборник научных статей 13-14 декабря 2017 год. Том 3. Курск: ЗАО Университетская книга, 2017, p. 8-14.
 75. **GRÂU-PANȚUREAC, M.** *The importance of the European Convention on Human Right and the European Court of Human Right in solution of election litigation.* Scientific Symposium Of Young Researchears. Ed. a XVI-a, 27-28 aprilie, 2018, vol. II, Chișinău, ASEM, 2018, p. 332-338.
 76. GRECO. Runda a treia de evaluare. Al doilea Raport de conformitate privind Republica Moldova - [online]. [https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/2nd%20RC3/Greco%2RC3\(205\)3_Moldova_2ndRC_MD.pdf](https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/2nd%20RC3/Greco%2RC3(205)3_Moldova_2ndRC_MD.pdf) [citat 12.11.2017].
 77. GUCEAC, I. *Drept electoral.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 266 p.
 78. GUCEAC, I. *Soluționarea litigiilor electorale – element de realizare a garanțiilor constituționale ale drepturilor electorale ale cetățenilor.* În: *Administrarea Publică*, 2019, nr.1, p. 42-53.
 79. GUIU, M. R. *Vinovăția-aspecte și perspective.* În: *Dreptul*, 2003, nr.9, p.13-19.
 80. GURIN, C., CREANGĂ, I. *Contenciosul electoral: Standarde internaționale, Legislația Republicii Moldova și practica judiciară din alegerile locale generale 2007.* Chișinău: Ex Lege, 2011. 100 p.
 81. GUȘTIUC, A. *Rolul justiției Republicii Moldova în asigurarea drepturilor electorale ale cetățenilor pe dimensiunea financiară.* În: *Materialele Conferinței internaționale științifico-practice, Rolul instanțelor judecătorești în procesul electoral din Republica Moldova*, 29 octombrie 2013. Chișinău: Tipografia Centrală, p.61-65.

82. GUȚULEAC, V., COMARNIȚCAIA, E. *Responsabilitatea juridică și răspunderea juridică în dreptul contravențional*. În: Studii Juridice Universitare, 2008, nr. 1-2, p. 47-64.
83. GUȚULEAC, V. *Tratat de drept contravențional*. Chișinău: ULIM, 2009. 320 p.
84. GUȚULEAC, V., COMARNIȚCAIA, E. *Delimitarea răspunderii contravenționale de cea administrativă*. Tezele conferinței jubiliare a profesorului universitar Gh. Costachi la 70 de ani din 01.05.2011. Contribuția Școlii Științifice a profesorului Gh. Costachi la edificarea statului de drept: probleme, realizări și perspective. Chișinău: Academia de Științe ale Moldovei, 2011, p. 447-455.
85. GUȚULEAC, V., PRISACARI, D. *Sancțiunea contravențională: noțiune, trăsături și principii de aplicare*. În: Legea și Viața, 2012, nr. 9, p. 4-9.
86. Hotărârea CEC nr. 2695 07.10.2014 cu privire aprobarea Codului de conduită a funcționarilor electorali. În: Monitorul Oficial, 07.11.2014, nr. 333-338 - [online]. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=355364> [citat 19.10.2018].
87. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1472 din 30.12.2016 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017-2019. În: Monitorul Oficial, 31.03.2017 - [online]. https://promolex.md/old/upload/publications/ro/doc_1459254428.pdf [citat 23.04.2019].
88. Hotărârea Parlamentului nr. 1298 din 24.07.97 privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această convenție. În: Monitorul Oficial, 21.08.1997, nr. 54-55/502.
89. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației electorale, nr.4 din 26.09.2016 - [online]. <http://jurisprudenta.csj.md/searchhotexpl.php?id=210> [citat 25.03.2019].
90. Hotărârea CtEDO cu privire la Cauza Tănase contra Moldovei. Strasbourg, 27 aprilie 2010 - [online]. http://www.justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/TANASE_ro.pdf [citat 27.11.2017].
91. IONESCU, C. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Hamangiu, 2012. 342 p.
92. JUC V. *Evoluția sistemului electoral din Republica Moldova: Alegeri parlamentare. Impactul sistemului electoral asupra capacității de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova*. Chișinău, 2018. 145 p.

93. Jurisprudența CtEDO - [online]. <https://jurisprudentacedo.com/Hirst-contra-Marea-BritanieCondamnare-penala-Interzicerea-dreptului-de-a-vota-Caracterul-automat-almasurii.html> [citat 27.04.2017].
94. Legea taxei de stat. Nr. 1216 din 03.12.1992. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 02.04.2004, nr. 53-55.
95. Legea privind organizarea judecătorească. Nr. 514 din 06.07.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.01.2013. nr. 15-17.
96. Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova. Nr. 595 din 24.09.1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 02.03.2000, nr.24-26.
97. Legea cetățeniei Republicii Moldova. Nr. 1024 din 02.06.2000 republicată. În: Monitorul Oficial al R.Moldova, ediție specială din 09.12.2005
98. Legea cu privire la Contenciosul Administrativ a Republicii Moldova. Nr. 793 din 10.02.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.05.2000, nr.57-58 (abrogată).
99. Legea nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale. Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 446 din 23 iunie 2015 - [online]. <http://www.roaep.ro/legislatie/wp-content/uploads/2016/05/LEGE-Nr.-3342006.pdf> [citat 11.12.2016].
100. Legea cu privire la administrația publică locală. Nr. 436-XVI din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 09.03.2007, nr. 32-35/116.
101. Legea cu privire la partidele politice a Republicii Moldova. Nr. 294-XVI din 21.12.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29.02.2008, nr.42-44/119.
102. Legea cu privire la conflictul de interese. Nr. 16-XVI din 15.02.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.05.2008, nr. 94-96.
103. Legea cu privire la prevenirea și combaterea corupției. Nr. 90 din 25.04.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.06.2008, nr. 103-105.
104. Legea cu privire la libertatea de exprimare, Nr. 64 din 23.04.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 09.07.2010, nr. 117-118.
105. MARTIN, P. *Sistemele electorale și modurile de scrutin*. București: Regia Autonomă Monitorul Oficial, 1999. 159 p.
106. MAZILU, D. *Tratat de Teoria Generală a Dreptului*. București: Lumina Lex, 2007. 542 p.
107. MELNIK, N. *Sistemul proporțional electoral: experiență și problem de aplicare în Ucraina*. În: Materialele Conferinței Internaționale, Sisteme și Proceduri, Practica Internațională. Chișinău, 11-12 mai 2006, p. 125-132.

108. MICU, V. *Răspunderea și responsabilitatea ca fenomen social*. În: *Legea și Viața*, 2017, nr. 6, p. 36-41.
109. MIDRIGAN, P. *Finanțarea partidelor politice: în care direcție mergem?* În: *Revista științifică trimestrială, Moldoscopie (probleme de analiză politică)*, 2016, nr. 1 – [online]. <http://uspee.md/wp-content/uploads/2016/08/M72.pdf> [citat 11.09.2017].
110. MIHAI, Gh., MOTICĂ, R. *Elemente de teorie a dreptului*. Timișoara, 1998. 385 p.
111. MIHAI, Gh. *Teoria Generală a Dreptului*. București: All Beck, 2001. 276 p.
112. MIHAI Gh., MOTICA R. *Fundamentele dreptului: optima justitia*. București: All Beck, 1997. 383 p.
113. MOCANU, I. *Analiza comparată a legislației Republicii Moldova și a altor țări în organizarea campaniilor electorale*. În: *Alegerile și dreptul electoral în Republica Moldova*. Chișinău, 2014. 74 p. - [online]. <http://iimdd.md/wp-content/uploads/2015/01/Alegerile-si-dreptul-electoral-%C3%AEn-RM.pdf> [citat 11.04. 2016].
114. MORARU, E. *Răspunderea juridică a statului în dreptul intern*. Teză de doctor în drept. Chișinău: ULIM, 2012, 212 p.
115. MURUIANU, I. *Subiecții răspunderii constituționale. Considerații generale*. În: *Legea și Viața*, 2013, nr. 5, p.23-27.
116. MURARU, I., TĂNĂSESCU S. *Drept constituțional și instituții politice. Volumul II*. București: All Beck, 2017. 301 p.
117. NEGRU B., NEGRU A. *Teoria generală a dreptului și statului: curs universitar*. Chișinău: Bons Offices, 2006. 520 p.
118. NOVAC, S. *Examinarea litigiilor electorale de către instanțele judecătorești*. În: *Materialele conferinței internaționale științifico-practice, cu privire la rolul instanțelor judecătorești în procesul electoral din Republica Moldova, din 29 octombrie 2013, Chișinău*). Chișinău: Tipografia Centrală, p.52-58.
119. *Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice*, nr. 1966 din 16.12.1966 - [online]. <http://lex.justice.md/md/356337/> [citat 11.03.2018].
120. PASAT, A. O. *Elementele de diferențiere ale infracțiunilor electorale*. În: *Revista Națională de Drept*, 2017, nr.10, p. 17 - [online]. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/j_nr_file/RND%20nr.%2010_0.pdf [citat 31.03.2019].
121. PASCARI, A. *Rolul instanțelor judecătorești în procesul electoral din Republica Moldova*. În: *Materialele conferinței internaționale științifico-practice (29 octombrie 2013, Chișinău)*. Chișinău: Tipografia Centrală, p. 13-14.

122. PIVNICERU, M., SUSANU, P., TUDURACHE, D. *Contravenția*. Iași: Institutul European, 1997. 260 p.
123. Planul Strategic al Comisiei Electorale Centrale pentru anii 2016-2019 - [online].: www.cec.md [citat 11.02.2018].
124. POALELUNGI, M., FILINCOVA, S., SORCU, I. *Manualul judecătorului pentru cauze civile, ed. II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1197 p.
125. POP, T. *Drept procesual penal. Partea introductivă, vol. I*. București: Universul Juridic, 2011, 280 p.
126. POPA, N. *Teoria generală a dreptului*. București: All Beck, 2002. 300 p.
127. POPA, V. *Mecanisme jurisdicționale internaționale de protecție și garantare a drepturilor omului*. În: Revista Națională de Drept. 2009, nr. 8, p. 35-39.
128. POPESCU, S. *Fundamentul răspunderii juridice. Câteva remarci*. În: Studii de drept. Volumul II. Timișoara: Universitas Timisiensis, 1998. p. 5-6.
129. POSTICA, A., TĂNASE, V. ș.a. *Studiu Promo Lex privind practica contenciosului electoral în Republica Moldova. Alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014 și Alegerile locale generale din 14, 28 iunie 2015*. Chișinău 2016. 56 p. - [online]. https://promolex.md/wp-content/uploads/2016/08/Promo_Lex_RO_corect.pdf [citat 21.03.2017].
130. Prevenirea și combaterea corupției electorale - [online]. <https://www.transparency.org.ro/> [citat 23.03.2017].
131. RACU, A. *Noțiunea și diversitatea sistemelor electorale*. În: Revista Națională de Drept. 2012, nr.8. p.60-64.
132. RADU, A. *Sisteme electorale. Tipologie și funcționare*. București: PROUniversitaria, 2012. 232 p.
133. RAILEAN, P. *Justiția – garanția fundamentală a legalității procesului electoral*. În: Program rezumate a conferinței internaționale științifico-practice *Procesul electoral în Republica Moldova: realități, tendințe și perspective*. Chișinău, 2014. p. 35-47.
134. RAILEAN, P. *Rolul jurisprudenței în asigurarea legalității scrutinelor electorale*. În: Alegerile și dreptul electoral în Republica Moldova. Chișinău, 2014. 74 p. - [online]. <http://iimdd.md/wp-content/uploads/2015/01/Alegerile-si-dreptul-electoral-%C3%AEn-RM.pdf> [citat 21.05.2017].
135. Raport final privind Alegerile Prezidențiale 30 octombrie și 13 noiembrie 2016. Misiunea de Observare a Alegerilor OSCE / ODIHR. Varșovia, 15 februarie 2017. 45. p.
136. Raport cu privire la rezultatele alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova din 30 octombrie 2016, aprobat prin hotărârea Comisiei Electorale

- Centrale nr. 572 din 18 noiembrie 2016. 63 p. - [online]. [http:// www.edemocracy.md/files/elections/presidential2016/raport-rezultate-alegeri-2016.pdf](http://www.edemocracy.md/files/elections/presidential2016/raport-rezultate-alegeri-2016.pdf) [citat 19.11.2017].
137. Raport cu privire la organizarea și totalizarea rezultatelor alegerilor locale noi din 20 mai 2018. 19 p. - [online]. https://promolex.md/wp-content/uploads/2018/06/RAPORT-nr.5_MO-PromoLEX_ALN_20.05.2018_spre_machetare.pdf [citat 15.07.2018].
 138. Raport final. Misiunea de Observare a Alegerilor Locale noi din 20 mai (3 iunie) 2018, Promo-Lex, 69 p. - [online]. https://promolex.md/wp-content/uploads/2018/08Raport_Final_20_mai_2018_publicat-23.08.2018.pdf [citat 20.07.2018].
 139. Raport final. Misiunea de Observare a Alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019, Promo-Lex - [online]. https://promolex.md/wp-content/uploads/2019/04/Raport_final_alegeri_parlamentare_2019.pdf [citat 10.04.2019].
 140. Raport nr.7. Misiunea de Observare a Alegerilor Generale Locale din 20 octombrie (3 noiembrie) 2019, Promo-Lex - [online]. https://promolex.md/wp-content/uploads/2019/11/Raport_ALG_EDay_03.11.2019.pdf [citat 10.04.2019].
 141. Regulamentul privind procedura de examinare și soluționare a contestațiilor de către organele electorale în perioada electorală, aprobat prin Hotărârea Comisiei Electorale Centrale. Nr. 3353 din 20.07.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 10.08.2010, nr. 141- 144/516.
 142. SMOCHINĂ, A. **GRĂU-PANȚUREAC, M.** *Repertoriul normativ privind consfințirea răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral.* În: Legea și Viața. Nr. 11 (335), Chișinău, 2019, p. 31-36.
 143. SOLTAN, V. Efectul CEDO și jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului asupra ordinii juridice interne în materia procesului civil în Republica Moldova - [online]. <https://www.juridice.ro/482116/efectul-cedo-si-jurisprudentei-curtii-europene-adrepturilor-omului-asupra-ordinii-juridice-interne-in-materia-procesului-civil-in-republica-moldova.html> [citat 24.05.2017].
 144. SPRINCEAN, S. *Aspecte etice în procesele electorale în perspectiva eficientizării instituțiilor puterii de stat.* În: Impactul sistemului electoral asupra capacității de funcționalitatea a instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova. Chișinău, 2018. p.118-131.
 145. STATI, V. *Infracțiuni de corupere a alegătorilor.* În: Revista Națională de Drept, 2014, nr.4, p.9 - [online]. [https:// ibn.idsi.md/ sites/default/ files/ imag_file/ Infrațiunea%20de%20corupere%20a%20alegătorilor%20%28art.1811%20CP%20RM%29%20Studiu%20de%20drept%20penal%20Partea%20II.pdf](https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Infrațiunea%20de%20corupere%20a%20alegătorilor%20%28art.1811%20CP%20RM%29%20Studiu%20de%20drept%20penal%20Partea%20II.pdf) [citat 31.03.2019].

146. STATI, V. *Analiza de drept penal al infracțiunilor prevăzute la art 181.2. din Codul Penal. Partea I.* În: Revista Națională de Drept, 2006, nr.3, p.9-15.
147. STĂTESCU, C., BÎRSAN, C. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor.* București: All, 1997. 510 p.
148. TĂBÎRȚA, I. *Alegeri parlamentare. Factorul determinant pentru viitorul relațiilor dintre Chișinău și Bruxelles.* Buletin Informativ, 2019, nr.1 - [online]. <http://viitorul.org/files/library/Buletin%20informativ%20f.pdf> [citât 06.02.2019].
149. TOFAN, E. *Sistemul electoral mixt: Pro și Contra.* În: Impactul sistemului electoral asupra capacității de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova. Chișinău: Institutul de Științe Politice și Juridice al Academiei de Științe din Moldova, 2018. p. 131-144.
150. ȚÎCLEA, A. *Reglementarea contravențiilor.* București: Lumina Lex, 2003. 935 p.
151. URÎTU, Șt. *Locul și rolul concurențelor electorale, al organelor electorale și al instanțelor judecătorești în asigurarea alegerilor libere și corecte în Republica Moldova.* În: Rolul instanțelor judecătorești în procesul electoral din Republica Moldova, Materialele Conferinței internaționale științifico-practice, 29 octombrie 2013. Chișinău: Tipografia Centrală. p. 40-45.
152. URSU, V. *Vinovăția - Condiție inerentă a Răspunderii Juridice. Autoreferatul tezei de doctor în drept.* Chișinău, 2017. 33 p.
153. Utilizarea Standardelor Electorale Internaționale. Manualul Consiliului Europei pentru organizațiile societății civile. Cadrul de cooperare programatică pentru Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Republica Moldova, Ucraina și Belarus - [online]. <https://rm.coe.int/using-international-election-standards-rom/168073448b> [citât 11.06.2017].

II. Bibliografie în limba rusă:

154. АВТОНОМОВ, А.С., ВЕДЕНЕВ, Ю. А. *Зарубежное избирательное право.* Учебное пособие. Москва: Норма, 2003. 283 с.
155. БЕЛОНОВСКИЙ, В.Н., ШУЛЕНИН, В.В. *Избирательное право: Особая часть: Учебно-методический комплекс.* Москва: Центр ЕАОИ 2008. 387 с.
156. ВЕДЕНЕВ, Ю.А., КНЯЗЕВ С.Д. *Избирательные правоотношения: понятие, политико-правовое содержание и структура.* В: Журнал Российского права. №10-11. 1998, с. 71–72.
157. ВЕШНЯКОВ, А.А., ВЕДЕНЕВ, Ю. А., ЛЫСЕНКО, В.И. *Избирательное право и избирательный процесс в Российской Федерации.* Москва: Норма, 2003. 816 с.

158. ВИНОГРАДОВ, В.А. *Состав конституционного деликта*. В: Законодательство, 2003, №10, с. 58-69.
159. ВИШНЕВСКИЙ Б.Л., Пять технологий подкупа избирателей <http://www.democracy.ru/library/practice/> - [online]. media/ rfelec_gor /page46. html [citat 28.03.2019].
160. ВОЛКОВ, В.П. *Проблемы обеспечения конституционной законности избирательного процесса в интересах укрепления российской государственности*. Москва: РЦИОТ: Крона, 2009. 262 с.
161. ГОРЬКОВ, Н.В. *Новое в конституционно-правовой ответственности кандидатов и избирательных объединений*. В: Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена, 2007, т. 12 , №33, с.62-69.
162. ГРЫУ-ПАНЦУРЯК, М. *Ответсвтенность за нарушение избирательного законодательство: сущность и формы*. В: Закон и Жизнь. №8 (248), №8 (248), с.44-48.
163. ГРЫУ-ПАНЦУРЯК, М. *Мошенничество, конфликт, споры о выборах*. Поколение будущего: Взгляд молодых ученых - 2017: сборник научных статей 6-й Международной молодежной научной конференции (09-10 ноября 2017 года). Том 2. Курск: ЗАО Университетская книга, 2017. с. 251-256.
164. ДУХНО, Н.А., ИВАКИН, В.И. *Понятие и виды юридической ответственности*. В: Право и государство: теория и практика. №4. 2010, с. 6-7.
165. ИГНАТЕНКО, В.В. *Общая характеристика ответственности за нарушения избирательного законодательство// Курс лекций по избирательному процессу Российской Федерации* - [online]. [http://www.democracy.ru/library/ learning/ page12.htm](http://www.democracy.ru/library/learning/page12.htm) [citat 23.01.2018].
166. ИГНАТЕНКО, В.В. *Ответственность за нарушение законодательство о выборах и референдумах: основания и санкции*. Иркутск, 1998. 53 с.
167. ИГНАТЕНКО, В.В. *Юридическая ответственность и избирвтельный процесс*. Москва: РЦИОТ, 2002. 144 с.
168. ИЩЕНКО, Е.П., ИЩЕНКО, А.Е. *Избирательные споры возникновение, разрешение, предупреждение*. Москва: РЦИОТ, 2002. 144 с.
169. КАЛИНИН, А.С. *Особенности конституционно-правовой ответственности в избирательном праве как вида юридической ответственности*. В: Труды российских ученых, 2008, №2. с.38-39.

170. КАТКОВ, Д.Б., КОРЧИГО, Е.В. *Избирательное право*. Москва: Юриспруденция, 2001. 288 с.
171. ЛЕВЧЕНКО, Т.В. *Конституционно-правовая ответственность в избирательном праве: сравнительно-правовой аспект (на примере России Великобритании и США)*. Автореферат на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008. 29 с.
172. ЛУЧИН, В.О. *Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации*. Москва: Юнити-Дана, 2002. 687 с.
173. МОСТОВЩИКОВ, В.Д. *Территориальная избирательная комиссия: статус, порядок формирования и компетенция*. Москва: РЦОИТ, 2003. 256 с.
174. ОРЛОВ, Д.В. *Институт юридической ответственности за избирательные правонарушения в современной России*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Нижний Новгород 2007. 35 с.
175. ОХОТНИКОВ, Р.А. *К вопросу о понятии избирательного спора. Актуальные проблемы государства и право*. В: Матер. Конференции молодых ученых, аспирантов и студентов. Владивосток 2002. с.56-64.
176. ПОЛЯКОВ, А.В. *Общая теория право*. Юридический центр Пресс, 2004. 863 с.
177. ПОСТНИКОВ, А.Е. *Путеводитель по избирательной кампании*. Москва, 1998. 188 с.
178. СОПЕЛЬЦЕВ, Н.С. *Проблемы юридической ответственности в избирательном праве*. В: Вестник Челябинского ун-та. Сер.9. Право, 2002, №1(3). с. 55-61.
179. Федеральный закон от 13 июня 1996, №63-ФЗ. *Собрание законодательства РФ*, 1996, №25, с. 2954 - [online]. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ [citat 10.12.2018].
180. ФЕФИЛИН, С.В. *Законодательное ограничение нарушений в сфере финансирования избирательных кампаний в России*. В: Ярославский педагогический вестник, 2010, №3, с.113-116 - [online]. <https://cyberleninka.ru/article/n/otvetstvennost-za-narushenie-poryadka-finansirovaniya-izbiratelnoy-kampanii-v-zakonodatelstve-o-vyborah> [citat 12.12.2018].
181. ЧЕРНЫХ, Е. *Юридическая ответственность и государственное принуждение. Теория государства и права. Курс лекций*. Москва, 1999. 605 с.
182. Уголовный Кодекс РФ - [online]. <http://stykrf.ru/> [citat 15. 03.2018].

III. Bibliografie în limba engleză:

183. Article 3 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights: right to free elections, Fact sheets, ECHR - [online]. http://www.echr.coe.int/ Documents/ FS_Free_elections_ENG.pdf [citat 21.04.2016].
184. Council of Europe Resolution (97)24 on the Twenty Guiding Principles for the Fight Against Corruption - [online]. https://wcd.coe.int/View_Doc.jsp?id=59378 [citat 11.02.2017].
185. Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level Strasbourg, 5.II.1992 - [online]. <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007bd26> [citat 11.05.2016].
186. Decenciere-Ferrandiere A. La responsabilite des Etats à raison des dommages subis par des etrangers - [online]. https://dial.uclouvain.be /memoire/ucl/en/object/thesis%3A3779/datastream/PDF_01/view [citat 09.02.2019].
187. Organization for Security and Co-operation in Europe. Istanbul Summit. 1999 - [online]. <http://www.osce.org/mc/39569?download=true> [citat 11.05.2016].
188. International Covenant on Civil and Political Rights - [online] <http://www.ohchr.org/ Documents/ ProfessionalInterest/ccpr.pdf> [citat 11.05.2016].
189. Larousse de la langue Francaise: „Lexis“. Paris: Larousse, 1979. 2109 p. - [online]. <https://www.larousse.fr/encyclopedia/divers/Larousse/128890> [citat 10.02.2010].
190. Recommendation Rec (2003)4 of the Committee of Ministers to member states on common rules against corruption in the funding of political parties and electoral campaign - [online]. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2183> [citat 11.05.2016].
191. Ukraine local elections 25 October 2015 OSCE/ODIHR Needs Assessment Mission Report - [online]. <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/177901?download=true> [citat 11.11.2017].

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemna, Grâu-Panțureac Maria, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Grâu-Panțureac Maria

Semnătura _____

Data _____

CURRICULUM VITAE

INFORMAȚII PERSONALE

MARIA GRĂU-PANȚUREAC

📍 or. Chișinău, Republica Moldova (Republica Moldova)

☎ +37369004135

✉ griu_maria@mail.ru

EXPERIENȚA PROFESIONALĂ

09/2011–Prezent

Lector universitar

Academia de Studii Economice, Chișinău (Republica Moldova)

EDUCAȚIE ȘI FORMARE

09/01/2018–13/01/2018

Curs de perfecționare „MOODLE”

MACIP, Academia de Studii Economice

02/01/2018–30/01/2018

Stagiu de perfecționare profesională

S.C. JOHANNES S.R.L., Chișinău

09/2012–06/2016

Studii de Doctorat

Academia de Științe, Chișinău (Republica Moldova)

09/2010–06/2012

Master în Drept

Academia de Studii Economice, Chișinău (Republica Moldova)

09/2006–06/2010

Licențiat în Drept

Academia de Studii Economice, Chișinău (Republica Moldova)

COMPETENȚE PERSONALE

Limba(i) maternă(e) română

Alte limbi străine cunoscute

	ÎNȚELEGERE		VORBIRE		SCRIERE
	Ascultare	Citire	Participare la conversație	Discurs oral	
rusă	C2	C2	C2	C2	C2
franceză	C1	C1	B1	B1	C1
engleză	B1	B1	A2	A2	B1

Niveluri: A1 și A2: Utilizator elementar - B1 și B2: Utilizator independent - C1 și C2: Utilizator experimentat

[Cadrul european comun de referință pentru limbi străine](#)

Competențe de comunicare

- Calități oratorice.
- Discursuri fluente în public, cu impact pozitiv și productiv

Competențe organizaționale/manageriale

- Cercetare, analiză și implementare în practică a cunoștințelor.
- Abilitate de a oferi consultații în domeniul de studiu

Competență digitală

AUTOEVALUARE				
Procesarea informației	Comunicare	Creare de conținut	Securitate	Rezolvarea de probleme
Utilizator independent	Utilizator experimentat	Utilizator independent	Utilizator elementar	Utilizator independent

[Competențele digitale - Grilă de auto-evaluare](#)

INFORMAȚII SUPLIMENTARE

Distincții/ Certificări :

1. **Certificat pentru organizarea** sesiunii de comunicări *Tineretul și problemele globalizării. Bunăstare prin implicare.* Dedicate Zilei Internaționale a Studentului în cadrul Centrului de Informare a UE, ASEM, 16 noiembrie 2018.
2. **Certificat pentru coordonarea** echipei studenților din cadrul Academiei de Studii Economice din Republica Moldova în cadrul **concursului de procese simulate în dreptul constituțional** (Moot Court) organizat de Curtea Constituțională a Republicii Moldova și Proiectul UE *Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova*. Chișinău, 19 iunie 2017.
3. **Certificat de participare** pentru participare la Simpozionul Internațional al Tinerilor Cercetători. ASEM. Chișinău, 28-29 aprilie 2017.
4. **Organizator** al Simpozionului Internațional al Tinerilor Cercetători, Catedra Drept Privat. ASEM. Chișinău, 28-29 aprilie 2017.
5. **Diplomă de grațitudine** pentru participare la Conferința Științifică anuală dedicată Zilei Internaționale a Drepturilor Omului cu genericul *DREPTUL LA OCROTIREA SĂNĂTĂȚII – UN DREPT FUNDAMENTAL AL OMULUI*. ASEM. Chișinău, 9 decembrie 2016.
6. **Diplomă de grațitudine** pentru organizarea Mesei Rotunde cu tematica: *Uniunea Europeană – actualitate și perspective*. Chișinău, 28 noiembrie 2016.
7. **Certificat de participare** la Conferința Științifică Internațională *25 ani de reformă economică în Republica Moldova: prin inovare și competitivitate spre progres economic*, consacrată celei de-a XXV-a aniversări a ASEM. Chișinău, 23-24 septembrie 2016.
8. **Diplomă de grațitudine** pentru performanțe remarcabile în activitatea profesională, contribuție substanțială la pregătirea specialiștilor de înaltă valoare economică și cu prilejul celei de-a 25-a aniversări a ASEM. Chișinău, septembrie 2016.
9. **Diplomă de grațitudine** pentru participare la Conferința Științifică Internațională *Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii*. Culegere de articolele științifice a Conferinței Internaționale, Volumul I, 28 - 29 septembrie, ASEM, Chișinău, 2012, p.271-274.

Publicații:

1. Grău-Panțureac M., Smochină A. Repertoriul normativ privind consfințirea răspunderii pentru încălcarea normelor de drept electoral. În: *Legea și Viața*. Nr. 11 (335), Chișinău, 2019, p. 31-36.
2. Grău-Panțureac M. Conditions and subjects of electoral liability. 2 - я Международная научная конференция перспективных разработок молодых ученых «Наука молодых - будущее России » Сборник научных статей 13-14 декабря 2017 года, в 5-х томах, Том 3. Юго-Зап. гос. ун-т., А.А. Горохов, Курск: ЗАО Университетская книга, 2017, p. 8-14.

3. Грыу-Панцуряк М. Мошенничество, конфликт, споры о выборах. *Поколение будущего: Взгляд молодых ученых - 2017*: сборник научных статей 6-й Международной молодежной научной конференции (09-10 ноября 2017 года), в 4-х томах, Том 2. Юго-Зап. гос. ун-т., А.А. Горохов, Курск: ЗАО Университетская книга, 2017, p. 251-256.
4. Grău-Panțureac M. Contraventional and criminal liability in electoral rights. Conferința internațională științifico-practică *Jurisprudența – componenta fundamentală a proceselor integraționale și a comportamentului legal contemporan*, 3-4 noiembrie 2017. Chișinău: S. n., 2017 (Tipogr. Cetatea de Sus), p. 225-229.
5. Grău-Panțureac M. Aspecte practice a răspunderii în dreptul electoral din Republica Moldova. În: Conferința Științifică Internațională Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii 22-23 septembrie, ASEM, Chișinău, 2017 (în curs de editare).
6. Grău-Panțureac M. Electoral corruption - the premise of electoral responsibility. În: Simpozionul Internațional, secțiunea doctoranzi. Culegere de articole științifice din 28-29 aprilie, ASEM, Chișinău, 2017 (în curs de editare).
7. Grău-Panțureac M. Importanța răspunderii electorale ca pârghie în restabilirea drepturilor electorale încălcate. În: Conferința Științifică Internațională 25 de ani de reformă economică în Republica Moldova: Prin Inovare și Competitivitate spre Progres Economic, consacrată celei de-a XXV-a aniversări a ASEM . Culegere de articole științifice din 23-24 septembrie, Volumul II, ASEM, Chișinău, 2016, p. 186-191.
8. Grău-Panțureac M. Responsabilitatea juridică-fundamentul răspunderii electorale. În: Conferința Științifică Internațională European Economic Integration. Culegere de articole științifice din 25-26 martie, USEM, Chișinău, 2016, p 168-171.
9. Grău-Panțureac M. Aspecte comparative ale răspunderii electorale în diferite state ale lumii. În: Conferința Științifică Internațională European Economic Integration. Culegere de articole științifice din 25-26 martie, USEM, Chișinău, 2016, p 159-163.
10. Grău-Panțureac M. Răspunderea pentru încălcarea legislației electorale. În: Conferința Științifică Internațională Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii. Culegere de articolele științifice a Conferinței Internaționale, Volumul I, 28 - 29 septembrie, ASEM, Chișinău, 2012, p.271-274.
11. Грыу-Панцуряк М. Ответственность за нарушение избирательного законодательство: сущность и формы. В: Закон и Жизнь. №8 (248), 2012, с. 44-48.
12. Grău-Panțureac M. Esența și particularitățile răspunderii constituționale pentru încălcarea legislației electorale. În: Legea și Viața. № 8 (248), 2012, p. 52-56.